

România literară

SĂPTĂMÎNAL
AL
UNIUNII SCRITORILOR

23

Joi 6 iunie 1991

(Anul XXIV)

Între diversiune și totalitarism

EXISTĂ la noi, la această oră, o confuzie primejdioasă între național și naționalism, între dreptul la identitate etnică și hipertrofierea etniei.

Sentimentul național care, la nivel politic, nu se pune în nici un fel democrației poate deveni un obstacol pentru democrație, în clipa când se inflamează. Iar atunci când naționalismul devine componentă a unui program politic, iar programul politic respectiv are cauză de cauză la urne, puterea pe care el o susține devine în cele din urmă una totalitară. De altfel, simptomatic pentru condiția totalitarismului e că chiar dacă începe sub auspiciile negării naționalismului el ajunge, de la un moment încolo, să și-l însușească. Comunismul aplicat, ca să zic așa, după începuturile sale internaționaliste și frățesti a întrebuintat în ultima vreme naționalismul drept un ingredient important al ideologiei sale. La noi exemplul ceaușismului, cu cele două componente succesive ale sale, mi se pare suficient de expresiv întrucât cuprinde două perioade în aparență distincte. În perioada inițială, tinărul moștenitor al sistemului comunist nu s-a mulțumit cu beneficiul local deja existent al antistalinismului și al exploatării temerii de o posibilă întoarcere a trupelor sovietice în România, ci s-a îngrijit și de refacerea fațadei sistemului, în interior. Pe măsură ce „independența” sa față de sovietici a izbutit să convingă Occidentul, iar componenta economică a politicii sale a început să se dezvăluie drept falimentară, el a strâns șurubul politic, acordând naționalismului o pondere din ce în ce mai mare în cadrul propagandei sale. Bănuiesc că lumea își amintește că în ultimii ani exasperarea căpătase la noi asemenea proporții, încât erau destui cei care nădăjduiau, în absența unei soluții politice interne, într-o intervenție din partea Moscovei. Cu prilejul vizitei lui Gorbaciov, la București, destui au fost cei dezamăgiți că acesta a avut o atitudine reținută față de Ceaușescu.

Transilvania a intrat în calculul propagandei ceușiste cam de pe la începutul schimbărilor politice din U.R.S.S., agitarea problemei iredentismului a apărut din clipa când, la noi, schimbările din politica internă a rușilor au început să fie privite cu interes crescând.

La ultimul său congres, afirmând că în România nu se va schimba nimic politic, Ceaușescu părea dispus să renunțe la intransigența sa față de abaterile de la socialism din țările vecine, cu condiția ca acestea să-i accepte imobilismul și mai ales să-l scoată din izolare. El a reluat lozincă primejdiei externe după începutul revoluției de la Timișoara și e de presupus că la adunarea populară din București urmărea să agite spiritele apăsând aceleași resorturi.

Naționalismul care a putut părea o vreme, după lanțul schimbărilor din Est, desuet și, mai ales, inofensiv, a răbufnit atunci când schimbările au trecut de la foștii lideri comuniști, aplicându-se asupra structurilor comuniste. Nu e scutită de el nici măcar reunificata Germanie, unde — prin comparație cel puțin — problemele tranziției economice și politice sînt mult mai simple. Când polonezii au primit viza de a circula nestingheriți în Germania, aceștia n-au fost întâmpinați cu flori în prima zi de la acordarea ei.

La noi, de îndată ce au avut loc tulburările de la Tg. Mureș, s-a pus pe tapet în cu totul alți termeni problema securității, iar așa numitul pericol al iredentismului a fost imediat legat de cele petrecute la Timișoara. Numele lui Ceaușescu a ieșit din nou la suprafață și în ciuda a tot ce s-a întâmplat pînă la căderea lui s-a scris și s-a vorbit despre „marele patriot”. Nu întîmplător însă cei care au făcut asta erau tocmai cei care după revoluție și-au văzut pierdute privilegiile. A demonstra, prin intermediul naționalismului, că Ceaușescu a avut părți bune n-are, după mine, nici o legătură cu dorința unuia sau a altuia de a-i face dreptate postum lui Ceaușescu, ci de a justifica fie colaboraționismul, fie sistemul comunist.

În măsura în care abate atenția opiniei publice de la problemele reale ale societății românești, naționalismul poate rămîne în stadiul simplei diversiuni. Ceea ce nu înseamnă că e mai puțin păgubitor pentru imaginea țării. Devenit componentă a unei ideologii, el devine punct de plecare spre totalitarism.

Cristian Teodorescu

IMPĂRȚAȘANIA CU VIN. Frescă de la Voroneț (detaliu). Ilustrăm acest număr cu imagini ale unor monumente istorice restaurate prin grija lui Nicolae Iorga

DIN SUMAR:

● Consensul tăcerii, pactul tăcerii ● Rezistența literară ● Primul memorial american despre Țările Române ● Debut în poezie: Diana Zârnoveanu ● Nicolae Iorga și patrimoniul național ● Poezii cenzurate și nu prea ● Memoriile lui Argetoianu ● Andrei Ciurunga: Poemele cumplitelui Canal ● Cronica franceză: Hervé Hamon

Prof. DANIEL AARON (Harward University):
ISTORICII ȘI AUTORII DE ROMANE ISTORICE

Consensul tăcerii, pactul tăcerii

ZIARELE SÎNT PLINE DE ARTICOLE IN CARE SE ADUC UNOR INSTITUȚII ȘI PERSOANE PUBLICE acuzații dintre cele mai grave: nu numai că procuratura nu se sesizează, nu numai că nu se ajunge la nici o măsură, dar, deseori, acuzațiile nu par nici măcar să fi fost înregistrate de cineva. Timpul trece și lucrurile se uită. Senatori și deputați adresează în parlament întrebări guvernului. Majoritatea răspunde fără răspuns. Adevărul a reușit recent o astfel de listă de interpellări de care guvernul nu s-a sinchisit. Citeodată, neregulate ajunse, astfel, la cunoștința noastră sunt de natură să provoace scandal. Și provoacă: o săptămână, două, trei, paginile ziarelor, emisiunile de actualități de la radio și televiziune, întrunirile parlamentului conțin referiri la evenimentele cu pricina, se fac noi dezvăluiri cu privire la ele, se emit ipoteze. Apoi lumea obosește și atenția e captată de altele. De întimplat, nu se întimplă nimic. Cel mult, ia ființă o comisie de anchetă. Dar nici o singură asemenea comisie n-a lămurit până astăzi cauzele unor evenimente care au șocat opinia publică. Nici un singur demnitar implicat în vreun scandal nu și-a prezentat demisia. Puțini au fost destituiți, și, atunci, ca să fie numiți în alte funcții. Absența reacției oficiale la acte degradante nu e o dovadă de democrație. Procuratura, justiția, care au menirea firească de a cerceta și pedepsi ilegalitățile, abuzurile și toate actele antisociale nu par mai puțin cuprinse de o apatie similară. Peste douăzeci de plingeri de calomnie și

ofensă, depuse la procuratură contra unui jurnalist fără scrupule, așteaptă de luni și luni să intre pe rol. Între timp, jurnalistul repetă calomniile și ofensele cu tot mai mult aplomb, ba chiar terfelește în fiuica sa pe un judecător care a avut nemaipomenita originalitate de a pronunța contra lui o sentință de condamnare. Procuratura, intimidată ori complice, tace. Oamenii de cultură, oameni politici, parlamentari sunt amenințați cu moartea ori bătuți sălbatic. Nici un singur culpabil nu e descoperit. Am bănuiala că nu s-a făcut nici o cercetare. Între timp, procurorul general, ministrul justiției și președintele Curții Supreme acordă cu nonșalanță interviuri despre îmbunătățirile radicale survenite în domeniul legii după revoluție. Dl. Băbiuc și-a pus în decembrie trecut semnătura pe un document care afirma necesitatea deschiderii unui mare proces al comunismului românesc. Mi-am exprimat, cu aceea ocazie, îndoiala că se va alege ceva din nobila promisiune. Mărturisesc că am crezut totuși că, de ochii lumii, se vor iniția unele anchete și vor avea loc câteva procese minore. Nici măcar atita lucru nu s-a realizat. Un ministru cu simțul demnității personale ar fi demisionat, dacă ar fi constatat că, după șase luni, nu și-a putut onora semnătura pusă pe actul cu pricina. Dl. Băbiuc n-are, se vede, probleme cu demnitatea pro-

prie. Tensiunea socială crește, acuzațiile de tot soiul se înmulțesc, dovezile abundă. Puterea tace. La toate nivelele. Cu îndrăgire, cu încrâncenare, cu dispreț, cu furie. Ori de câte ori sunt la mijloc lucruri serioase. Își regăsește graiul doar ca să certe pe cite un gazetă care s-a „obraznicit” sau ca să-i amintească d-nei Jana Gheorghiu că legătura cu URSS o ține numai președintele. În România postrevoluționară, divizată, polarizată, puterea a obținut un singur consens: al tăcerii.

FAPTUL CĂ E VORBA TOTODATĂ DE UN PACT AL TĂCERII, DE O POLITICĂ DE STAT, O DOVEDESC MAI MULTE EVENIMENTE PETRECUTE ÎN ULTIMUL TIMP. Unul este moțiunea Claudiu Iordache. Deși a obținut peste o sută treizeci de semnături, și după ce a fost „pasată” Senatului de către dl. Marțian, moțiunea începe să fie dată uitării. Importanța verificării dosarelor membrilor parlamentului și ai guvernului nu mai trebuie dovedită. Căzul Berevoești a venit la timp pentru a ridica un mare semn de întrebare cu privire la graba cu care SRI a încercat să smulgă parlamentului votarea legii siguranței și a organizării serviciilor specializate. Și a pus într-o lumină foarte vie necesitatea moțiunii Iordache. Mai mult ca oricând a devenit obligatorie transparența instituțiilor prezidențiale, legislative și execu-

tive. Afacerea documentelor arse și înhumate la Berevoești nu e doar un simptom al lipsei de transparență, dar și un rezultat al ei. Faptul că s-a putut întimpla ce s-a întimplat cu dosarele foștilor disidenți și ale scriitorilor (încă o dată scriitorii, totdeauna scriitorii!), pe lângă caracterul alarmant pe care el îl implică, arată și că la adăpostul tăcerii, și profitând de intransparență, se pot petrece adevărate tragedii, cum ar fi distrugerea arhivelor, a memoriei naționale. Dorește dl. Măgureanu să fie făcut răspunzător de un asemenea act? De la descoperirea de către ziarul *România liberă* a gropii comune de la Berevoești a trecut destul timp pentru ca, analizând evenimentele, puterea să ne comunice adevărul și să ia măsuri de pedepsire a vinovaților. În afara promisiunii d-lui Măgureanu însuși că va cerceta și a înființării unei comisii parlamentare (iarăși o comisie!), nu s-a mai auzit nimic dinspre oficialitate. Scenariul tăcerii se repetă aidoma. Consiliul Național Suprem, întrunit cu o săptămână în urmă, a fost informat de cazul Berevoești. Termenii comunicatului dat publicității după întrunire sînt tipice comunisti: vagi, abstracți, amenințatori. S-a specificat necesitatea întăririi măsurilor de pază și ordine. E ca și cum un cioban care ar descoperi că o oaie i-a fost mîncată nu de lupi, ci de unul din cîinii de pază, ar înmulți numărul acestora, în loc să-l sacrifice pur și simplu pe

paznicul ticălos. S-ar crede că puterea e pătrunsă de adevărul conținut în proverbul românesc că tăcerea e de aur. Ar fi o eroare costisitoare din partea ei. Lipsa de transparență nu poate avea decît două consecințe pentru actuala echipă din fruntea statului: discreditarea reformei economice, a prefacerilor sociale și morale, atât de necesare pentru edificarea democrației românești; și înmulțirea actelor antisociale, întinderea corupției, în toate structurile societății. E limpede că, dacă evenimentele din 28 ianuarie ori din 12 februarie 1999 erau clarificate la timp, mineriada nu s-ar fi produs și imaginea noului regim, în țară și în străinătate, ar fi fost alta. E probabil că, dacă dl. Băbiuc nu se mulțumea să semneze documentul procesului comunismului, ci lua măsurile practice ce decurgeau din el, nu se ajungea la cazul Berevoești. Nu e încă totul pierdut. Se mai poate pune o frînă alunecării țării spre haos ori spre dictatură. Dar asta depinde de învățămintele pe care puterea le-a tras din crizele recente. Președintele, guvernul, parlamentul se află într-o situație care, vai, nu le mai îngăduie nici o mișcare greșită. Începutul trebuie făcut printr-o maximă transparență. Consensul tăcerii s-a dovedit catastrofal. Pactul tăcerii trebuie rupt. Cu orice preț, fie și al renunțării la mulți din marii vinovați, fie și al unor demisii răsunătoare. Prețul tăcerii în continuare, al lipsei de transparență, al confuziei și minciunii este incomparabil mai mare. Și pe acesta îl vom plăti cu toții.

N.M.

NE Scriu CITITORII...

Stimate domnule Nicolae Manolescu,

INTERVENȚIA domnului Eduard Mezincescu (nr. 21) referitoare la un fragment publicat de mine (nr. 19) sub titlul *Autopsia dublei lovituri de stat* (fragment dintr-o viitoare carte cu același titlu) este, recunosc, binevenită (minus, din punctul meu de vedere, comentariile „concluzive”), îi mulțumesc public. Desigur, „istoria ocultă” a acestui partid minuscul — Partidul Comunist din România — cu câteva sute de aderenți pînă la 23 august 1944, n-a fost încă scrisă și reprezintă o întreprindere riscantă, pe care mi-am asumat-o parțial, necrezîndu-mă capabil să adun și să sistematizez — exhaustiv — materialul subiectului investigat. Este limpede că Eduard Mezincescu nu are o cunoaștere — ca mine — din afară, ci una directă interioară, avîndu-se în vedere că domnia sa se numără printre acele puține sute de adepty ai partidului liliputan care, după reușita celei dintîi lovituri de stat, avca să-l propulsoze — destul de prompt — într-un post ministerial. Nu reamintesc acest lucru pentru a diminua, în vreun fel, calitatea informațiilor „de la prima sursă” pe care ni le-a dat, ci tocmai pentru a sublinia importanța și exactitatea lor. Mă surprinde, însă, faptul că E.M. se referă, exclusiv, la datele neconforme cu realitatea, reproduce de mine (uncori cu precizarea că „se pare”, „se zice” etc. — din dorința de a pune sub semnul întrebării sursa informației) în legătură cu prima lovitură de stat din România, fără a se referi de fel, la cea de a doua lovitură de stat pusă la cale de către comunisti: izgonirea Regelui Mihai I (dacă nu mă înșală memoria, la data aceea E.M. era ministru al Informațiilor și Propagandei, sau cam așa ceva, mă rog).

Cît privește corecturile îndreptățite aduse textului meu, as dori să mă explic: practic, de cîteva decenii acest gen al literaturii-document, cu realizări notabile (fieriți-mi lipsa de modestie), scriind despre personalități și persoane contradictorii, controversate, reorchestrînd evenimente revoluționare... Și mărturisesc că niciodată nu m-am mai ciocnit de dificultăți actuale de a repovesti, într-o cronologie

semnificativă, nu temporală, trista istorie a partidului pe care l-am îngropat, sper, pentru totdeauna. Partidul Comunist (din România sau... Român, mai tirziu) n-a fost altceva decît o oficină străină, ca dealtminteri și Garda de Fier, ambele fiind formațiuni extremiste, de stînga și de dreapta, practicînd conspirativitatea, trecerea granițelor în mod clandestin, loviturile mascate etc. Un partid autentic nu uzează de asemenea procedee: dacă Ștefan Foris, un prim-secretar al C.C. al P.C.R. însoțit de Teohari Georgescu, doar secretar, trec în U.R.S.S. cu acte false și revin în țară „pe o filieră clandestină” dobrogeană, înseamnă — nu-i așa? — că el și ai lui seamănă perfect cu Horia Sima, Nicolae Pătrășcu, Mită Dumitrescu și alți legionari notorii care, tot așa, însă, într-altă direcție, făceau naveta între România și Reich-ul nazist, pe furis, firește. Își poate imagina cineva, astăzi, că un Iuliu Maniu un Dinu Brătianu, călătoreau la Centru după ordine și subvenții, „ilegalizîndu-se”, fofilîndu-se întruna? Unde vreau să ajung? La enorma dificultate pe care o reprezintă, tocmai din pricina „specificului” unei asemenea activități subversive, subterane, stringerea de date, fapte, acțiuni etc., ca și de amănunte biografice, legate de existența — repet: ocultă! — a Partidului Comunist și a prozelților săi (nici atunci cînd am scris o carte despre „Îngerul Mortii” Dr. Mengele, nu m-am luptat cu atîtea „mistere”, „tabuuri”, „mărturii problematice”). Asa cum spuneam, ca reorchestrator, eu adun, compar, triez și... pun pe piată cele rezultate din investigație. Intervențiile ulterioare, de felul celei semnate de Eduard Mezincescu, sînt „mană cerească” pentru mine. Deși, iată, incertitudinea se poate perpetua: în legătură cu revenirea Anei Pauker în România, după 23 august 1944, defîn — pînă la ora actuală, trei „varianțe”: a) a aterizat la București în 31 august (S.V. — al cărui nume nu-l dau, deoarece octogenarul nu m-a îndreptățit s-o fac); b) 14 sau 15 septembrie (Ed. Mezincescu); c) „De la aeroport primul drum l-am făcut pe strada Apolodor, unde locuia mama și tatăl Anei” — la 16 septembrie (fi declară Tatiana Pauker-Brătescu lui Marius Mircu — text reprodus din volumul *Dosarul Anei Pauker, Iosif Chisinevski și alții...* editat în 1990, „Glob”, Bat Yam). Dar cel mai important lucru rămîne faptul că ea a sosit cu

un avion militar sovietic, că avea gradul de colonel în Armata Roșie (instructor politic al Diviziei Tudor Vladimirescu, purta rușăcă fără grade, cizme)... nu știu dacă și la aeroport (sau aerodrom — cum arăt, cu incertitudinea de rigoare, în fragmentul publicat). Și ca un posibil argument în favoarea alegerii zilei de 31 august drept zi a întoarcerii A.P., s-ar putea invoca și faptul că Divizia Tudor Vladimirescu a intrat în dispozitivul de luptă exact în... 31 august 1944!

Pe de altă parte, argumentul potrivit căruia Ana Pauker n-ar fi avut, la revenirea pe pămîntul românesc, nici o putere specială, deci nici calitatea de a-i face reproșuri lui Gheorghiu-Dej, sînt nevoit să atrag atenția că, în fapt, autodizolvarea Kominternului (dealtminteri rebotezat, camuflat) n-a constituit decît o manevră strategică stalinistă, în contextul european și mondial; iar, pe de altă parte, să nu uităm de ce stimă se bucura Ana Pauker în ochii lui Stalin, și frecvențele ei vizite la Kremlin, în perioada moscovită. Și apoi, de ce ar fi socotit necesar Lucrețiu Pătrășcanu s-o viziteze acasă, între 29 august—13 septembrie, cit a rămas delegația română la Moscova, pentru încheierea Convenției de Armistițiu, dacă nu reprezenta un personaj de prim-rang în P.C.R.? Neclăritățile se înșirule, e adevărat; ce i-o fi spus el atunci, cit din cele reale, cite a ascuns sau estompat, cite eschive îl vor fi costat viața? Cît despre prezența lui Constantin Părvulescu pe teritoriul sovietic și parasutarea lui ulterioară în România, dețin o „fișă de lectură” care înfățișează astfel lucrurile (recunosc, e o informație livrescă), dar pînă și Ed. Mezincescu notează că „este aproape sigur că nu a fost măcar o singură dată la Moscova”. Ei, aici e buba: aproape sigur... Dar sigur cum o fi? (recunosc, încă o dată, că am greșit, nestînd de vorbă cu C. Părvulescu, actualmente, căci autoșterul n-are dreptul la subiectivitate). Într-alt loc al temeinicei dumisale scrisori, E.M. arată tot așa: „În 1934, Emil Bodnaraș se întoarce în România [după ce urmasa o scoală de spionaj extern, din Astrakhan], în împrejurări și cu misiuni pe care n-am reușit să le lămuresc pînă astăzi [deci vreme de peste o jumătate de secol]. La fel și cu înălțarea lui Foris: „Fîl-mul acestei acțiuni este destul de complicat și de lung”. Chiar greu descifrabil, mi-aș îngădui să cred.

În intervenția sa, E.M. comite și dumnealui erori: „Din documentul sovietic citat de Mihai Stoiian nu rezultă la ce dată au fost expediți în U.R.S.S. Ion Antonescu și alți foști demnitari români, arestați la 23 august 1944”. Inexact! În textul meu la pagina 12, coloana 3, scrie negru pe alb: „La 31 august, orele 17,00, grupul de arestați a fost transportat la punctul de comandă al Frontului fațolo a stat sub naza noastră o noapte, iar în dimineața zilei de 1 septembrie a ajuns la punctul de comandă al Frontului fațolo unde se afla generalul Rodion Malinovski”. Informația pe care E.M. o definește de la generalul Emilian Ionescu nu pare să aibă nici un suport real, de vreme ce acesta a stat la Dobrița, unde s-a aflat refugiat Regele, pînă la 10 septembrie, cînd și adiutantul regal a revenit în București (nu în 13 septembrie, cum el însuși avea să relateze în cartea sa, mu-

tînd evenimentul cu trei zile mai tirziu poate pentru ca astfel să se înțeleagă că și Lucrețiu Pătrășcanu ar fi fost prezent la depunerea jurămîntului, de către miniștri, în fața înărilor suveran). Ce să căutăm pe front, la Cartierul General a generalului Malinovski, un adiutant regal, și cînd? Mister!

Oricum, accept integral concluzia lui Ed. Mezincescu: „Istoria P.C.R. este mult prea plină de episoade sordide ca să mai aibă nevoie de mistificări, deformări, inexactități și exagerări”, respingînd categoric formularea — de tip bineștiut — a domniei sale: „În schimb, abundanța acestora numai într-un singur capitol — cel publicat de revista dv. — al unei cărți care se vrea, chipurile, de «istorie contemporană», nu poate fi decît de natură să stîrnească îndoială cu privire la ansamblul informațiilor furnizate”. Hai să fim serioși! Eu nu „furnizez” informații, ci le reproduc (firește selectate, verificate în limita posibilităților etc). Dacă e adevărat că tonul face muzica, aici, în final, E.M. n-a găsit tonul cuvenit. Și n-este vorba exclusiv de ton, cit de cîntec, tăcere a corespondentului dumneavoastră, domnul Eduard Mezincescu, asupra sensului cărții din care am ales fragmentul în discuție: este sau nu întemeiată acțiunea potrivit căreia, în România, comunistii au dat o dublă lovitură de stat? Una — la 23 august 1944, a doua — 30 decembrie 1947? A fost sau n-a fost „abdicarea” lui Mihai de România acțiune de mină forte, comunistă, însoțită de Centrul moscovit? This is the question. Analiza este la detaliu (absolut necesară și aceasta), iar concluzia printr-o pîruetă tipică „îndrumătorilor de ieri, de alaltăieri, atacă „miezul” problemelor...

Replica din stînga — la cele publicate de mine — s-a produs. Acum aștept replica din dreapta. Aștept și provincia. Cu mulțumiri pentru răbdare.

Mihai Stoiian

POST SCRIPTUM. Pentru a ne mai decretea frunțile îmi convine să reamintesc anii tinereții noastre într-un Bucureștbolbec sîrac, timorat, cu ceasurile mină purtate la gleznă... Și nu uit nici autoturismul gris-argente (dacă memoria nu mă păcălește) de mai tirziu, mar „Lincoln Zephir”, la bordul căruia un năr și aspectuos ministru călătorește, vind lîngă sofer o gardă de corp, pe ci-tărețul Alin Noureanu care-și tot îndrăpă discret, peruca (pe care o poartă din prici calvitiei, nu ca să se deghizeze). Acum la vîrsta a treia, bicicleta este mai sănătoasă. „E la nave va”. Dovadă că tektite continînd „ipoteze de lucru” pot produce replici necesare, pricinice culegerii de date, împrejurări etc. Altminteri se cātace. Un investigator — ca mai sus-serial — își asumă și acest risc. E teribil de anevoios să defrîzezi un ter-sordid, cu mîi și mîi de capcane, și fugi în timp și siretenii devenite inflexe. Disecția istoriei va da la ivalc indiscutabil, adevărul-adevărat, în ciudificultății de a afla adevărul. Apropo e adevărată sau nu pătania oponentului meu de astăzi care, prin anii '50, urcî treptele unui minister bucureștean, a fîoprit în ușa de către portarul care, si-garnic, l-a poftit pe Alin Noureanu între, cu plecăciune: „Poftiți, tovară-ministru!” De-ale vieții, puterți și morți

Rezistența literară

NU DIN intenții polemice scriu acest articol. Încerc doar să văd și să definesc — cu oarecare claritate — o anumită situație literară. Să analizez un termen și să găsesc, pe cât posibil, criterii obiective în vederea descrierii și evaluării exacte a „rezistenței literare”. Încerc și un mic examen de conștiință, colectivă și personală. Dar, în primul rînd, urmăresc ieșirea din aproximativ și vag, din stadiul de „impresie”. Pe scurt, o încercare de precizie semantică. Mă preocupă de mai mult timp proprietatea termenilor și formulelor, în primul rînd literare. Și mai cred cu tărie că prima datorie a unui critic, ideolog și, dacă vreți „intelect”, este să restabilească înțelesul cuvintelor. Cite nu se înțeleg azi, la noi, de pildă, prin „democrație”...

Deci, ce înseamnă — foarte pe scurt — „rezistență literară” și, implicit, „rezistent literar”? Într-o această categorie toți scriitorii și publiciștii literari de orice categorie, care au refuzat, direct sau indirect, tacit sau declarat, să scrie în favoarea regimului totalitar comunist. Care s-au opus, într-o formă sau alta, transformării literaturii în instrument de propagandă. Care au protestat și rezistat, într-o măsură sau alta, indicațiilor, normativelor, cenzurii, dispozițiilor administrative și legale, care subjugat și umilit literatura română timp de peste patru decenii. Intervin, bineînțeles, o serie întreagă de distincții și nuanțe. Dar se poate ajunge, cred, și destul de ușurință, la o „grilă”, care să acopere pe deplin realitatea, deosebit de complexă a acestei epoci. Ea nu poate fi bine surprinsă și corect evaluată decât din interior, de cei ce au trăit-o efectiv, au suportat-o decenii de-a rîndul pe pielea lor. Numai experiența directă este cu adevărat hotărîtoare în aceste domenii și situații, uneori limită. Propun deci următoarea schemă de orientare, bine înțeles perfectibilă, ca bază corectă și, aș spune, destul de studiată de discuție:

1. O PRIMĂ categorie este constituită din ceea ce se poate numi rezistență pasivă. Abținerea, refuzul într-un fel sau altul al colaborării, eludarea, sustragerea de la o serie întreagă de „obligatii”, uneori chiar duplicitatea și în orice caz „disimularea onestă”, sunt trăsăturile cele mai generale ale acestei categorii. Nota esențială a acestui tip de rezistență este menținerea sa constantă în sfera strict culturală și literară, fără nici un angajament ideologic și cu atât mai mult politic, precis și declarat. Deosebit în mare, în interiorul său, două situații tipice:

a) Pe treapta cea mai de „jos” se situează rezistența tacită, pasivă, așa-zicind spontană, inocentă. Ea se traduce prin refuzul participării la vreo formă de colaboraționism literar, la abținerea de la orice implicare „oficială”. Dar totul în mod discret și organic, fără ostentație și gesturi spectaculoase. Refuzul de a scrie la comandă pleacă, în primul rînd, dintr-o imposibilitate interioară autentică. Este specia eternă — și greu de culpabilizat — a scriitorilor apoliteici din vocație, indiferent la soarta cetății și, deci, sute, mii de exemplare în literatura universală), a „turnului de fildeș”, a „refugiului în cultură”. Literatura apolitică, „evazionistă” după estetica oficială, aparține acestei categorii. Ultima expresie ar defini, după mulți, însăși forma tipică a rezistenței literare românești din ultimele decenii.

Nu-i mai puțin adevărat că această formă de rezistență — comodă, prudentă, fără mari riscuri, uneori chiar de-a dreptul timorată — poate fi și ironizată și chiar acoperită de sarcasm. A făcut-o recent, într-un excelent articol, Virgil Ardeleanu: *Rezistența prin cultură (România liberă*, 18 aprilie 1991). Uneori, este adevărat, ea acoperă și multă ipocrizie. Altcori „teoreticienii” săi nu fac decât jocul politic, bine remunerat, foarte rentabil, al guvernului, antidemocratic, antiopozitie. Sensul este limpede: scriitorii să facă doar literatură, cultură. Să nu se „bazeze” în politică. Adică: să nu se înscrie în partide de opoziție, să nu critice deschis guvernul. În același mod acționa și regimul ceaușist: scriitorii să se ocupe doar de „literatură”. Recent a avut loc și o polemică pe această temă chiar în paginile *României literare*. Este absolut evident că G. Dimisianu avea dreptate.

b) Pe o treaptă ascendentă, mai înaltă, se află refuzul discret, dar conștient, asumat, de a scrie la comandă, de a semna articole festive, de a colabora la *Omagii* etc. Și această formă de rezistență este tot pasivă. Ea rămîne la fel, doar în domeniul strict literar. Dar ea implică riscuri mai multe: note proaste, admonestări, „voturi de blam” și alte asemenea sancțiuni tipice ordinii culturale comunisto-ceaușiste. Cel ce refuză „cultul personalității”, chiar dacă o făcea în mod tacit, nedeclarat, dovedea totuși un început de conștiință politică, sau cel puțin un minim de decență și pudoare. Cunoaștem o serie de astfel de cazuri. Să rămînem — deocamdată — numai la schema generală. După cum avem cunoștință și de cazuri de scriitori (salariați, membri de partid, unii și cu funcții etc.), care, aflați într-o astfel de situație, au cedat amenințărilor și șantajelor și, pînă la urmă, au semnat texte împotriva conștiinței lor.

Mi se pare însă nedrept a țintui inflexibil la stilul infamiei astfel de cedări, evident regretabile, și a nu pune, în primul rînd, sub acuză sistemul care obligă la astfel de constrîngerii odioase și mutilări morale. Marele vinovat este, de departe, sistemul comunist, totalitar și abia în al doilea rînd scriitorul, total dezarmat, fără mare conștiință politică, slab moral și fizic, suplu și adaptabil. Puțin sunt eroi, ceva mai mult cei doar corecți și onest. Restul, imensa majoritate, a dus politica mediocră a supraviețuirii, cu consolare că arta, pînă la urmă, salvează totul. Se uită slăbiciunile umane și se salvează în timp doar opera rezistentă (numeroase exemple ilustre). Din perspectiva istoriei literare lucrurile pot fi (și uneori chiar stau) astfel. Doar că momentul politic dramatic, hotărîtor pentru soarta culturii române sub regimul totalitar comunist cerea, în primul rînd, un alt tip

de rezistență literară: deschisă, exemplară, organizată, europeană, de confruntare directă. Dar și în această împrejurare intervin o serie de distincții.

2. TRECEREA de la rezistența pur literară, pasivă la cea activă: politic-literară și, în cele din urmă, la rezistența politică prin literatură, reprezintă pragul hotărîtor al acțiunii de rezistență. Ea presupune trecerea de la potențialitate la act, de la implicit la explicit, de la gestul discret la acțiunea publică. Dar și de această dată întâlnim alte situații particulare, specifice. Ele pot fi definite astfel:

a) În locul refuzului tacit, retractil și prudent, apare refuzul explicit: de a semna, a colabora și, în destule cazuri, a deveni informator etc. Unii s-au neurastenizat, alții s-au sinucis sau au murit în condiții dubioase (Marcel Mihalăș, Marius Robescu, Virgil Mazilescu). Sunt adevărați eroi, aproape uitați, ai rezistenței literare române. Scriitorii în această situație și-au asumat riscul rezistenței declarate, fără a merge totuși, din diferite motive, pînă la capăt: implicarea politică directă. Grupul „oniric” animat de D. Tepeșneag mi se pare cel mai caracteristic pentru o astfel de atitudine. Ei acționau, în primul rînd, în numele libertății de expresie, marcele, fundamentalei principii ai oricăror forme de rezistență literară. De la cele mai spontane și benigne, pînă la cele mai declarate. Intervine însă acum încă un prag, pe scara noastră gradată a treptelor și nuanțelor pe cât posibil exacte:

b) Călcarea unei dispoziții, legale: ordinea comunisto-totalitară este sfidată nu numai deschis, dar și în una sau alta din reglementările sale oficiale, restrictive, multe sub incidență legii penale. În cazul literaturii este vorba de publicarea clandestină a unor texte, de trimiterea unor articole și cărți în străinătate, de colaborări la *Europa liberă* și alte posturi de radio, de subiecte politice-deologice evidente, inclusiv în texte care au scăpat vigilenței cenzurii etc. Trebuie precizat, în același timp, că pe măsură ce urcăm pe această scară gradată, numărul cazurilor efectiv citabile se împuținează. Dar, în nici un caz pînă acolo, încît nu s-ar putea vorbi de o rezistență literară română adevărată. Intervin însă și acum cel puțin două noi situații tipice:

1) A existat o categorie de scriitori, care deși au refuzat cenzura și, în general, ordinea comunistă, înțelegeau să acționeze, în primul rînd, pentru salvarea unor texte pur literare sau predominant literare. Rezistența lor a constat în încercarea de a salva literatura de instrucțiuni, normative, poncife pe linie, din refuzul culturii dirijate, propagandistice, din a milita mai ales pentru principiul libertății de creație și expresie. Ostinato de Paul Goma, care a deschis seria, a reprezentat, dacă nu mă înșel, cazul cel mai caracteristic al acestei categorii (încerc o tipologie nu un tablou exhaustiv, un articol cuprinzător, cu unele mici generozități delicat-feminine, la Ileana Mălăncioiu, *Imaginea coloniei penitenciare în literatura română*, în: 22, 3 iunie/91). Dar o linie riguroasă de demarcație este greu de trasat. Însuși faptul de a evoca, fie și cu intenții predominant literare, un mediu de închisoare, mutat chiar și la „dreptul comun”, avea în acel context politic restrictiv și totalitar și un sens pet de rezistență și subversiune. De unde, atît în cărțile ulterioare ale lui Paul Goma, dar și în ale altora, trecerea firească a ultimului prag. El se află în virful literaturii de rezistență și constă din:

2) Publicarea, în condiții ilegale, de texte literare cu implicații direct și predominant politice. Le second *mesager* de Bujor Nedelcovici (1985) mi se pare exemplar pentru această categorie: o „utopie” critică a regimului totalitar românesc. Este, cred, prima denunțare literară de ansamblu a sistemului comunist-ceaușist și a modului său de funcționare. Poeziile Anei Blandiana, articolele și declarațiile lui Dorin Tudoran și Mircea Dinescu aparțin aceluiași tip de literatură de rezistență. Ea singură este cu adevărat de „rezistență”, în sensul plin, tare, al cuvîntului.

Tot în această categorie, cred, intră și textele net de rezistență, inedite, unele scoase peste graniță sau scrise în străinătate, jurnale, autobiografii, amintiri din închisori, alte lucrări etc., care abia acum sunt date la iveală. Ele au început să fie publicate, în parte, mai ales în *Memoria*, *Jurnalul literar*, *Convorbiri literare*. Este un capitol încă nescris — și care de fapt nici nu poate fi încă scris — al literaturii române de rezistență. Ea ne rezervă însă de pe acum destule surprize. Am cunoștință directă de astfel de texte. Unele sunt încă în străinătate, altele în curs de transcriere, în țară. *Jurnalul fetei* de N. Steinhart reprezintă, deocamdată, opera cea mai reprezentativă a „sertarului”.

Dar, căci există mereu un mare „dar”, trăim nu numai în România, însă și într-o cultură cu tradiții (sau mai bine spus cu netraditii) specifice, cu multe ambiguități, duplicități și jocuri de culise. „La porțile Orientului”, nimic, sau aproape nimic, nu este și nu poate fi descris în culori rigurose tranșante, în alb și negru, prin disocieri radicale perfect delimitate. Intervine mereu nuanță, aproximativul, chiar echivocul. Iată, de pildă, cazul unui romanier (facem numai tipologie), care a făcut adesea aluzii anticeaușiste, dar nu și radical anticomuniste. El a criticat aberațiile sistemului, dar n-a respins niciodată sistemul însuși, ca atare. Literatura sa poate fi deci clasată la „rezistență anticomunistă” doar în măsura în care Ceaușescu și clanul său reprezentau simbolul sistemului comunist. Dar nu mai mult.

Dar cazul falșilor dizidenți și rezistenți? Nu se poate nega, de pildă, că Adrian Păunescu a publicat, înainte de 22 decembrie, unele „poezii de rezistență”. *Analfabeților*, de pildă. Poate fi socotit, totuși, un „scriitor de rezistență”, cum încearcă acum să pozeze? Evident că nu. Un gest izolat, calculat și mai ales duplicitar, nu este și nu poate fi concludent. Cum situația este mai generală, aș propune următoarele criterii destul de precise pentru astfel de cazuri cel puțin ambiguu (în proză și în poezie). Să ne întrebăm deci:

București. Biserica fostei minăstiri Mihai Vodă

Ex profundis

Am străbătut toate oceanele lumii și mările;
am rătăcit în dezolatul New Mexico,
în Arizona
și Alabama; am inotat
în apele subpămîntene, m'am agățat
de uriașele alge ale Pacificului; în
Golful Mexic m'am oferit hrană
rechinelor
și am încercat să fiu fericit pe
această planetă.

Nu am fost.
Și nu sunt.

Aproape bătrîn, mă întreb:
stă fericirea ntre coapsele tale, n
ghiocul
fierbinte al vicții? Sau moartea
cu imbiere știutoare, de curvă bătrînă?

Răspuns la această întrebare iubită, nu
voi afla,
e sigur însă că te voi iubi
și voi muri

Sunt ochiul de foc al neantului

Mihai Ursachi

a) Care a fost și este atitudinea generală a scriitorului, înainte și după 22 decembrie (evit dintr-un scrupul semantic să vorbesc de o adevărată „revoluție”)? Se poate constata cu ușurință că toți sau aproape toți scriitorii echivoci, oscilanți, prudenți, calculați, au fost recuperați cu ușurință și recompensați de noul regim.

b) Care este proporția reală, în opera scriitorului, a poetului în cauză, a „poeziilor de rezistență” și a celor oficiale, delirant omagiale, cu elogii ceaușiste pe sute de strofe? În cazul Adrian Păunescu răspunsul vine de la sine.

c) Care este proporția dintre sinceritate și oportunism, dintre rezistență spontană, sinceră și tentația constituirii „dosarului” invers, cu piese pentru orice situație? Căci a existat și o categorie restrînsă, foarte restrînsă, de „oportuniști ai viitorului”, ca să reluăm o expresie vehiculată încă din deceniul al patrulea.

d) Care a fost coerența, consecvența și continuitatea timp, — chiar cu momente de discontinuitate — a a dinii publice, sociale și, bineînțeles, literar-culturale a unor scriitori? Închisoare, domiciliu obligatoriu și totuși liber profesioniști pînă la capăt, texte publicate în străinătate, peste cenzură, fără nici un text, dar absolut fără nici un text de reneg etc.? Iată cîteva repere, riguros verificabile, care pot trasa un profil literar, dar și unul moral și civic. De „rezistență”, cu nuanțe, de independență cu certitudine.

e) Care este direcția generală și esențială a mesajului de rezistență și a aluziei politice? A fi anticeaușist este una, a fi anticomunist alta. Din acest punct strict de vedere, unele scene din C. Toiu și chiar din Sorin Titel mi se par mai de „rezistență” derit ale lui A. Buzura.

Nu fac însă, repet, „procesul” nimănui, nu dau nici măcar note. Nu mă consider nici judecător, nici arbitru, nici instanță morală infailibilă. Am încercat, doar, să introduc într-o discuție cu multe aproximații și sentimentalisme, cu gesturi colegiale și destule complexe — de înțeles într-un fel în „viața literară” — o oarecare rigoare și disciplină a criteriilor. Atît și nimic mai mult. Cît privește o eventuală ierarhie, pe care o las pe seama istoriei literare, ea decurge doar din gradul implicării și al meritului pe scara gradată a „rezistenței literare” pe care am încercat s-o descuru în cîteva linii schematic.

Adrian Marino

Primul memorial american despre Țările Române (1857)

P RIMUL memorial consacrat meleagurilor noastre de un călător american a apărut la New York în toamna anului 1857. El poartă semnătura medicului și publicistului new-yorkeze James O. Noyes și este intitulat *Roumania : the Border Land of the Christian and the Turk, Comprising Adventures of Travel in Eastern Europe and Western Asia* (România : țara de hotăr dintre Creștinătate și Islam. Intimplări din vremea unei călătorii prin Europa de răsărit și Asia apuseană).

Născut la New York în 1829, autorul acestei scrieri a studiat medicina la Viena de unde, în iulie 1854, întreprinde o călătorie în cursul căreia se oprește pentru scurt timp în Ungaria, la Budapesta și apoi la Belgrad. Ulterior, în august, când după izgonirea armatelor rusești din Principate s-a redeschis navigația pe Dunăre, se imbarcă la Semlin (azi Zemun) pe un vas al Companiei austriece de navigație cu aburi pe Dunăre, cu destinația Giurgiu (p. 59). De la Giurgiu unde sosește la 29 august (stil nou) se îndreaptă spre București, unde ajunge două zile mai târziu (p. 257). Aici consulul britanic îl prezintă lui Mazar Pașa, alias Stephen Lakeman, fost ofițer în armata engleză din Africa de Sud care, după război, avea să se stabilească în țara noastră. Acesta îl introduce la Omer Pașa și Noyes se angajează ca medic militar în rindurile otomane. În această calitate, tânărul american (avea 25 de ani) lucrează în spitalele de campanie locale fiind îngrijiri ostașilor turci și prizonierilor ruși victime ale epidemiei de holeră (p. 257). Sase săptămâni mai târziu, adică pe la mijlocul lunii octombrie 1854, năraște București (p. 299) și, pe la Călărași, trece în Bulgaria în drum spre Istanbul.

În intervalul de la întoarcerea lui în Statele Unite, care nu știm când s-a produs, și pînă la publicarea memorialului, adică pînă în 1857, Noyes semnează corespondențe în *New York Daily Tribune*, în *Detroit Free Press* și în cotidianul londonez *Morning Chronicle* și colaborează la două dintre cele mai însemnate reviste literare newyorkeze, *Putnam's Monthly* și *National Magazine*. Singurele informații pe care le mai avem despre Noyes sînt că în 1858, cînd memorialul său cunoaște o a doua ediție, el a mai dat la iveală o carte — *The Gypsies : their History, Origin and Manner of Life* (Țigani : istoria, obârșia și modul lor de viață) ; că devenise proprietarul revistei *Knickerbocker Magazine* și că era unul dintre redactorii ei. Apoi nu mai posedăm decît știrea că a încetat din viață la New Orleans în 1872.

AVEM dovezi palpabile că cel puțin un exemplar al celei de a doua ediții a memorialului lui Noyes a pătruns într-una din marile noastre biblioteci particulare, cîndva, înainte de 1884, și anume în faimoasa bibliotecă a lui Constantin D. Sturdza-Scheianu. Și mai știm că în 1884 acest exemplar a intrat în fondurile Bibliotecii Academiei Române. Despre un al doilea exemplar al aceleiași ediții, care

azi se află în biblioteca Institutului de Istorie Universală din Capitală, am constatat că provine din colecția fostului prim-ministru liberal Dimitrie A. Sturdza, exemplar care, bineînțeles, va fi fost achiziționat înainte de moartea acestuia, adică înainte de 1914. Memorialul n-a fost însă semnalat în nici o publicație pînă în 1977, cînd doi distinși cercetători, Paul Cernovodeanu și Ion Stanciu, l-au prezentat în documentata lor lucrare *Imagina Lumii Noi în Țările Române și primele lor relații cu Statele Unite ale Americii pînă în 1839*.

ÎNAINTE de a încerca să descriu memorialul, cred că este nimerit să punctez prioritățile ce aparțin lui Noyes, și relațiilor sale.

Mai întii este împrejurarea că, pînă la Noyes, nici un călător american nu mai făcuse un popas la fel de îndelungat pe meleagurile noastre.

Apoi e faptul că memorialul său reprezintă prima scriere amplă, în volum separat, despre țara și poporul nostru ce a apărut în Statele Unite.

În sfîrșit, mai este amănuntul că memorialul e cea dintii lucrare americană în care spațiul românesc — inclusiv Transilvania, Bucovina și Basarabia — a fost desemnat sub numele de *Roumania* și nu cu apelativul restrictiv de *Danubian Principalities*, practicat pînă atunci.

Se mai impune să semnalez și preponderența în lucrare a materialelor relative la România și la români : din cele 520 de pagini de text, 190, adică mai mult de o treime, sînt dedicate României, Ungariei revenindu-i doar 41, Serbiei abia 13, Bulgariei 89 iar Turciei europene și Istanbulului 187. În iconografia memorialului, preponderența țării noastre este încă mai categorică. Din cele 26 de ilustrații ce-l însoțesc, nu mai puțin de 19, adică mai bine de două treimi, reprezintă priveliști, monumente, tipuri și costume românești în premieră americană.

De asemenea, este neapărat necesar să mă opresc asupra receptării excepționale de care a beneficiat memorialul lui Noyes în S.U.A. Pe lingă succesul de librărie atestat de apariția unei a doua ediții, la mai puțin de un an distanță de la prima, mai posedăm extrase din trei recenzii contemporane după care putem judeca succesul de critică. Redau mai întii aprecierea cunoscutului scriitor Oliver Wendell Holmes la apariția primei ediții : „O carte alertă, sinceră, captivantă. Fiecare rînd al ei aduce în fața cititorului un călător lucid și plin de inițiativă”.

Din recenzia apărută în prestigioasa *North American Review* în aprilie 1858, spiculose următoarele : „Această atrăgătoare relatare a călătoriei și a observațiilor ce i le-a prilejuit autorul e vrednică de toată lauda. Ea se citește cu deosebită plăcere”.

Din a treia, care a apărut în *Knickerbocker Magazine*, semnată de, pe acea vreme, cunoscutul critic new-yorkeze Henry T. Tuckerman, citez : „Fără îndoială, aceasta e desigur cea mai bună relatare de călătorie din cîte au apărut în acest sezon. Cuprinde o sumedenie de episoade interesante și oferă cititorilor nenumărate informații mult dorite”.

TREC, în sfîrșit, la prezentarea memorialului.

În prefața autorul declară că ceea ce a urmărit a fost „să prezinte o imagine veridică a vieții de toate zilele a popoarelor în mijlocul cărora a poposit și, mai ales, imaginea poeticelor popoare de la Dunărea de Jos, popoare ale căror nume încă și astăzi sînt practic necunoscute cititorilor americani”. După care, adaugă un corectiv care anticipează studiile moderne dedicate mentalităților. Corectiv căruia, vom vedea că se datorează în mare parte meritul și originalitatea memorialului : „Tot ce-i atinge pe oamenii de pretutindeni ne atinge și pe noi toți, de aceea mult mai mult trebuie să ne ostenim să aflăm care-s credințele și simțămintele oamenilor noștri și care-s cîntecele, datinile și jocurile cu care ei își fac inimă bună cînd se găsesc laolaltă, mult mai mult decît să luăm cunoștință de niscăi amănunte scze despre rînduiele care îi guvernează sau de însemnările fugare ale vreunor călători zoriți”.

Să vedem acum ce știri și ce observații împărtășește Noyes cititorilor săi. În mare, ne putem face o idee despre acestea înșirînd titlurile capitolelor consacrate popasurilor sale românești și explicitîndu-le și ilustrîndu-le cu citate, acolo unde va fi nevoie.

Primele două capitole — *Porțile de Fier și Navigînd în josul Dunării* — descriu, firește, priveliști și oameni întîlniți în cursul călătoriei spre Giurgiu.

În capitolele următoare, intitulate *Trăl daco-romanilor umili și Racile ale o-*

ROUMANIA :

Border Land of the Christian and the Turk,

EASTERN EUROPE AND WESTERN ASIA.

JAMES O. NOYES, M.D.,

BUSBY IN THE OTTOMAN ARMY.

NEW YORK :
RUDD & CARLETON, 310 BROADWAY
M.DCCC.LVIII.

LOW LIFE AMONG THE DACO-ROMANS. 111

halted a moment to pull the ears of his horses and give them water, groups of peasants were singing lustily in front of the khans. Aristias informed me that they were jubilant over the retreat of the Russians, and that their principal song was the "Chant of the Truth," known to every Daco-Roman from the Carpathians to the Euxine.

"O Truth I scorned river!
Mayest thou swell,
Like the deluge of troubled waters,
So that bank may not see bank,
Nor voice hear voice,
Nor eye meet eye,
Across thy vast extent.
When the clouds of locusts pass thee,
By that bank let them perish ;
When the plague and pestilence pass thee,
In mid stream let them perish ;
When our enemies pass thee,
By this bank let them perish.
And thou, O Truth I proud of thy rushing flood,
Dear them, bear them all,
Down to the Danube, & to the sea,
Down to the gates of Hell!"

To the Daco-Roman the Truth is the black-watered Coeytus separating flowery Roumania from a land of terrors. In their six different occupations of the Principalities, the Russians have usually seized upon the public chests, compelled the people to provision their

rasului și racile ale satelor, rețin atenția citeva însemnări. Mai întii această încercare de a sintetiza trecutul poporului nostru : „Asupriți ba de turci, ba de ruși, lăsați apoi pe mina fanarioților sau în scama cîrmuirii mai tiranice încă a domnitorilor pămînteni, moldo-valahii au fost poporul cel mai rău guvernat din lumea întreagă”. (p. 113). Apoi această impresie așternută imediat după sosirea la București : „Surugii ne-au lăsat la Hotel d'Europe. Aș fi putut crede că mă aflui din nou la Paris. Mobila, mîncarea limba ce se vorbește, costumele — toate sînt franțuzești” (p. 118). Ceva mai încolo, Noyes notează însă : „Niciînd nu mi-a fost dat să fiu izbit de un contrast atît de strident între lux și mizerie, între frumos și uriciune”. (p. 122). Revoltătorului contrast social, Noyes avea să-i atribuie de altfel hotărîrea de a părăsi capitala Țării Românești. „De ajuns trăisem între boierii și robii din București, între palatele și bordeiele orașului, între grădinile și noroaiele sale, eram sătul de luxul său parizian și de a sa sărăcie deopotrivă cu a indienilor paria” (p. 199).

Capitolul al cincilea intitulat *Daco-romanii*, cel mai întins din cele șapte capitole consacrate României, trece în revistă istoria războaielor dacice și ocupația romană, oferind cititorilor americani revelația obârșiei și vechimii poporului român și a latinității limbii pe care acesta o vorbește. De asemenea, prezintă o schiță a istoriei Țării Românești și Moldovei, fără a-i uita pe locuitorii români din Transilvania și din sudul Ungariei.

Ce cuprinde capitolul intitulat *Biserica Ortodoxă* se înțelege de la sine, iar capitolul *Călătorînd noaptea prin România*, care încheie secțiunea românească a memorialului, descrie călătoria de la București la Călărași în drum spre Silistra.

CREDINCIOS corectivului anunțat în prefață, Noyes nu înregistrează nimic relativ la evenimentele politice, nici chiar întoarcerea lui Știrbei. În schimb, dăruște cititorilor americani în premieră absolută o versiune completă, în proză, a *Mioriței* (pp. 101—104) după traducerea franceză, de asemenea în proză, semnată de Alexandru. Despre *Miorița* spune că l-a fost dat s-o asculte întia dată la Călugăreni, la hanul unde s-a oprit în drum spre București. Mai pomeneste apoi cîntecele bătrînești *Mihu*, *VIDRA* și *Trandafirul și soarele*, (din care traduce versuri răzlețe), precum și balada *Constantin Brâncoveanu* pe care o rezumă.

Afară de traducerea *Mioriței*, în care Noyes a intuit esențele etosului românesc, singura traducere integrală pe care o mai oferă este aceea a *Cîntecului Prutului* (pp. 110—111), pe care la următorul popas l-a auzit întonat în cor, cu mult foc, de pilcuri de țărani. Despre țărani care-l cîntau, un călător cu care Noyes se împrietenisese pe drum l-a informat că „erau nespuse de fericiti de alungarea rușilor din țară”, adăugînd despre acest cîntec, care este de fapt un cîmplit blestem aruncat Prutului pentru păcatul că desparte Basarabia de trupul țării, că „este știut pe dinafară de toți daco-romanii din Carpați și pînă la Mare” (pp. 110—111).

În paginile memorialului cititorii mai sînt amănunțit informați asupra principalelor datini ale poporului român — asupra ceremonialului căsătoriei, asupra ritualurilor de invocare a ploii săvîrșite de paparude (pp. 179—180), asupra sărbătoririi coacerii holdelor care este drăgaica. De asemenea, sînt descrise hora (p. 51—53), jocul călușarilor, colindele (p. 178).

La Călărași, Noyes notează : „La o masă, citiva localnici mai săltați își împărtășeau noutățile zilei. Din cînd în cînd însă discuția lor, animată de sinceră dragoste de țară pe marginea recentelor evenimente militare, este întreruptă pentru a asculta doine și cîntece bătrînești pătrunse de autentică poezie ce izvorăște din inimă și de puternicul avînt și de nestăvilită forță care sînt proprii creațiilor unui popor setos de libertate”. (p. 234).

AFARĂ de această largă paletă de știri relative la simțămintele, cîntecele, datinile și jocurile noastre — care reprezintă nucleul unei mici antologii a folclorului românesc — memorialul consemnează

inedite și prețioase mărturii de cert interes atît pentru istoriografia românească cit și pentru cea americană. Astfel sînt, de pildă, pentru noi, cele referitoare la Mazar Pașa, Iskender Bei și Omer Pașa care, precum se știe, după retragerea trupelor rusești, au jucat un rol de seamă în Bucureștii epocii (p. 257). Sau mărturiile despre participarea unor ofițeri americani la războiul Crimeii, în rîndurile otomane : maiorul Burr Porter, originar din statul New Jersey (p. 263) pe care l-a cunoscut la București ; colonelul Eent, cu care s-a întîlnit atît la București cit și la Călărași (p. 238) și alți doi ofițeri americani, Burke și Arnold, despre care aflăm de Noyes că au căzut în lupta cu ocupații ruși pe pămîntul țării noastre.

Iată relatarea lui Noyes referitoare la împrejurările în care americanii și-au jertfit viața : „Am părăsit Rusciucul (la bordul vasului companiei austriece) îndreptîndu-ne spre Giurgiu care se află cam la vreo trei mile în aval. După ce am navigat o oarecare distanță în josul fluviului, am luat-o înapoi și ne-am angajat pe un canal îngust care desparte ostrovul Mocanu de Smirda de pe malul valah. Pe întinsul acestor locuri, acoperite de stuț și de desisuri de arbuști, am zărit ruinele bastionelor părăsite de ruși cu mai bine de o lună în urmă (la 8 iulie 1854). În fata acestor bastioane, în ne-buneasca încercare a lui Omer Pașa de a-l lungă pe cazaci, au căzut Burke și Arnold. Fosta ordonanță a lui Burke mi-a istorisit cum s-a desfășurat asaltul și mi-a spus că dînsul se îngrijise de îngroparea corpului ciuruit de gloanțe al ofițerului căruia îi fusese atașat. Pentru această ispravă bravul oștean a primit o decorație din mîna lui Omer Pașa”.

Ne putem întreba dacă mormîntul uitat al lui Burke n-ar mai putea fi identificat în cîmțirul de la Smirda sau în vreun alt cîmțir din Giurgiu sau din împrejurimi, spre a fi îngrijit creștinește.

ÎNAINTE de a încheia, citeva precizări relativ la literatura consultată de Noyes. Lectura memorialului revelează că, în text, pe lingă Ubicini și Vaillant care sînt amintiți în prefață, Noyes se referă sau citează indirect o sumedenie de observații făcute de alți autori folosiți de Ubicini sau de Vaillant. Așa de pildă : francezii Saint Marc Girardin, Xavier Marmier, De Gerando, Pouqueville și Jules Michelet, englezul Paget, germanul Von Hammer, rusul Demidov și grecul Zallony, iar dintre români, Dosoftei, Cantemir, Costache Negruzzi, (o scenă din *Alexandru Lăpușneanu* preluată de la Ubicini). Cit privește pe autorii litografurilor, n-am izbutit să-i aflui decît pe Michel Bouquet și pe Charles Doussault, cărora le aparțin, respectiv, 5 și 3 dintre litografiile reproduse după cunoscutul *Album moldo-valaque*, scos de Adolphe Billacoq la Paris în 1849.

La capătul acestei sumare investigații, se poate afirma că memorialul lui Noyes marchează o dată în cronologia cunoașterii peste Ocean a poporului român, a creațiilor și datinilor sale. De asemenea că el reprezintă un unicat în rîndul scrierilor străine dedicate ariei noastre în deceniul al șaselea al veacului trecut, deosebindu-se de toate celelalte prin aceea că acordă o notă precădere elementelor perene, adică mentalităților și productiilor folclorice. Din acest punct de vedere, cartea lui Noyes diferă atît de interesantul volum de amintiri din părțile noastre publicat în 1853 la Londra de diplomatul englez J.H. Skene, volum al cărui titlu — *The Danubian Principalities, The Frontier Lands of the Christian and the Turk* — a fost parafrazat de Noyes, cit și de însemnările făcute pe loc și pe viu în cele trei scrisori, încă inedite, despre țara noastră, pe care Ferdinand Lassalle a vîntat-o în 1856.

În concluzie, cred că memorialul lui Noyes merită, fără îndoială, nu numai omagii lecturii în original dar și acela al traducerii noastre care ne privesc, spre a îngădui cunoașterea lor în cercuri mai largi.

Ioan Comșa

have nearly lost their force. In some districts the nuptials are prolonged through eight days. In others, the church sextons are privileged to close the door against the bridal procession until they have received a present. The ring is exchanged three times. An iron crown is placed upon their heads to remind them of the possible hardships of matrimony. They pour wine into the same glass and throw pieces of bread behind their backs. In other localities one of the guests at the nuptial feast crows in imitation of a cock, to announce the coming of day. Cantemir speaks of a custom which is no longer in vogue in the Principalities. The jealous husband formerly made use of the same means to determine the virginity of his bride that are now employed among the Egyptians. The parents of the female visited their son-in-law on the third day. If she had been found virtuous they were received with great honor, and the proof of virginity joyously exhibited at the feast which ensued. If the husband had been disappointed, he at once summoned his relatives and took counsel. The parents, on their arrival, were harnessed to the meanest cart that could be found, and, under the jeers and lusty blows of the offended ones, were compelled to draw home their unfortunate daughter. No person dared to interfere. The husband retained the dowry and received complete indemnity for all the expenses of the wedding.

At the little village of Padika, where the *surugiu*

Despre modă și ambiental la Camil Petrescu

NUMELE lui Camil Petrescu semnifică în istoria romanului momentul celei mai radicale modificări în estetica acestei specii la noi, prin răsturnarea perspectivei auctoriale de la realitatea exterioară, obiectivă, spre lumea interioară, a sufletului. „Singura realitate pe care o pot povesti e realitatea conștiinței mele, conținutul meu sufletească” — declara scriitorul în **Teze și anti-teze**.

Negîndu-l cu vehemență pe romanierul clasic, Camil Petrescu contestă implicit metoda de lucru a acestuia, are se baza, în esență, pe descrierea minuțioasă a unui univers concret. La Balzac, de pildă, ne întîmpină un inventar prodigios de obiecte (case, mobilier, decorațiuni, vestimentație etc.) purtătoare de semnificații economico-sociale, față de care omul apare ca o reflectare sau ca o prelungire în plan psihologic. În schimb, la romancierul modern, subiectul covârșește mediul ambiant, îl determină, îl anulează sau, dimpotrivă, îi accentuează importanța după logica imprevizibilă a stărilor sufletești.

Cea mai omogenă viziune subiectivă, în cazul lui Camil Petrescu, apare în primul său roman, **Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război**, unde eroul-narator este o emanație a ego-ului auctorial de o perfectă autenticitate. Tânărul Ștefan Gheorghidiu, student la Filosofie, trăiește absorbit de o iubire totală, acaparatoare, care se consumă în suspiciune și gelozie. Natură reflexivă, interiorizată și prin preocupările intelectuale, Gheorghidiu are ochi pentru ambiental, considerînd obiectele din jur în pură lor funcționalitate. Nici propria ținută vestimentară nu-l interesează în mod deosebit, incit înainte de căsătorie se mulțumește cu un singur costum de haine, purtat pînă cînd se ueză și necesită a fi înlocuit. Privirea sa trece în fugă peste obiecte, înregistrînd cel mult discordanțele din ambiental sau îmbrăcăminte: tacîmurile urite, deseperecheate, la popota ofițerilor; scaunele reci și înalte din sufrageria unchiului Tache și salul de lînă de pe umerii bătrînului avar; rochia albastră a Elei, inutil frumoasă după despărțirea celor doi.

După căsătorie și mai ales după primirea moștenirii, Gheorghidiu constată cu uimire că soția sa are o altă concepție despre obiecte. O rochie nouă, un pantof fin, o pălărie, o masă aranjată cu gust nu sînt, în gîndirea Elei, simple obiecte, ci puncte de reper existențiale dintr-un cod modern, foarte atent la nuanțele luxului. Deși femeia face eforturi de a-l schimba pe bărbat, indică de a-l determina să se îmbrace mai bine, acesta nu-și trădează natura intimă, respingînd în mod organic modelul de viață exteriorizat și gregar („în bandă”) al Elei. „Sufeream ca supus unui tratament dureros, cu fiecare pribej monden” — mărturisește eroul.

La celălalt pol al preferințelor Elei se situează în roman Gregoriade, tipul mondenului desăvîrșit, totdeauna elegant și cuceritor. Naratorul nu își ascunde resentimentele față de acest personaj — e vorba de un rival în dragoste! —, dar nici nu-l transformă într-o caricatură a snobismului masculin, observîndu-i, chiar cu oarecare admirație, hainele impecabile și părul lucitor, după moda timpului, dar păstrîndu-și atitudinea de esențială detașare a bărbatului superior față de modă.

Și totuși în **Patul lui Procust**, al doilea roman al lui Camil Petrescu, ceva se schimbă în concepția naratorului asupra ambientalului și model. Deși cel doi naratori, Doamna T. și Fred Vasilescu reiau datele esențiale ale eroului camilpetrescian nealinat seriei biologice (inteligentă, sensibilitate, gravitate în dragoste — toate la superlativ), scriitorul n-a rezistat de data aceasta ispitei de a-i proiecta pe scena vieții mondene, sub reflectoarele succesului.

Doamna T., de pildă, are reputația unei femei frumoase și elegante, de care se îndrăgostesc toți bărbații. Ea a

fost cea mai frumoasă față din orașul natal, ceea ce definește foarte exact cota înaltă a valorii feminității ei.

În replică masculină, Fred Vasilescu intră în scenă precedat de un **portret-robot** al **omului de succes**, campion al performanței sociale sau sportive nu are importanță domeniul, nu contează nici opoziția intelectual-neintelektual, de care face atîta caz scriitorul, totul este acel **loc înii** într-o ierarhie, care-l izolează pe învingător, învăluindu-l într-un halou de farmec:

„Avea acel timbru deosebit, acea vibrație melodică, calmă, pe care o au toți oamenii frunțași adevărați în activitatea lor, oricare ar fi ea: artă, politică, militară, acrobatică, dans modern, destin de Don Juan sau box”.

Fred corespunde chiar peste măsură acestui etalon, căci el este un super-campion, în aviație, în box și scrimă, în viața mondenă. Bogat, bine făcut, elegant, infailibil în fața femeilor, Fred Vasilescu seamănă cu un star masculin din filmele americane.

Așadar, Camil Petrescu trece cu dezinvoltură de la rictusul amar al lui Ștefan Gheorghidiu față de „corvoada” vieții mondene, la fervoarea participativă a lui Fred Vasilescu. Moda devine acum o lege absolută a frumuseții în orașul modern, căreia eroii i se supun cu entuziasm.

Nici un alt scriitor român (și nici o scriitoare!) n-a făcut teoria modei cu atîta pasiune și seriozitate precum Camil Petrescu în **Patul lui Procust**.

La fiecare apariție a Doamnei T., scriitorul pune multă aplicație artistică în descrierea unor toalete rafinate, potrivite cu locul și momentul respectiv: pe Calea Victoriei, în rochie vaporosă; în tren, „cu pardesiul cochet, încheiat și o tocă ușoară, de drum, trasă pe ochi”; la un vernisaj, în mantou de „culoarea piersicei palide”, cu guler de lutru etc.

La rîndul său, Fred Vasilescu e modelul eleganței masculine. În decoruri citadine variate — la restaurant, la teatru, la volan — tinărul diplomat poartă haine adecvate, impecabil croite și asortate, ca într-o paradă a modei pentru toate ocaziile.

Pe fundalul bunului gust al societății mondene, omul neîngrijit și rău îmbrăcat apare ca o adevărată jignire a ochiului. Privirea Doamnei T. se oprește contrariată asupra ținutei neglijente a lui D., descriînd cu cruzime fiecare amănunt dizgrațios, pînă la compararea omului cu o rufă murdă:

„Aveam dinainte un tinăr într-un palton prea mare, cu buzunarele roase și lăbărțate, cu gulerul soios și decolorat. Avea maxilare aproape dreptun-

ghiulare, neras de multă vreme, gura stoarsă și uscată dispărea într-o figură palidă și brăzdată, cum dispar desenele pe o batistă murdă”.

Simetric, pe un alt nivel al romanului, Freud comentează dezaprobativ ținuta vestimentară demodată a lui Ladima, printr-un portret concentrat asupra erorilor de gust: „Înalt, slab, cu ochi rotunzi și orbitele mari, adîncite... cu o mustață de sergent-major și cărare de frizer, cu haina lui neagră, de alpaca, iar cămașa albă și cu gulerul totdeauna prea larg, scrobîtă, cu masele mari, rotunde ca niște burlane...” La fiecare apariție a lui Ladima, Fred urmărește, cu crudă insistență, gulerul prea larg al cămășii acestuia și manșetele „ca niște burlane”, mai ales estetice care nu-i lasă nici o șansă. Toate elementele adăugate ulterior — capul frumos, distincția de profesor — nu reușesc să șteargă impresia iremediabil defavorabilă prin care naratorul îi transmite cititorului un sentiment de compătimire și repulsie față de Ladima. Descalificarea vestimentară a individului se transformă într-o descalificare valorică.

NE AFLĂM în fața unei adevărate filosofii a modei ca stil de existență socială. Eroul lui Camil Petrescu are convingerea că între personalitatea individului și felul său de a se îmbrăca există o puternică legătură, derivînd dintr-un sistem unitar (spiritualitate — trup — haine — ambianță) și că, influențînd asupra vestimentației cuiva, îi poți schimba personalitatea și, în ultimă instanță, destinul. Doamna T. face eforturi să-l determine pe D. să se îmbrace mai bine și, în urma insuccesului, declară candid: „E iremediabil ratat și, cred, într-adevăr mediocru”.

La rîndul său, Fred experimentează teoria modei ca factor benefic asupra lui Ladima. Așa cum „Autorul” dădea lecții despre roman, pe același ton de seriozitate (și competență!), eroul dă lecții despre arta de a alege și a asorta accesoriile vestimentare, despre croială, despre rezistența ștofelor etc.

A fi bine îmbrăcat — explică Fred — nu înseamnă însă o eleganță vestimentară exagerată, care să atragă atenția. Într-un loc public monden — restaurant, salon, sală de teatru — adevăratul om de gust se armonizează vestimentar cu ceilalți oameni de gust, evitînd să se înfățișeze ca o notă discordantă. „Moda este, în realitate, o problemă de stil, adică așa cum o înțeleg eu, de unitate, cu sine și cu ceilalți” — spune scriitorul.

Minăstirea Probota

În ecuația spirit — trup — haină — ambianță pe care ne-o propune Camil Petrescu ambientul intim nu este deloc un factor secundar. Unul dintre personajele romanului joacă chiar rolul profesionistului în materie: Doamna T. e proprietara unui magazin de mobilă și pricepută decoratoare (la fel ca eroina din **Vă place Brahms?** de Françoise Sagan). Ochiul auctorial, în general neatent cînd e vorba de obiecte și decor, devine brusc interesat față de interiorul în care trăiesc eroii. Cu o curiozitate aproape balzaciană, el urmărește legătura dintre individ și obiectele apropiate cu care acesta vine în atingere directă și repetată. Se poate spune că în roman există atîtea descrieri de interioare cîte personaje semnificative sînt: cămăruța săracă, cu mobilă puțină, mirosind a umezeală, unde locuiește sârmanul D.; decorul sordid, invadat progresiv de mizerie, care dezvăluie drama lui Ladima; casa Emiliei, pe jumătate în corespondență cu gustul Kitsch al celor două locatari, iar cealaltă jumătate dominată de patul larg, cu cearșafuri foarte curate, „sculă profesională” impecabil întreținută, cum remarcă necruțător Fred; locuința Doamnei T., luminoasă, aerată, cu cîteva tablouri prețioase, culmea rafinamentului estetic prin simplitate, în armonie cu sufletul delicat și cultivat al eroinei; în sfîrșit, garsoniera lui Fred Vasilescu, o adevărată expoziție de mobilier și tapiserie în stil cubist, ca o reclamă pentru arta modernistă din paginile **Contemporanului**. Și să nu uităm că două din scenele cele mai importante ale romanului sînt legate, determinate chiar, de ambiental: inaugurarea garsonierei lui Fred, unde se naște dragostea cu Doamna T. și „după-amiaza de august” din patul Emiliei.

De la **Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război** la **Patul lui Procust**, în universul sufletească al eroului lui Camil Petrescu, apare și un sentiment nou: **teama de ridicul**.

Simțul ridiculului (despre care scriitorul crede chiar că este o trăsătură „națională”: „românii sunt poate neamul din lume cel mai sensibil la ridicul exterior”) trădează o natură psihică exagerat de orgoliosă și de lucidă, care atribuie altora propria sa privire, „atît de neliniștitoare și iscoditoare, cu senzații repulsive.” Dacă uneori teama de ridicul se justifică prin snobism (Doamna T. nu vrea să fie văzută în compania unor bărbați „mizeri ca înfățișare”), de la un punct încolo obiectul panicii e derizoriu: Doamna T. se teme de privirea servitoarei, care, vîzînd-o cu flori în brațe, ar putea ghici că și le-a cumpărat singură; Fred Vasilescu, gol în patul Emiliei, se simte paralizat la gîndul că, în camera de alături, Valeria ar putea bănuia această postură intimă, adică l-ar putea vedea... în imaginație!

Dedublarea spiritului camilpetrescian, care explică dialectica personajelor sale, se regăsește în atitudinile contrare față de ridiculul vestimentar oscilînd între seriozitate și frivolitate: manșetele prea largi și cu colțurile în afară îl lasă indiferent pe Gheorghidiu și nu-l deranjează pe Ladima, în schimb privity cu ochiul critic și snob al lui Fred Vasilescu pot descalifica un bărbat.

Camil Petrescu rămîne, orice s-ar spune, un spectacol de idei în orice domeniu.

Elena Zaharia Filipaș

DEBUT

Diana ZĂRNOVEANU

„x la puterea x”

Și mai poți să stai la ușile butoaielor
așteptind vinul ?
Și mai poți să stai sub nori
așteptind ploaia, sau soarele, sau chiar pe Dumnezeu ?
Și mai poți să strigi după tine
să vii înapoi ?
Și încă te mai poți condensa
pe zidurile palatului
zornăind lacătul și cheia ?
Și tu : aici sau departe, cărămizi și moloz,
antene și cruce pe spate,
om invizibil cu tămiie în ochi,
chitara electrică cu sunet obscen.
Și eu : unul antum, altul postum,
muzica nebunilor
aruncați în afara lumii.

„X”

uite ! am obosit de atita dragoste. sint transpirată.
mai este o oră și trebuie să plec la școală.
parcă nici nu mai mi-e foame !
ce faci ? pictezi ? zgirii pereții cu pensula ?
halatul îți este în baie ! să nu faci mult abur !
ți-am pus niște cutii goale de conserve în geantă.
să nu vii tirziu !
ia și bețele de la schiuri ; s-ar putea să-ți folosească !
să nu pleci cu mașina mea !
iubitule !!!!

persoana I ?

ești mort și tare mult aș mai dori să teucid odată.
ești viu și bine ți-ar mai sta ca nou născut.
ești aici, acum ; un sclav mut îți smulge tacticos unghiile
și se linge pe buze de plăcere.
un trecător te scuipe și aruncă cu pietre.
tu, pierdut, te faci ba stincă, ba riu, ba monstru.
— haide ! injură-ți soarta, blestemă-ți părinții,
ia-ți haina și du-te !
e loc și pentru tine !

mai scrie, mai țipă, mai fumează,
mai fă dragoste căci timpul te păzește.
și, dacă ai să ajungi prea departe,
să ne scrii !

și dacă ai să mori prin iarba verde,
să ne dai și roade, și pământ, și bucurie.

și dacă vei iubi prea mult vreo tinără domniță...
mai bine ia-ți haina și du-te !
e loc și pentru tine !

să le spuneți copiilor povești

șobolanul pământului, cind s-a născut,
a ridicat ochii spre cer și luna a țipat de durere.
apoi a mai trecut o zi și o noapte,
iar luna a fugit de la locul ei.

au plecat toți s-o caute.

poate că vă întrebați ce făcea dumnezeu în acest timp
și de ce nu știa nimic ; ei, bine, dumnezeu juca poker.

și luna se zbătea în ghearele șobolanului.
însă, la un moment dat, lui dumnezeu i-a căzut
asul din mincă, s-a enervat, a sărit de pe scaun
și-a bolborosit ceva.

oricum luna fusese prea scumpă ;
așa că a pus în locul ei o monedă de cositor.

27 martie

n-am avut curaj, și m-am întors.
el stătea cu miinile în buzunare,
zimbind și privindu-mă.
— urită să-ți fie moartea.
Iar trupul și carnea să ți se revolte
și ochiul să-ți muște din pământ !
căci ești păgin, iubitule !
iar eu a tă iubită.
degeaba plingi, degeaba ceri iertare.
ești pierdut în haosul pe care mergi.
nu e instanță să ne judece,
nici gide să ne execute,
nici dumnezeu, și nici părinți.

astăzi vom da ceasul

cu o oră înainte

și ce dacă te iubesc ?
asta nu-i decit o problemă de principiu sau timp.
asta nu-i decit puțină iluzie sau foame de dragoste.
am să-ți explic altă dată că totul funcționează
pe baza inerției.
acum ia chitara și cintă, dezlănțuie-te puțin,
ca apoi să te aud strigind înspre soare : „mai vreau !”

iar eu să stau într-un colț
așteptind să-mi încălesc miinile în pletele tale
de adolescent nebun și bătrîn.

atunci ai să scoți gheara și-ai să-mi zgirii obrazul.
va cădea chitara, va cădea ochiul tău mare și frumos,
va cădea cerul cu toți dumnezeii din el.
abia atunci voi putea striga și eu : „mai vreau !”

vorbe goale

liniște organică peste timp,
capodopere de cuvint și piatră,
muzici sacre și profane,
osciloscoape,
telescoape,
am să dorm,
iar miine mă voi trezi tu.
mă voi certa cu dumnezeu la coadă la lapte,
mă voi culca și a doua zi voi redeveni eu.

am visat urit.
iubitule, miroși a măr.
mulțumesc pentru cafea !
ce-i zarva asta ?
— dumnezeu se ceartă cu unul la coadă la lapte.

întrebare

— a —

vroia să-i ghicească în palmă,
dar el n-o lăsa ținind-o strins de suflet.
vroia să-l sărute cu tot universul
pe care-l găsisese la un colț de stradă,
dar el i-o luă înainte.
vroia să doarmă pentru totdeauna pe sinul ei,
vroia să rămână așa fără să se întimple nimic ;
ea spuse : NU

— b —

— fir-ar să fie !
ce-mi trebuie mie dragoste ?
ce-mi trebuie mie întâlnire ?
de ce să mă stropească toți idioții care au mașină ?
mai bine mă duc să măninc o pizza,
mai bine citesc un ziar deocheat,
mai bine cînt la chitară,
mai bine-l sun pe herbert și-i spun că a fost o greșală,
că nu este adevărat ce a aflat el ; că îl mai iubesc încă

— c —

mai bine lăsați-mă să tremur sub scară,
pină vine proprietăreasa și-mi spune :
— tu n-ai văzut cheia în mina făt-frumosului de la
intrare ?

în baltă, prințesa mormolocilor se mărita
cu un broscoi urit și gras.
ar fi trebuit să fiu nașă !
dar nu mai am nici cu ce să mă imbrac !

și am să mă murdăresc în noroiul ăsta !
vine troleibuzul ! nu-l iau ! e prea aglomerat !
și n-am nici bilet !
mormolocii îmi făceau semn să vin, mă invitau la masă,
mă serveau cu coniac.
eu refuzam cu încăpăținare să mă imbăt.

— hei, albă ca zăpada ! scufița roșie !
— băi, mișcați-vă ! stați în drum ca proștii !
nu vă e rușine ? în stradă ?
nu vă supărați, sintem de la radio. ce părere aveți despre...
ia semințe băieți !
lor nu le pasă de nimic.
ce să mai fac cu troleibuzul ?
e deja prea tirziu !
poate că am să vin și miine !

cătălin sau anticredință

astăzi vom pleca departe
acolo unde sint cai sălbatici și păienjeni dresați
acolo unde limbile ceasului merg una înainte și una
înapoi.

acolo unde poveștile se spun la prezent,
acolo unde legea gravitației se respectă de la stînga
la dreapta,

acolo...
acolo...

acolo vom merge !
crezi ?
sper !
îți promit !

oameni, oameni, dar oamenii unde sint ?
noi sintem de ajuns !

vine un uragan, ne scoate din biblie
și ne lasă pe marginea drumului
cu ochii umflați
și pleoapele arse.
vezi ? tu ești de vină !
ce căutam noi acolo ?
trebuia să rămînem la școală și să nu chiulim de la
ultimele ore.

acum ce vrei să fac ?
mi-e foame !

s-a revoltat pămîntul, și șoseaua, și cerul, și norul.
s-a scurs timpul printre maci,
a plins istoria cu încă două-trei războaie,
a mai murit unul, a mai murit altul.

în seara asta facem dragoste ?
nu, fiindcă iar vom ajunge sub copertile bibliei !

nud

desena. nu știam ce și nici pină în ziua de azi
nu știu.
culcată pe o jumătate de coapsă
încea zimbetul forțat pe care-l învățase acasă.
mesteca în minte cuvinte și fraze (a) și (i)logice.
doi pași, apoi încă doi.
mi, la, sol.
frumusețe copiată și apoi vindută.
el părea un copil inocent și fără vlagă.
privea de la mansardă lumea cum se zbate sub privirile
sale și cum îi plăcea să o strivească.
fără explicații.
iubea culoarea ; îi plăcea să-și spele miinile
în galben, apoi în roșu, și verde pină cind
nu mai știa cum să le combine.
mai tirziu, cind am învățat să-i zimbesc liniștit
am aflat că era tatăl meu.
apoi a murit.

și puțin rimel

bătrînul privi și păru că din țeastă
ii crește cenușă albă de os
și-un mănunchi de flori albastre.
muri clopotul din cupola catedralei
și-un doctor obosit de dragoste muri cu suspinul stins
pe buze.

26 de pietre răsuflară ușurate :
talpa lui hexagonală se odihnea acum pe celălalt
trotuar.

pentru ce te-ai născut numai steaua ta poate ști.
pentru ce ai trăit ?
pentru ce vei muri ?
pentru azi, pentru timp, pentru foc și scinteie.

glasul cerului tună ; atinăr nu înseamnă bătrîn și nici
a acum nu înseamnă miine.
ia aminte la spusele domnului :
crede și nu cerceta !

atunci trebuia să dau toate examenele,
atunci trebuia să iubesc,
atunci trebuia să cumpăr salată și roșii.
bătrînul se plimba cu cățelul prin fața blocului :
ușa se încuie între orele
22-5

Sîntem noi risipitori de cele sfinte?

CEI 120 DE ANI scurși de la nașterea lui NICOLAE IORGA (5/17 iunie 1871), autorul unei biblioteci scrise, ne oferă ocazia a discuta despre scrierile mai puțin analizate (articole cu valoare informațională, descrieri integrale de monumente) ale acestei personalități care s-a situat pe poziția unui neobosit apărător al patrimoniului național. Răspunzător de soarta monumentelor țării (chiar și atunci cînd era Președinte al Consiliului de Miniștri avînd și portofoliul Instrucțiunii), judecînd cu spirit critic orice act, orice intervenție nejustificată, orice delăsare sau dezinformare, Nicolae Iorga afirma în articolul *Noi, risipitorii de cele sfinte*:

„Sîntem obișnuiți a ne sprijini pe Stat. El n-ajunge. Uneori, ca în ceea ce privește Legea Arhivelor și Muzeelor, pe care am făcut-o să fie votată și nu s-a aplicat pînă astăzi, el nici nu ține seamă de temeiurile juridice ale acțiunii sale.

Societatea însăși trebuie să se mobilizeze pentru a împiedica această risipă, unică în lume. Pe această cale a predicii către toată lumea fac apel, și ca istoric și în toate însușirile publice pe care le am, pentru ca ea să-și deie seama de ce datorie are și să denunțe, să oprească pe aceia cari aruncă în vînt opera sacră a secolelor”.

De atunci, 1935, anul apariției acestui articol în *Neamul Românesc* și pînă acum, ne-am dezobisnuit în a ne „sprijini pe Stat” în această problemă (și nu numai!). Curînd Statul a oferit Ministerului Culturii din bugetul său, „procentul” exorbitant de 0,33% pentru întreaga sa politică culturală. Ce să faci mai întîi cu un asemenea buget? Să-l investești în bisericile abandonate (cel puțin 10 într-un singur județ) fie prin neslujire, fie printr-o „conservare” care pune în pericol însăși viața enoriașilor instalați în comuniune în jurul euharistiei? Să-l folosești pentru inventarierea obiectelor patrimoniale aflate încă în Palatul Cotroceni, bunuri smulse marilor muzee și colecții, sau să ajuți un Muzeu precum cel din Alexandria, de exemplu, transformat, de mai bine de un an, în sediu FSN (pînă și TVR a vorbit despre asta!), înșpe a-și redobîndi personalitatea și funcționalitatea? Greu răspuns. Cît despre societate?! Ea nu mai poate fi mobilizată astăzi într-o acțiune culturală de anvergură și nobilă semnificație. Opinia mărginită a majorității zdrobitoare, nesiguranța omului modern, marele impas moral al Bisericii Ortodoxe (situația inter-confesională de la Blaj de exemplu) ca și lipsa unei informații obiective asupra fenomenului religios, au atras ca pe o consecință imediată, atît căderea apetitului pentru cultură cît și pierderea dreptei credințe ca problemă a conștiinței publice, care a conservat prin „delict intelectual”, îndoiala, scepticismul și absența de principii.

Șocantă ne apare asemănarea acestei lumi contradictorii în care individul este anulat de o societate irațională, cu aceea creionată de Nicolae Iorga în articolul *Bucureștii ca viață culturală și intelectuală*. Înzestrat cu o clarviziune nemaiîntîlnită la nici una din personalitățile noastre culturale, Iorga observa că în momentele de oarecare dezorientare socială „...dăinuiește, ascuns dar atotputernic, un fanariotism de cafenea și zeflemea care, supus spiritului apusean, ia lucrurile în ușor și răspîndește, cînd scepticismul, cînd apelul la instinctele inferioare”. Din punctul său de vedere, acesta va fi motivul pentru care s-au făcut greșelile inadmisibile în ceea ce privește răbdătorul travaliu de reconstruire a monumentelor.

„Reparațiile lui Lecomte du Noüy la Argeș, la Craiova, la Iași — spune istoricul într-un alt text —, reprezintă o erezie cu atît mai puțin îndreptată, cu cît sistemul pe care-l inaugurase învățătorul arhitectului francez, care a lucrat așa de barbar la Notre-Dame din Paris și la catedrala din Lausanne, era acum condamnat în Occident și la noi, pictorul Aman a protestat cu curaj, înfruntînd o lume oficială răcită, în fruntea căreia stătea însuși regele Carol I-ii, preocupat de napoleoniene dorințe de a eterniza prin monumente mărețe domnia sa, contra acestei dărmări, refaceri și prefaceri, cu frescele de cofetărie pariziană pe care le-a așternut fratele înnoitorului și cu tot aurul unei ornamentații de metal care trimite mai curînd, nu la casa lui Neagoe cel cu simț de artă și a Despinei venită din mitlocul splendorilor bizantine, ci la cine știe ce sală de viitor cinematograf sau la o creațiune de închipuire pentru o înviere a poveștilor din O mie și una de nopți.

E un noroc că s-au păstrat frescele vechi, azi la Muzeul de artă biseri-

cească, unele obiecte luînd drumul Parisului. Să mai vorbim de crima de la Tîrgoviște, cu aruncarea în aer a Mitropoliei și răvășirea cenușii morților?...

Și încă pe lângă ce s-a făcut pe urmă, a fost o vreme fericită”.

Știm astăzi, la fel de bine ca și Nicolae Iorga altădată, că acțiunea „nesocotită” a Suveranului a reflectat „cu totul altceva decît ură sau dispreț față de trecut, dorință de a-l face să dispară”. Dacă ne gîndim însă la Văcăreștii care nu mai sînt, la Cotrocenii sacrificați în favoarea unei liniști paranoice, la biserica Sf. Spiridon Vechi demolată în două ore, la biserica Sf. Vineri mistuită de furia buldozerelor: la toate bisericile lăsate în paragină, fără nici un fel de speranță, la toate monumentele dispărute în haosul sistematizării care a transformat Bucureștii într-o întindere unică prin dubla lor identitate, ne apare clar dovada decadenței imbecile a unui imens grup de arhitecți și ingineri, care au predat arhitectura puterii caracterizate prin suficiență.

COTA înaltă de actualitate și interes ne face însă să ne întoarcem la poziția marelui om de cultură, înzestrat cu o puternică conștiință morală. O tensiune mistuitoare se consumă în interiorul activității lui Nicolae Iorga, între mentalitatea „semănătoristă” exclusivistă și o viziune cu o cuprindere largă asemănătoare celei sociologice asupra lumii și o perspectivă istorică asupra tuturor fenomenelor. Poate nicăieri nu se înfățișează mai „violent” componenta antitraditionalistă din viziunea iorgistă, decît în dorința savantului de a da o definiție cit mai complexă și exactă monumentului cultural, acel monument care la Iorga va fi definit printr-un termen mai puțin cuprinzător de „monument istoric”. În pofida unei optici discordante, agerul analist are reacții de premergător, anticipînd cu cinci decenii ideea de bază a monumentului istoric. Prin acest concept, Nicolae Iorga înțelegea nu numai monumentul propriu-zis, ci și spațiul virtual necesar acestuia.

„Acestea sînt monumentele noastre istorice — atrage atenția cercetătorul cu intuiția repede și cu obișnuința de a gîndi — în articolul „Ce este un monument istoric” — atît de multe, de la început și pînă la 1850, atît de pline de valoare materială și de sens istoric, cu înconjurimile lor devastate, cu cuprinsul lor pustiit, cu patina veacurilor așternută pe fiecare, atît de variate și originale în ceea ce privește tipurile lor. Unde le veji vedeai să le recunoașteți, să le respectați și să le ridicați, dacă așteți puterea, din ruina și părăsirea lor”. Abia în anul 1964, anul adoptării Cartei de la Veneția, se va încerca o definire a monumentelor istorice, și nu se poate spune că aceasta este cu mult mai exhaustivă decît cea dată de Nicolae Iorga în 1915. Numai că, preciza în altă scriere Iorga „...pentru a menține cit mai este vreme vechile monumente trebuie să le știm cite sînt, unde sînt și în ce stare adevărată se află, trebuie a le prețui valoarea de frumusețe și vechime. Avem nevoie de un inventariu întreg, adevăr competent al bogățiilor de artă veche ce cuprind țara”.

MIC DICȚIONAR

SENTINȚĂ: Sentința este încoronarea procesului — și de aceea ea va fi aproape întotdeauna pe măsura lui. Climax îndelung pregătit, scenă finală spre care converg toate detaliile spectacolului, sentința va fi așteptată cu sufletul la gură în orice proces din lume, chiar în cele vizibil fructate. Teatrul a intrat prea adînc în frunța omenească, din vremuri imemorabile, pentru ca — în ciuda tuturor decepțiilor — să nu sperăm mereu într-o iluminare finală, în victoria binelui.

După epocile de teroare îndelungată, procesele publice reprezintă singurul mod de defulare colectivă, un uful național sonor. Nu s-ar putea spune că procesele care au urmat zilei de 22 decembrie 1989 s-au situat la o mare înălțime: încropit în grabă și fără solemnitate (cel dintîi, cel mai important și cel mai grav), lungite artificial și în mod flagrant selective (procesele imediat următoare), uneori de-a dreptul derizorii prin acuzațiile marginale ridicate împotriva unor oameni ce stătuseră totuși la cîrma țării timp de peste treizeci de ani, ele ne-au adus totuși ceva esențial și impresionant: justiția făcută în piața publică.

Nicolae Iorga împreună cu membrii Comisiunii Monumentelor Istorice pe lacul Snagov, martie 1925. În barca din stînga: arhitectul Petre Antonescu, profesorul Nicolae Popescu, arhitectul Ghica Budești și Nicolae Iorga. În barca din dreapta: Victor Brătulescu, Valentin și Ștefan Iorga.

Iată deci, cum încă din anul 1904, marile om de cultură insistă asupra necesității unui inventar. Mai mult chiar. În anul 1935, Nicolae Iorga pleda pentru o reglementare logică a exportului de obiecte de artă. Deschidem aici o paranteză și atragem atenția că, din anul 1955, nu s-a mai întocmit nici un alt inventar, care prin valabilitatea sa legislativă să aibă capacitatea în a funcționa ca un important instrument de lucru. Apoi, este oportun să reamintim în acest context faptul că România a beneficiat de o Lege a Patrimoniului abia în anul 1974, abrogată prin Decretul prezidențial din 5 februarie 1990. Considerăm că nu mai este nevoie de nici un fel de comentariu!

Ridicînd restaurarea la rangul de știință, bazîndu-se în primul rînd pe ideea că această disciplină dispune de documente care recompun liniile și reformulează prin amplificare sau diminuare planimetrile și (sau) volumetriile, Nicolae Iorga constată că reparații imediate trebuie făcute nu numai acolo unde ruina culcă la pămînt ziduri prețioase prin vîrsta și însușirile lor, ci și la

„Măndăstirile, care erau în alte timpuri, și ținte de plimbare pentru butce și calești, și care acum au alți locuitori decît călugării, și porțile lor se deschid nenorocirii omenestii de tot felul, iar nu dorinții vesele de a pierde cîteva ceasuri supt albastru, în mișlocul verdeții. La Văcăreștii lui Nicolae-vodă-Mavrocordat, o minune de artă în vremea ei, sînt hoții; la Mărcuța, nebunii, la Pantelimonul lui Grigore Ghica al II-lea, un simulacru de castel vechi îndălțat în acest răsarit pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, sînt incurabili. Hoții au stat mai de mult și în frumosul ostrov din lac, în care vreun domn de la începutul secolului al XV-lea a îndălțat juvaierul de mănăstire a Snagovului și, în urma făcătorilor de rele, îndepărtați spre alte temniți, ruina și-a întins mrejele de rădăcini sălbatice și ploata a curs, pînă la reparația de dăunazi, prin spărturile mortale ale acoperișurilor prăbușite. Cernica Știrbeilor, vechi de 400 de ani și ea — încă o mănăstire în baltă cu toate că aici iazul, năvălit de rogoz, e fără frumusețea celui de la Snagov s-a făcut un cîmîtir pentru înalți prelați clerici și pentru familiile lor care iubesc pompa cavourilor, dar nu pot cheltui mult. Rămîn Căldărușanii, cam doștiți, și Măndăstirile de maiți Pasărea, Tîgănești, unde pașinii oaspeți sînt de cele mai dese ori tot așa de sceptici

în materie de cuviință ca și în materie de religie”.

NUMAI o atență cercetare putea percepe deteriorarea sentimentului religios autentic, cu periclitantă imediată în zona funcțiunii sacre. Modificarea spațiului eclesial a determinat în primul rînd o reformulare planimetrică cu grave mutații în însăși structura operei arhitecturale. De aici și necesitatea imperioasă a studierii, conservării și popularizării fragilelor mărturii ale trecutului, care

„...trebuie ținute în picioare, întărite și îndrate bine. Frumosul și scumpul lucru care chiamă restaurarea — și înseamnă la noi alt ceva decît în țările cu socoteală la bani — ni este nevoie. Sîntem datori să menținem nu să cîrpinim, nu să facem la loc, nu să înnoim, să închipuim și să creem. Oricine e slobod să facă o clădire nouă în stil vechi, dar să nu fie îngădui a o ridica pe locul, pe ruinele unui vechi monument al țării”.

Istoricul cu intuiții de dimensiuni profetice enumără aici cîteva din principiile de bază ale restaurării. Citez încă o dată: „...să menținem nu să cîrpinim, nu să facem la loc, nu să înnoim, să închipuim și să creem”. Noi nici măcar nu am menținut prin cîrpire. Am demolat pur și simplu, iar astăzi încercăm să facem la loc prin înnoire și închipuire, bisericile Sf. Spiridon Vechi și Sf. Vineri ale căror proiecte de recompunere sînt deja avizate de Patriarhie. Așa înțelege Biserica reinvierea sa spirituală într-o perioadă de derută și deusolare totală? Prin asemenea acțiuni Ea nu poate să-și recîștige prestigiul cîștigat de marii înaintași. Poate că acesta este cel mai mare rău.

Articolele, cuvîntările în public ca și neobosita activitate de Președinte al Comisiunii Monumentelor Istorice, timp de șaptesprezece ani (din 1923 pînă în 1940), au demonstrat că atît restaurarea cît și conservarea nu se pot reduce numai la salvarea unei opere de artă, ci trebuie să aibă ca prim scop păstrarea unei mărturii istorice intacte. Numai așa noi, cu toată încărcătura noastră spirituală, putem lăsa ceva viitorului, putem să ne legitimăm în fața lumii întregi nu numai ca „risipitori de cele sfinte”. Mai avem încă enorm de multe de învățat de la Nicolae Iorga, teoretician și practician al restaurării!

Ariadna Zeck

rui om. Vă dați seama? Doar în virtutea vinei individuale, ca în orice țară civilizată. Individual, ei nu făcuseră nimic grav, erau chiar oameni onești și dezinteresați; în grup, giraseră involuntar dezastrul.

Judecați ca grup, judecați ca vîrf al clasei politice conducătoare și considerați culpabili de toate nenorocirile întimplute în România ultimelor decenii, acești oameni ar fi trebuit condamnați la moarte de cite șapte ori fiecare. Cine și ce ar fi cîștigat cu asta? Neantul răzbnării mi se pare la fel de tern ca oricare alt neant. Zecile de mii de victime ale Canalului și ale închisorilor, ca și sutele de mii de sentințe aberante — de fapt, simple răzbnări politice strivitoare — nu mi se par prin această uitare, dimpotrivă: ele sînt mai prezente ca oricînd într-o astfel de sentință. Prin contrast, firește! Nu poți începe o nouă eră păstrînd vechile obiceiuri mizerabile și vechile uri. Și poate că acea eră a iertării și a privirii spre viitor, pe care am visat-o atîta vreme cu toții, a început, într-un ceas bun, cu cea mai oportună dintre iertări, iertarea celor mai inovatori.

Mihai Zamfir

Peisaj liric cu un înger palid

NICHITA DANILOV este, dintre poezii generației '80, singurul (sau aproape singurul) care nu îndepărtează poezia de metafizică și, în genere, de marile teme lirice. În timp ce colegii săi au făcut și fac, în continuare, o poezie de tip biografic, ironică și textualizantă, el se arată interesat de simbolismul creștin și plămădește discursul său în sensul miturilor damentale. A publicat până în 1987 patru cărți și, acum, scoate un volum cu versuri vechi și noi, intitulat *Deasupra lucrurilor, neantul*. Le citesc și le recitesc (pe cele deja cunoscute) cu atenție și încerc să descopăr în ele ceea ce n-am văzut până acum în poezia acestui ieșean care mi-a atras atenția încă de la prima lui carte (*Fintini carteziane*, 1980). Elementul nou ar fi parabola (sau metapoemul) în stilul post-modern al optzeciștilor. Cu o deosebire, totuși: Nichita Daniilov nu coboară, nici aici, în cotidianitate și nu renunță la simbolismul lui abstract (*The King, leșirea, Parabola omului năpădit de curcubeie*). Ar mai trebui să spun însă că parabolele nu sînt prea interesante. Retin imaginea omului care, căutînd adevărul vieții,

Nichita Daniilov: *Deasupra lucrurilor, neantul*, Editura Cartea Românească, 1991. Lectorul cărții este regretatul Florin Mugur.

găsește numai cuvinte și se lasă în cele din urmă acoperit de ele și cam atât. În schimb poemul lui continuă să-mi placă (*O a, Secolul XX, Medalion, Liniste, Căderea, Deasupra lucrurilor, neantul, Amurgul orașelor, Alt secol, Ciinele melancoliei, Finita la commedia, Cain*). Le-am comentat pe toate în *Scriptori români de azi* (IV, 1988) și, recitîndu-le, nu mi-am schimbat impresia. Nichita Daniilov este un spirit mistic, terorizat de apocalipse, și poemul său sînt pline de semnele sfîrșitului: îngeri căzuți, curcubeie de clopote, ninsori negre, materie bolnavă, stele atinse de leucemie etc. Stilul este acela al poeziei expresioniste, cu fantasmă negre și viziuni abisale. Din cînd în cînd aceste priveliști compacte, grave, notate în stilul *frank*, al modernismului spiritualizant, sînt sparte de însemnări mai irascibile, cu uscată poză intelectualistă. Iată acest portret al artistului la tîrîre:

Cu craniul ascuțit ca un ou
trece pe stradă marele poet Nichita
Daniilov:
eu merg în urma lui și meditez
citîndu-l pe Borges.

El își inclină capul, se oprește în loc
și m-a ascultă
transpus într-o lume ocultă.
Eu merg în urma lui și-i citesc
un anumit pasaj din Borges.

Ave craniul ras, poartă mustață și
favoriți
și un trabuc între dinți.
Își scoate pălăria, salută
arînd lipită pe feață o basmă
de-o nădă.

Astfel gătit el trece ca să pocheze
inimile voastre puțin cam obeze.
Eu merg în urma lui și mă îndepărtez
citîndu-l pe Borges.
El tace, m-a ascultă și meditează
în timp ce pe stradă ușor-ușor
se aserează.

Eu merg în urma lui și mă îndepărtez
citîndu-l pe Borges.
El merge în fața mea, gesticulează,
vorbește
singur cu sine, cere englezește.
Eu merg în urma lui și-i gîtesc la
ureche
un vers în greaca veche.

...El se oprește în loc și m-a ascultă
transpus într-o lume ocultă.
Eu merg în urma lui și meditez
citîndu-l pe Borges...

Ingenios, fantasmatic în stilul imposturii călăreșene pe care Nichita Daniilov l-a cultivat și în alte poeme. Ironia și im-

postura (poza crudită, reveria) sînt însă rare. Autorul vede, de regulă, cerul gol și aude cum se tînguie vidul. Este fiul melancoliei și locuiește în casa singurătății. Poartă în mină un crin negru, ca o candelă, și se lasă condus, printre dezastre, de un înger cu ochelari fumurii. Bunicul său, Ferapont, a fost îngropat în cutia unui vechi orologiu și el, nepotul, s-a născut spre sfîrșitul unui veac din care Dumnezeu se retrăsese. Lucrurile sînt bolnave, îngerii petrec în orgii, cuvintele își implinț rădăcinile în neant și din trîmbița unui serafim se înalță sunete sublimite și reci... Este imaginea stingerii universului, în tradiție romantică, stilizată, nu lipsită de un anumit fast al prăbușirii... Se aude vuiet de sfere, oceane fierb și cupluri ce-este se pierd în haos, într-o petrecere ciudată:

„Atîta, atîta beție de sunete reci și
sublime
se înalță din trîmbița ta serafime,
serafime
Aripile tale mai albastre decît
eternale zboruri
rispesc pretutindeni prin spații
uitatele spaime și doruri
în orașe străine se prăbușesc
catedrale din înalte înalturi
se nasc eterice sfere de gheață peste
eterice stînci și bazalturi
Și totuși ce ducurie și cădă, o cădă
uitare de sine
rispesc prin apusuri seninele, calmele
ghețuri alpine
O mare, un gol este totul, o prăbușire
de spaimă în glisuri
un fulger rotund, un tunet prelung
răsăd din veșnic feerie ceasuri
Și ce sunet dirin, cădă liniste oarbă
înghețată-n văzduhuri
în timp ce se naște umbra flinței
înconjurată de foc și de duri
Se rotește tăcută, își caută inima,
ochii, își pipăie fața
Și trîmbița ta risipește pretutindeni
prin lume uitare și ceață
Se aude bătaia de aripi dinspre
întineric, un vuiet de sfere
fierb mii de oceane și mări însetate
de foc și-nvîiere
Își varsă apele roșii peste pustiiuri de
piatră, banchize-n apusuri
se topește, se ridică în slavă veșnic
haotic, veșnic splendide hăpuzuri
Atîta, atîta beție de sunete reci și
sublime
se înalță din trîmbița ta, serafime, o
serafime
Păsări albastre și cai fumurii se
desprind din calotele sfînte
și oameni înalți intră și ies din
morminte

Pretutindeni e sărbătoare, beție,
dragoste, pa
pretutindeni se zbat în lumină mii de
chipuri buimă
Bărbați și femei renăscuți, atît de goi
atît de albi și puri de iubire
din trup transparent, cristalin li se
desprinde o piclă subțire
aproape nu merg, ci plutesc peste
înalte, calmele creș
cu sufletul orb îmbătut de aripi
rotitoare, cele
Imbrățișați și totuși mai puri decît
eternale sfere în spa
scldăți în iubire, plutesc și se pierd
peste munți doar lumină și gra
Atîta, atîta beție de sunete reci și
sublime
se înalță prin trîmbița ta serafim
o serafim

Impresia generală este că poetul cultivă un estetism al viziunilor sumbre. Neantul este roditor, materia îmbătrînită bolnavă, produce fenomene excepționale pentru spiritul liric, în spatele oricărui lucru stă un înger și deasupra priveliștilor dezolante se ardește un curcubeu de clopote. Rareori, ca în poemul *Răsăd*, singurătățile sînt întinse și tăcerile nu vibrează poetic:

„Ca o leucemie neagră a stelelor”
sufletul meu se întoarce la sine
tot mai singur și tot mai bolnav
Deasupra, aceleași dezolante priveliști
ale întinecatelor tale singurătăți
și jos — negre priveliști!
Nici depărtatul tipăt de dragoste
și nici chemarea nostalgică a
nu mai tulbură înăuntrul nimic.
...Și doar neîndurătoarea rază a
lucidității
străbate tot mai rece și necruțător
orice-ndoială, orice speranță, orice
flor

Poemele din această categorie sînt mai concentrate și mai direct lirice. Parcă, pe care Nichita Daniilov o folosese des, dă o notă artificială comunică (Noapte în Danemarca, Despre K și sîcundantii lui K). Îl prefer în micile poezii în care există, mai totdeauna, un înger palid la fereastră cu o carte în mînă. El ascultă liniștea lucrurilor, imaginează catastrofe. Prin acest univers în prăbușire pășesc, elegant, ferminere cu sîni albaștri și cearcăne verze. Ele inveselesc pe îngerul palid, logocul moarte, și luminează poemul. Daniilov amenință într-o oarecare măsură de un retorism al extincției și semnelor rău prevestitoare.

LIMBA ROMÂNĂ

Beția de neologisme

GINDITU-S-AU oare lingviștii noștri să analizeze discursurile și scrierile — cel puțin cele politice — ale parlamentarilor recent aleși în corpurile legiuitoare ale României de azi? Nu știm cum, nici de ce, o asemenea ispită ne-a venit sub condei, cu ocazia citirii unei scrisori deschise (Mați sărutat în Ghetsimani) publicată în *România liberă* (nr. 394 din 24.IV.1991) de dl. Ion Aurel Stoica, nou — sau... reinnoit — om politic român, parlamentar majoritar și „președinte executiv” al unui Front, de asemenea majoritar. Nu îl cunoaștem, desi multe se spun despre viața sa anterioară anului Revoluției.

Scrisoarea deschisă „în replică”, din *România liberă* ne îngăduie însă a încerca să-l caracterizăm în termeni stilistici și lingvistici.

1. Ce ciudate complexe de limbaj la un asemenea înalt personaj! Lăsînd la o parte religioasa aluzie din titlu, care ar duce la comparația... Ion Aurel Stoica trădat precum Isus! (nu-i oare prea mult?), scrisoarea deschisă ca o poartă de intrare minuită de un valet: cu respect, domnule doctor...! Ce modestie, să zicem noi? Dar, iată, scrisoarea se încheie cu o complicitate a la Europa liberă (scm că parlamentarului nu îi era străină „Actualitatea românească”): Să auzim numai de bine. Iată-l, deci, caracterizîndu-se: un om curat precum Isus, obsecvios pînă la umilință, dar partizan secret al celor ce promovau libertatea... Cum spune în cursul scrisorii, D-sa răspunde „fără patimă, fără ură și chiar cu respect”, nici măcar din propria sa dorință de replică (= răzbunare, dar nu spune Isus că trebuie să întîndem celui ce ne pămălește și celălalt obraz?), ci îndemnat de „cîțiva colaboratori și ziaristi”. A RECEPTAT cu intîrziere atenția

ce l-a dat și A REZONAT îndelung! Pentru că dl. Stoica luase decizia să ignore articolul...

2. De aici înainte începe un fel de comedie lingvistică. Autorul vrea să-și demonstreze cu orice preț cultura (de ce oare?) și, deși avea la dispoziție cuvinte să zicem „comune”, înțelegem măcar de majoritatea celor cărora le este „președinte executiv”, alega, adeseori, cu bună știință, neologisme pertinente, „dure” (cum spun tinerii, azi), ca să se „vedă” că este de încredere.

Astfel a rezonat D-sa! Dl. Ion Aurel Stoica are, bunăoară, un viciu MNEMONIC (vrea să spună „de memorie”, „al memoriei”!) — pentru că mnemonie, din fr. *mnémonique*, are sensul „care se referă la memorie, care ajută memoria”, fiind un termen didactic: exerciții de memorie) și își aduce aminte de „mașina care deservea”, la Cluj, pe preopinatul D-sale. A deservit, are, după cum s-a mai scris, în românește, două sensuri: 1) „a face un rău serviciu” (cf. *deserviciu*) și 2) mai recent, „a servi, a sluji pe cineva”. De ce sus zisa „mașină” nu era aceea de care s-ar fi servit interlocutorul? Deservi pare mai... cult!

3. Dar să citim acest pasaj: „Nu am motive SĂ VĂ DUBITEZ de lipsă de onestitate. VĂ CREDITEZ cu aceleași calități morale pe care vi le-am atribuit „în alb”, în momentul în care v-am cunoscut”. A dubita PE cineva? Parlamentarul nostru vrea să spună „a bănuî pe cineva, a suspecta pe cineva” (să l se fi părut prea „juridic-polițist” acești din urmă termeni)? aducîndu-și aminte de termenii dubiu, dubitație (ultimul, foarte puțin frecvent: „îndoială”), creează, în goană după, neologisme, un cuvînt sui-generis: a dubita; îi atribuie chiar un regim tranzitiv, evident de la „a bănuî pe”...

Celălalt, a credita (din fr. *créditer*) este un termen financiar: „a acorda, a deschiide un credit” (Florin Marcu — Constant Maneca, *Dictionar de neologisme*, ed. III, 1978 s.v.). Autorul vorbește chiar de a credita... „în alb”. Vrea să spună, adică: a acorda, tot un neologism, pe care, mai cunoscut fiind, îl evită. Să fie autorul scrisorii un specialist în finanțe, suferind de profesionale deformări de limbaj? Pe vremuri erau ironizați cei care nu puteau ieși din limbajul lor profesional, nici atunci cînd făceau declarații de dragoste... Dar a credita pe cineva cu calități morale... „în alb” (ca și cum calitățile morale ar aparține creditorului?) constituie un mod de a vorbi care aduce aminte de Caragiale!

4. Dar să citim mai departe: „îmi faceți un serviciu cu asemenea MALFORMARE a adevărului”. Malformare? Dictionarul mai sus citat nu menționează decît malformație, termen medical, „viciu de conformație genitală”. Dl. Stoica vrea să spună deformare? De ce o fi alunecat în „malformări”? Numai pentru a-și etala capacitatea neologistică? Efectul este exact invers!

5. Iată alt exemplu: [a califică drept „compromis” pe cei care au aderat la p.c.r.] imi pare un gest de natură A OBNUBILA minimul respect pe care ni-l datorăm ca ființe umane și DE (?) A ELUDA respectul absolut...”. A obnubila [minimul respect] adică „a întinca, a umbri” (respectul datorat): dar se poate oare obnubila și ceea ce este minim? Ne întrebăm dacă de asemenea a eluda — care are sensul „a evita, a ocoli, voit și stingaci, a ascunde” — este termenul potrivit structurii sintagmatiche de mai sus: a evita respectul? Autorul scrisorii, folosind cuvinte mai cunoscute, ar fi putut să scrie a nu respecta adevărul.

6. Iată-i și altă expresie: a opri sau măcar a minimiza răul. Voia să spună, probabil, măcar a diminua, a reduce, dar, din fuga condeiului, minimizează l-a părut mai „cilibiu” decît a diminua, prea cunoscut... Sau, într-adevăr, va fi vrut să înțeleagă „a reduce la minim” [răul]?

Chiar în acest caz, minimizează (de minimaliza?) întrece măsurile...

7. Exemplele ar putea continua. Dl. Aurel Stoica NUTREȘTE (multă) încredere, vorbește de un INDEBITABIL lent al preopinului său, transformă adjectivul termenul dezavuat (care e corect, complinirea DE ceva / cineva) în construcția personaj compromis DEZAVUAT, ajungînd chiar SĂ ADHĂREȘTI la precepte morale (adeziunea presupune principii, nu precepte!). S.a.m.d.

8. De unde, de ce această beție de vîinte-neologisme? Pe cine vrea să cîvingă dl. Stoica de cultura sa dublată creștină semne de plecaciune și de păcare (bineînțeles, nu de Paște, ci de cală!) precum și de complicitate de zistentă secretă împotriva dictaturii. Cine i-o fi dat statul de a scrie (prebil, și de a vorbi), cum se spunea odată vulgar, „pe radical” — dîndu-și în vînt nu cultura, ci semi-cultura?

Impresia pe care o lasă este jalnă parada unor neologisme greșit formate, greșit utilizate, în contexte sintactice înseși discutabile (cf. o sursă de încredere față de care nutriți multă încredere a avea / nutri încredere în ceva, nu de ceva!).

9. Oratio vultus animi, spunea un mare stilistician, Leo Spitzer. Jucîndu-l după ceea ce scrie în acest cîmien de scrisoare — deschisă — autorul ne apare demn de compătimire și semi-cult care vrea să pară ceea ce este, însușindu-și „eronat” (nu greșite cuvinte — neologisme, sensuri și forme de limbaj care îi depășesc cunoștința instructivă, cultura).

Dacă procedează la fel și în poli Frontului unde este președinte executiv sau în Parlamentul din a cărei majoritate face parte — rău face! Și D-sa, și care îl susțin — precum și cei care urmează...

Avem motive să ÎL DUBITĂM de calitate! Noi, vorba D-sale, AM RECEPTAT intîrziere, AM REZONAT și... am...

Alexandru Niculescu

Poezii cenzurate și nu prea

OSUTĂ și ceva de Poezii alese de cenzură a publicat de curind Marin Sorescu într-o culegere editată de Roza Vinturilor și postfațată de Dan Zamfirescu în binecunoscutul stil emfatic-găunos : „Sorescu a înfruntat multă vreme apocalipsul veacului nostru și disperarea națională cu arma atât de românescului **haz de necaz**...” Sau : „**Poezii alese de cenzură** este perla creației sofesciene, ivită, ca și poezia lui Eminescu, din străfundurile rânii unui neam întreg” etc. Mare lucru despre carte nu reușim să aflăm. Și ce nevoie aveam ! Poeziile nefiind date, nu putem ști cu precizie cind au fost cenzurate și, deci, nici nu putem bănuți totdeauna motivele. Cenzura s-a comportat diferit de la epocă la epocă. Ar fi fost foarte util ca autorul sau editorul să fi fost mai riguroși la a-cest capitol. Am fi avut o imagine luată așa zicind pe viu și completă a mecanismelor cenzurii din ultimele trei decenii, în care Sorescu a publicat an de an cărți, ca puținii alții. Din păcate, trebuie să ne mulțumim cu supoziții. Valoarea de document a cărții apare diminuată considerabil.

Trebuie să încep prin a spune că, așa cum de altminteri titlul o sugerează prin titlufrază, cartea conține texte refuzate de cenzură. Așadar, nu cenzurate, ci pur și simplu eliminate. Deosebirea este importantă. Noi putem scrie într-un fel istoria institutiei comuniste numită cenzură, dacă ne ocupăm de ceea ce ea a respins de plano, si într-alt fel, dacă examinăm modificările pe care le-a solicitat autorilor drept condiție a tipăririi. Al doilea rol al cenzurii a fost cu mult mai bogat și mai nuanțat. Rareori era înălțurat cu totul un text (și asta mai ales în ultima perioadă) ; de regulă, era preferată „colaborarea” cu poetul în vederea curățirii paginii de tot ce nu convenea și a înlocuirii unor cuvinte, sintagme, titluri cu sinonime sau cu expresii apropiate și mai „blinde”, operație ce presupunea un grad superior de subtilitate și devenea cu atât mai caracteristică, Marin Sorescu nu republică poezii cenzurate, restabilind eventual forma originală (sau n-avem noi cum afla care sint acestea), ci poezii pe care cenzura i le-a extirpat din volum. Dar aceasta nu e totul : în multe cazuri, nu se vede deloc rațiunea cenzurării. Aici nu incap trucuri. Noi știm destul de precis cum proceda cenzura. De aceea, am impresia că poetul a tipărit, la un loc cu poezii care i-au fost respinse, altele care puteau apărea foarte bine, dar

Marin Sorescu, **Poezii alese de cenzură**, Editura Roza Vinturilor, 1991.

pe care, din cine știe ce pricină, el nu le-a încredințat tiparului. Era, firește, dreptul lui să nu le încredințeze, atunci, după cum este dreptul lui să le tipărească, astăzi. Alta e problema : nu mai putem avea certitudinea, în aceste condiții, că mecanismul care a funcționat în cazul eliminării unor texte a fost acela al cenzurii oficiale. Mecanismele de altă natură nu ne interesează, în cazul de față. În sfârșit, este absolut evident că mai bine de jumătate din poezii n-au fost nici măcar destinate de către autor tipăririi înainte de decembrie 1989. Ele erau pur și simplu nepublicabile. Aparțineau unui folclor sui-generis, compus din versuri ale unor poeți de toată mîna, care circulau multiplicat artisanal, dar care n-aveau nici o șansă de tipărire, ba chiar puteau periclita grav pe cel bănuț a le fi autor. Sorescu îmbogățește și el acest folclor cu câteva poezii politice. Confundarea deliberată a acestor trei categorii de texte răpește cărții, pe lângă siguranța documentară, la care m-am mai referit, și cea doză de sinceritate profesională, nu numai așteptabilă, dar în absența căreia începem să bănuim că trecutul a fost puținel aranjat, devenim mefienți și întoarcem spațiile autorului. Îmi pare rău că trebuie să-i atrag lui Sorescu atenția asupra unei tentative de înșelăciune, pe care probabil că el a considerat-o benignă și, în fond, mărunță, dar care îi pune cartea într-o lumină nefavorabilă. Acum putem să ne și districăm cu Sorescu sau cu alt poet, pe seama cenzurii comuniste : **Poeziile alese de cenzură** puteau fi o carte foarte simpatică. Este, vai, una antipatică.

ÎNĂTĂ, acum, câteva exemple. Cartea se încheie cu un număr de poezii în maniera mai veche a lui Sorescu, de prin anii '60, aceea bine știută a parabolilor glumețe, cu sens filosofic ori social, în care o intimolare sau o situație aparent banală, curentă de viață, permite o interpretare în alt plan, superior, calea de acces fiind de obicei de tipul poantei umoristice. **Luptătorul pe două fronturi**, **Darea**, **Iluminare zadarnică**. Sau cam așa ceva. **Inevitabilul după colț** și **Raportul** sint asemenea parabole, foarte reușite artistic, dintre care una singură era nepublicabilă și anume ultima, din cauză că anecdota pe care se bazează este un banc de oarecare circulație în epocă. Celelalte ar fi putut fi eliminate dintr-una din culegeri, accidental, dar cu siguranță poetul o putea relua cu succes în alta. Nu este nici un motiv evident ca ele să nu fi apărut deloc vreme de un sfert de secol. **Iluminare zadarnică** merită o apreciere în plus : este

o viziune dramatică a izolării insului într-o lume de figuri ce par cunoscute și care totuși nu aparțin persoanelor cărora ar fi trebuit să le aparțină. Finalul este izbitor, deodată pe o treaptă de semnificație mai sus :

Și ce m-a obosit cunoașterea asta
zadarnică !
Mă așez pe un pietroi
Cu capul în palme
Și suvoiu mulțimii se 'despică.
izbindu-se de mine
Și iar se contopește în spatele meu,
Un fluviu nesfârșit de imagini, care nu
mai vor
Să intre în oglindă.

Sint și alte multe poezii în categoria publicabilelor, eterogene ca valoare și formă, parabole, precum cele de mai sus, elegii (**Incet, incet**) și chiar poezii de inspirație națională și factură tradiționalistă (**Ardealul, starea mea de spirit, Ultimul tulinic** etc.). mai rare la Sorescu (totuși una dintre ele, **Astfel**, se studiază de cîteva ani în manualul de clasa a VIII-a). Ce era nepublicabil în acestea din urmă, de exemplu ? Cite o imagine religioasă (ori, mai exact, bisericească), dar care numai în anumite perioade ar fi cerut intervenția chirurgicală a cenzurii. Elegiile, la rîndul lor, nu sint alit de sumbre incit să nu fi trecut prin furcile caud ne. Deci tot numai prin accident ele au putut fi eliminate. De ce să nu fi apărut, apoi, poezii în felul aceloră din **La Liliiec**, cu jocuri onomastice sau toponimice (**Despre zurbă, Despre Dumitru**) ? Nu e limpede de ce ele se află în volumul pe care-l comentez.

Categoria nepublicabilelor — deci a poeziilor pe care poetul le-a scris știind perfect că nu se pot tipări — este ilustrată și ea destul de convingător, deosebi în prima parte a culegerii. Aspectul acestor poezii este fabulistic. Sint, deci, niște alegorii politice, satirice sau umoristice. Ambele însușiri de căpetenie le destinau sertarului, atât alegorismul, cit și politicul. Poetul o știa și o sunea : „Că pentru orice vorbă muscătoare, / Fără duel, ochit esti — și se moare”. Există și poezie politică directă în categoria aceasta, a nepublicabilelor. Volumul se deschide cu o astfel de poezie, intitulată **Eu, neabătutul**, care ia în deridere sloganele triumfaliste ale ceaușismului. E destul să reproduc primele versuri ca să se înțeleagă că nu e vorba de o poezie respinsă de cenzură, ci de una pe care poetul nici nu se putea gîndi s-o publice, destinînd-o cel mult unei circulații clandestine (deși nu știu s-o fi citit în samizdat) :

Nu vreau să mai întîmpin nimic,
Nu mai citesc,
Nu mai sărbătoresc,
Nu aniversez cei zece ani de la, cei
doisprezece de la, cei
Doi și jumătate de la cei douăzeci...
Nu mă mai mobilizează cele nouă și
jumătate, opt, șapte luni
Pînă la...
Nu vibrez la magistrale
De cînd mă trezesc dimineata și pînă
seara tîrziu
(Căci am într-adevăr cu totul alte griji
și probleme)
Nu înfierez
Nu aplaud, nu scandez (uitați-vă la
buzele mele lipite)
și așa mai departe, pînă la finalul politic
foarte mușcător :

Telurile sint prea mărețe,
Eu sint mic, uitat, neabăgat în seamă,
Ce însemn eu pentru voi ?
Eu nu sint decît poporul român —
Nu contați pe mine !

Din nefericire, poezia politică a lui Sorescu este artistic rudimentară, cu versuri care trebuiau să rămînă în sertar, precum acestea din **Țărani** :

Dar clasa asta încă un bucluc
Crează pentru-a statului avere :
Țărani nostri nu se reproduc
Și specia le este în scădere.

Sint și poezii ce pot fi situate mai lesne în timp : acelea care conțin imagini referitoare la persecutarea poetului ca... transcendentă. Au fost, așadar, scrise imediat după mai 1982. Dacă pe atunci, cu siguranță, nu puteau vedea lumina tiparului, mai tîrziu, ele ar fi putut fi totuși publicate, cu nein-ennate „corectări”. Nu sint destul de bune ca să ne preocupăm în continuare de soarta lor.

Cu cîteva excepții, **Poeziile alese de cenzură** nu se numără printre cele mai izbutite ale poetului. Volumul pare alcătuit la nimereală, prin golirea sertarelor de tot ce fusese, din pricini diverse, uitat în ele, așa că nu ratează doar ocazia de a deveni un document pentru moravurile cenzurii, cum am arătat, dar și pe aceea de a-l readuce pe Marin Sorescu în atenția cititorilor și a criticii. Reerret.

PREPELEAC TREI

Ce se-ntîmplă în chilie...

...dUPĂ ce intră copila în iie. Se știe, cea mai captivantă epică o asigură totdeauna și o pune cu multe efecte în mișcare concupiscentă erotică, păcatul dintii. Bijbiind pe întineric, Gorgonie dă peste Gherman, chelarul, care și el rivnea fata, furios il doboară cu o lovitură, Nichita, fratele Nichita, care venea mutește spre ușă, se izbește cu capul de Iosofat, între timp chelarul se ridică și în locul lui Gorgonie il apucă de git pe Stefan, ivit și el pe furie ; se bat cu toți orbește în bezna chiliei, Gorgonie il omora pe Varlam, ultimul care apăruse, Gherman il sugruma pe Ștefan, Iosofat care se izbise cu cea-fa de ușă, trăgea să moară și tot dădea spasmodic din picioare...

Estimp, copila pîrind adoptivă, zăcea în pat dezvelită.

Ușa chiliei se deschide deodată. Scena se luminează. Apare bătrînul Gherontie. **Părintele Evlavios** respiră ușurat, zicînd : „Har Domnului că so-si și egumenul cu lumina, doar va opri scandală (la feminin, cuvîntul parcă e mai aproape de adevăr) să nu se meargă mai departe !” Onoche-falos, bun observator cum il știm, constată că și egumenul uitase a-și face cruce : „pare că la toți le-a fost legate minile !” Cît de teribilă era ispita dacă nici capul mănăstirii nu făcuse gestul salvator !...

Starețul blestemă, afurisește :

— „Bogorodița spasină !...
O fiilor, dar ce-i aceasta ?”
Fata cu totul s-a descoperisă

Zăcînd ea și la nuntă nevasta.
Spre mai mare scandală ș-ispită
Marghioala să făcuse adormită.

O fărîmă, o mică fărîmă de dorință, bine ascunsă, zace în cugetul celei mai respectabile cuvioșii, fiindcă, perplex...

Bătrînul într-acea nerinduială
Nu știa ce întii ar fi de a face.
Ori să acopere a femeii smînteală,
Ori pe frații luptători să impace ?
Și lung stete cu mintea indoită
Ș-ochii infipți la beleaua golită.

„Beleaua golită !” Și era abia pe la 1800... Limba română primea acest dar viguros, Verva, invenția, rafinamentul lexical al transilvăneanului umanist numai Argezi (același cu același) a-vea să le egaleze, neuitîndu-l nici pe celălalt diacon, Anton Pann.

Noroc că tocmai atunci trecea pe-acolo pe mîgăreața sa inaripată sfîntul Spiridon. Un sfînt intratabil, chestiunea sexuală fiind pentru el definitiv rezolvată. Cu degetele sale sfînte Spiridon face un semn de cruce, de care fug, pier toate năluce... Combatanții se trezesc ca dintr-un vis...

Ca și cînd n-ar avea nici o putere,
Slăbesc din miini și răsturnații,
Să scoală, mirîndu-se de aceasta
Iar mai virtuos cum peri nevasta ?...

Copila, adică ; obiectul încercării...

Toți cu Gherontie împreună
Cunoscuse cumcă a fost ispita
Sătanei pe dinșii de samă bună,

Pentru că și fratele Nichita
Povestea cumcă, nu odată,
I s-a arătat în chip de fată...

„Laudă Domnului — oftează Evlavios — că-mi căzu piatra de pe inimă !”... **Simplițianul** : „Parcă vād pe sārăcul Gherontie intru îngăimăciala aceia ! Văzînd atita scandală, cum a stat incremenit !” **Erudițianul** consideră că e momentul să dea o explicație istorică evenimentului. El ne lămurește că pe manuscrisul de la **Cloara** întimplarea aceasta nu figura, fiind evident ștearsă de cenzură, dar că apoi învățatul **Tălalău**, scrupulos cum era, o reintroduse în pergamentul de la **Zănoaga**, avînd motivele sale de specialist obiectiv, ne mai vorbind de faptul că rușinoasa poveste ar fi putut fi pentru generațiile viitoare și o bună învățătură. Cităm : „Întii, ca ori supt ce chip să ne se primească femeii prin mănăstiri. A doua : ca frații călugări să nu caute cu ochii incolo și incoace, ca să nu vază deșertăciuni. A treia : dacă visează rău, ...să-și facă cruce și să ia apă sfințită. A patra : ca văzînd vreo femeie și mai virtos cînd i-ar invita să știe că acela e de bună seamă demonul.”

MUZA, femeie și ea, dar cu alte treburi, este rugată de autor să-și îndrepte „cîntarea lină” spre celălalt subiect, adevăratul subiect, războiul lui Mahomed cu Vlad Vodă. Nu-i rău să te abați puțin, cu un scurt **intermezzo** mai lumesc, spre a mai destinde un pic duhul cititorului pe care-l așteaptă în continuare atitea și atitea alte grozăvii... Constructorii epicii moderne numesc aceasta **contrapunct**. Autorul nostru, mai vechi, il cunoștea, oricum, din muzică, pe care o slujea cu același har... **Allegro vivace !** Topeș dă

iama-n turci. Sultanul, gata să fie prins, Oștile sale fug. Frica-i gonește din urmă. Mahomed nu știe încotro s-o mai apuce. Călărașii li aduc vești din ce în ce mai înspăimîntătoare. El, care abia cu cîteva ani în urmă cuce-rise Bizanțul, să fie înfrînt în acest mod rușinos ? Un geamăt stîns aude. Sultanul, în fine, vede. Ce vede ? Pe generalul său cel mai bun și cel mai viteaz, pe Hamza, tras în țeară. Și era o țeară atît de înaltă ! Cum ?! Mohamed pălește. El care era obișnuit cu atitea cruzimi. Care înotase cu calul său în singe pînă la genunchi în altarul Sfîntei Sofii... Ah, ghiaurul ! Să tragă oamenii în frigări ! Să-i facă kebab !! Cu restul de puteri pe care le mai avea, Hamza îi arată cu degetul tremurător o direcție — apocaliptică direcție. Sultanul se duce în tranșă, se apropie de locul indicat, care era o poiană, o frumoasă, idilică, valahă poiană din atitea cite mai văzuse.

Iar intrînsa mii de mii de țape
Dese, lingă olaltă, s-aflau înșirate
Cu trupuri mulșmulate încărcate...

Greata, în trupul omenesc, este secreția subtilă a ororii. Mai bine să amefestii, să ți se facă rău și să cazi jos, inconstient, decît să mai vezi. Mahomed leșină de-abinelea, și bine făcuse.

Dar cine-l spusese lui, trecînd Dunărea, — Luminăția Voastră, n-avem probleme — aștia sunt niște blogi, dacă-s buni de ceva, nu-s buni decît să-i pui să-ți muncească pămîntul ?...

Biruit, Sultanul vrea să se sinucidă. Se răzgîndește însă...

Și părăsîndu-și gîndirea slabă
Către Dunăre ia fuga în grabă.

Constantin Joiu

Literatura ca document

ECUNOSCUT că, în lipsa oricărui mijloc de informare corectă a publicului în privința situației politice și istoriei recente, sub regimul lui Ceaușescu, multe dintre romanele vremii și-au luat răspunderea riscantă de a trata teme de istorie contemporană. Unii romancieri talentați și-au consacrat condeiul exclusiv problemelor de actualitate, stîrnind astfel interesul tuturor categoriilor de cititori, care se amăgeau găsind în romanele lor frînturi din adevărul științelor auzite la Radio Europa Liberă. Dacă nu confirmarea acestor știri, măcar niște aluzii subtile la ele îi dădeau cititorului sentimentul reconfortant al complicității cu scriitorul, într-un complot imaginar împotriva Puterii. Proza din această perioadă a fost considerată o zonă de rezistență, în ciuda concesiilor vizibile și supărătoare. Aluziile atent învăluite la evenimente tabu (vezi greva minerilor din 1977, la Buzura) ajunseseră să se constituie într-o terapie colectivă. Depistînd trimiterea, cititorii se defulau, confectionîndu-și iluzia libertății lor temporare. Scriitorii dotați care s-au dedicat acestor romane cu tematică din „actualitate” au servit nu de puține ori interesele Puterii. Privit de unde ne aflăm noi astăzi, compromisiul pare mult mai mare decît ceea ce s-a realizat (vezi pasaje din romane îndrăgite înfățișînd în mod transparent portretul revoluționarului Ceaușescu tînăr). Noua perspectivă pe care ne-a îngăduit-o istoria pune față în față acest tip de romane cu alternativa lor: literatura lui Paul Goma, parte din ea scrisă în aceeași perioadă, dar nepublicată la noi, pînă în 1990. Odată cunoscută, mărturia necontrafăcută a lui Goma, venind din partea unui om care a trăit aceeași istorie, le anulează pe celelalte, incomplete și mistificate.

Romanul *Bonifacia*, scris în 1983 și apărut la noi în 1991, la Editura Omega, este o mărturie a faptului că în perioada de așa-zisă liberalizare culturală care a coincis cu ascensiunea lui Ceaușescu la putere, nu a existat o „transparentă” autentică, incurajarea condeielor făcîndu-se în mod selectiv, iar criticarea trecutului fiind dirijată de la Centru. Tema cărții este povestea cu adevărat senzațională a debutului lui Goma, împiedicat nu din pricina vreunui „ordin de sus”, ci din teama redactorilor de reviste literare de a-și lua responsabilitatea publicării unui asemenea „caz”. (Culmea ironiei este că Eugen Barbu va risca răspunderea debutării lui Goma). Antecedentele sale politice fac din personaj un adevărat paria al societății. Aflat în situația ridicolă de a fi student „boboc” la treizeci de ani, sărac, obligat să învețe la discipline inutile și neinteresante ca să-și păstreze bursa, descoperindu-și foștii colegi acum asistenți la facultate sau funcționari ai statului, el capătă aversiune față de toți cei cu care vine în contact.

Romanul începe în anul 1965, cînd lui Goma i se permite, prin decretul lui Ceaușescu, să susțină un nou examen de admitere la facultate, după unsprezece ani de absență (detenție). Din cronologia atașată romanului aflăm că, la presiunile tot mai agasante ale Securității,

„P.G. abandonează Universitatea și rămîne, definitiv, un licențiat în literatură”.

Din nou student, Goma se mișcă în trei medii: Universitatea, restaurantul Uniunii Scriitorilor și casa anticarului Stereacu, o cunoștință mai veche, la care locuiește din decembrie 1965 și unde au loc periodicele descinderi ale Securității. Teroarea exercitată de această instituție asupra vieții sale intime și atitudinea pasivă sau vasală a indivizilor din jur față de ceea ce se petrece sub ochii lor fac din Goma un înstrăinat care ajunge să-și suspecteze cei mai apropiați prieteni (chiar și pe Alec, alias Ivăsiuc) de colaborare cu Puterea.

Cei mai mulți dintre profesorii și colegii lui sînt odioși. Mai ales fetele — suficiente, în schimb ambițioase. Goma le imaginează cariere: Anda va ajunge la Cenzură, iar Daniela, care „comite” versuri, la vreo editură sau în presă, pe un post de redactor „care și el se ciștigă cu sudoarea gurii”. Profesora antipatică de slavă veche, persoană complexată, își intrerupe adesea expunerea pentru a evoca „situația specială” a lui Goma, care îi răspunde politicos că „de situațiile speciale se ocupă serviciul de Cadre, nu catedra de Slavă veche”. Este reacția degajată a unui om normal venit în contact cu persoane schizoide, angrenate într-un mecanism monstruos, ca piese ce își fac conștiinșios datoria, atunci cînd nu comit exces de zel. Sistemul acesta își confectionează universitarul lui, scriitorii lui proclamați valoroși, criticii literari, gazetarii (recrutați pe celebrele criterii: originea sănătoasă și dosarul), indivizii cel mult mediocri, lipsiți de inteligență, care ocupă posturi nemeritate ca răsplată pentru zelul manifestat în delatatione și în exersarea vasalității. În această categorie își află locul și „politrucul fa-cultății”, care încearcă să-i creeze lui Goma sentimentul că e tolerat în societate, date fiind antecedentele lui, lucru pe care nu-l crede nici politrucul însuși, „dar un politruc face totdeauna pe multmăitimpitul decît este (și este!)”.

Zi de zi, ținta acuzelor venite din partea unor persoane indobitocite de ideologia oficială, Goma capătă o aversiune îndreptată la început împotriva tuturor și corectată pe măsură ce începe să intre în funcțiunile normale ale unui individ social. Debutul în revista *Luceafărul* este primul semn al începutului de integrare, și aceea relativă, pentru că nu avea să fie destinată compromisiurilor. Debutul își avea regulile lui, care nu admiteau derogări: se producea obligatoriu în periodice cu texte scurte, ca abia mai tîrziu, dacă vocația scriitorului era confirmată, să i se îngăduie acestuia să scrie proză mai amplă. Romanul nu putea răzbate înaintea schiței, deși era preferat pentru monumentalitate. Literatura sovietică fusese impusă românilor din rațiuni de control și transformată în instrument ideologic: „sovieticii ne-au impus nu doar realismul-socialist, ca metodă (ideologică), dar ne-au obligat să-i mai-muțărîm și în ceea ce este (profund) rusec: viziunea cantitativă, concepția divizionometrică, domnia colosalului (rusecul *kolosalni* nu vine direct din latină și nici din franceză, ci — nu întîmplător — de la german/ic/ul *kolossal*): drept care, mica Românie, toată din nuanțe, a trebuit să zugrăvească în alb-negru și în monumental. Literatura,

„armă ideologică”, a fost împinsă în prima linie, poezia devenind «poem» — de la cinci sute de versuri în sus (unul dintre cei mai productivi fiind chiar ofensatul Jebeleanu care, și el, a otrăvit viața a cîteva generații de elevi și studenți cu kilometrii lui de ineptii versificate), iar proza, cu precădere, «roman» (de la cinci sute de pagini în sus)».

Cei care îi aduc vestea debutului sînt — nu întîmplător — oniricii, figurile cele mai pitorești de la restaurantul scriitorilor: „Poetelul Turcea: scrie puțin, dar prost...”, „Blondul prozator Titel: scrie binișor, însă cam bănățenește”, „bătrînul Dimov: el însuși”, „împuțitul de Țepeneag...”. În felul acesta îi fuseseră prezentați de Mazilescu, „Poetul Bulă”, cum îl introdusese Țepeneag. Cu excepția „marelui gagicar Neacșu” — care s-a dovedit Iuda al grupului —, oniricii sînt integri din punct de vedere moral, spre deosebire de „coptați” care mănîncă la același restaurant. Aceștia din urmă, proxeneți culturali, autodidacți lipsiți de talent, își descoperiseră vocația de scriitori puși în slujba realismului socialist. Pariu de altfel inspirat căci, spre deosebire de onirici, împrăștiati în exil (în cel mai fericit caz), aruncați în închisori, trei dintre ei deja morți și ignorați cu toții pe scena literară românească pînă recent, „coptații” au făcut carieră și au intrat în manualele școlare. Unul dintre ei, ajuns rector al Universității, nu mai prididea în a-l felicita pe Ceaușescu pentru masacrul de la Timișoara din decembrie '89. Ca o curiozitate, Ion Dodu Bălan continuă și azi să își păstreze postul de profesor universitar la Facultatea de Litere din București.

ASPECTELE dezgustătoare ale evenimentelor și persoanelor din jur sînt privite cu ochii unui înstrăinat, atins de o psihoză care explică, pe de o parte, viziunea maniheistă simplificatoare, a naratorului, iar pe de alta, transformările senzationale și definitive prin care trec cîteva personaje. Iubita lui, Adelina (căreia îi spune, cu ironie, Bonifacia — aluzie la binele pe care ea se străduiește să i-l facă permanent colegului de grupă), din „nătinga anului”, „toanța grupei”, „zevzeaca facultății”, „neroada Universității”, „fiica tovarășului Celuloză”, revine la școală, după o scurtă spitalizare, schimbată fizic: „frumoasă de pică”. Bonifacia rămîne un mister pe care, pe tot parcursul romanului, protagonistul are iluzia că îl deslușește. Majoritatea capitolului încep cu enunțul-refren: „Abia acum o descopăr”, necesar intrucît „descoperirea” este de fiecare dată infirmată de comportamentul imprevizibil al femeii. Bonifacia-misterioasă e o proiecție a minții naratorului, puternic implicat afectiv în tot ce evocă, romanul căpătînd pe alocuri inflexiuni lirice: „Încui așa spălătorului, mă așez pe capacul closetului, cu oglinda în mîini. Și plîng. Și cînd lacrimile, prelînse pe obraz, sînt gata să-mi pice din bărbie, le culeg cu oglinda. Așa că plînge și el, de dincolo de șiroaiele unsuroase, aburinde”. Pasajul descrie starea psihică în care se

află fiul după plecarea tatălui, venit la București să se convingă că nu băiatul său este P. Moga, semnatul unei notițe de ziar conținînd un elogiu către Securitate și expediată într-un plic pe adresa părinților lui Goma. Revenit la oglindă, Goma și-o imaginează ca instrument de tortură, în care să te privești „în momentele în care nu ești deloc ogîndibil”. Oglinda este o instanță morală, în care individul își poate descoperi propria gură, strîmbată, pingărită, murdărită de rostirea minci-noasă, precum sexul de „curvă bătrînă”.

Pagini cutremurătoare sînt inspirate de spaima de năvala Securității. Aluziile ingenue ale unei „toante” de coleg (tot Bonifacia!) la literatura interzisă pe care aceasta bănuiește că ar trebui s-o scrie el în secret îl fac să-și piardă liniștea. Goma capătă psihologia individului perpetuu hăituit. Securitatea îi violează chiar și intimitatea: îl găsește gol în baie, îi taie salteaua, îl lovește cu ușa. Camera ajunge să arate ca o celulă: „Odaia mea arată ca o celulă după o percheziție-de-pedeapsă, al cărei scop, după cum numele i-l indică, nu este căutarea, în vederea găsirii «cordeli»-ului (cuțit, ac, plăcă de săpun, scrisă, cu un capăt de sîrmă, o cruciuliță...), ci otrăvirea vieții banditului, în general, și, în special și la propriu, a aerului și așa otrăvit al celui cu praf de pleavă al saltelelor sfîrtecate”. Scopul razilorlor succesive este de a-l pedepsi pe „bandit” pe vina că este: „exist, deci acționez banditeste”. *Bonifacia*, romanul autobiografic al lui Paul Goma, este și un protest disperat împotriva practicilor închizitoriale ale Securității — poliția diabolică a statului comunist, care crea oricărui individ normal (fie că era închis sau nu) sentimentul privării de libertate. Cartea este o mărturie necesară și, din păcate, încă actuală, căci uriașa mașină a Securității, care a încercat să mențină autoritatea Puterii, ordinea și „liniștea noastră” prin suferința fizică a „turbulenților”, și-a refăcut, ca prin minune, mecanismul. Ca el să se macine, generația tînără va trebui să amendeze orice tentativă de repleiere a „scriitorilor” mercenari ai Puterii. Numai punînd preț pe morală vom putea răzbate din haosul care stăpînește istoria literară a ultimei jumătăți de veac. Căci altfel ar fi să-i studiem pe Paul Goma și pe Titus Popovici laolaltă, ca autori de romane anti-totalitare (fiindcă nu de mult ultimul a publicat o carte cel puțin curioasă: *Cutia de ghete*). Foștii lustragii ai Puterii au început să ia atitudine anti-ceaușistă (Titus Popovici, cel puțin, nu merge mai departe). Nu este decît o încercare zadarnică de reiterare a fenomenului de la jumătatea deceniului al șaptelea, cînd criticarea trecutului era apanajul foștilor lui apologeti care „înfierau” stalinismul, îmbătîndu-i de bucurie pe bunii români.

Editarea, la noi, în rîstimp de un an a cinci cărți din literatura lui Paul Goma constituie un început îmbucurător de revizuire a actualei scări de valori literare.

Fevronia Novac

Iași. Minăstirea Cetățuia — casele egumenești

Paul Goma, *Bonifacia*, Editura Omega, București, 1991.

Memoriile lui Argetoianu

STIAM de cîteva decenii despre existența memoriilor lui Const. Argetoianu, semnalate uneori și în presa din anii treizeci. Apoi, în 1967—1968, nou-apărutul *Magazin istoric* a publicat ample extrase din aceste memorii inedite, reluate apoi într-o antologie tematică. Manuscrisul se afla depus — și păstrat sub șapte lacete — undeva pe la Arhivele Statului și Arhivele C.C. al P.C.R. și la aceea a Securității. Acces la consultarea lor nu aveau decât cei care prezentau „garanții”. Ani de zile m-am zbatut să pot citi aceste memorii mult necesare mie pentru biografiile despre Maiorescu și Stere. Nu mi s-a îngăduit.

Într-un număr, după revoluție, ele sînt, în sfîrșit, publicate. Ba chiar — cum voi arăta mai încolo — o secțiune (anii 1913—1916) e publicată în două ediții simultane. Coborîtor din vechi familii boieresti de rang, Constantin Argetoianu a fost un om politic proeminent între anii 1913—1940. Era absolvent, la Paris, a trei facultăți și Doctor în Drept, Litere și Medicină. Medicina nu a practicat-o decât în 1913, pe vremea scurtei campanii din Bulgaria. Celelalte două doctorate l-au abilitat pentru cariera diplomatică practică între 1897—1913 și pentru cea politică. Memorialistul nu ezită să se prezinte că n-ar fi fost prin temperament un politician ci un om de convingeri. Realitatea este că Argetoianu a fost persoana care se concentra la politicismul lui, care, se știe, nu poate ține seama de principii și morala, politica prin definiție, excludînd morala și moralitatea. Într-o cîntec dorește să facă — profesional — politică trebuie să renunțe aproape la totul la morala. Argetoianu, care a trecut, versatil, prin mai toate partidele politice, se apără în memoriile sale. „Oamenii de rea credință — scrie el — m-au acuzat de inconsecvență în politică, fiindcă am căutat să mă servesc de toate partidele ca să-mi ajung scopul. Nu numai că n-am fost inconsecvent dar, dimpotrivă, am fost în politică de o rară consecvență. M-am tras de la început o liană dreaptă și nu m-am abătut de la ea”. Aceasta e o mărturisire „pentru cei de mine”, care n-ar fi găsit crezămînt la nici unul dintre contemporanii săi. Chiar și cel mai naiv. Avizati de astăzi știu și ei, prea bine, că Argetoianu vrea să ne împună o imagine edulcorată despre sine, contrazisă flagrant de sinuosul lui traiect politic. Să-l înfrățim, în linia suflare, pentru judecata corectă a cititorului.

Cînd în 1913, s-a decis să intre în politica militantă a aderat, firește, la Partidul Conservator, al cărui președinte era T. Maiorescu. În atenția publică era, atunci, revizuirea Constituției, anunțată de liberalii în frunte cu Ionel Brătianu, pentru votarea celor două reforme: a răzăr și electorală. Argetoianu nu numai că era potrivnic ambelor reforme dar — cum mărturisește — a oferit conservatorilor prin broșura publicată în 1913, *Marea noastră proprietate și exproprierea* — platforma doctrinară a respingerii proiectului liberal elaborat de Stere și acceptat de Brătianu. Dar a izbucnit războiul mondial opinia publică îndreptîndu-se, în aceste, atenția spre opțiunea țării noastre între cele două tabere beligerante, proiectele reformatoare fiind aminate. Argetoianu face, în anii neutralității, un joc între cei doi aspiranți la președinția conservatoare, Marghiloman și N. Filipescu. Desi, finalmente, se alătură lui Filipescu, se ține departe de activitatea acestuia din „Acțiunea națională” filipentantistă. Dar, în 1917, cînd în parlament evacuat la Iași, se readuc în discuție cele două reforme, la votare Argetoianu a fost împotriva lor, socotind că

Constantin Argetoianu. *Pentru cei de mine. Amintiri din vremea celor de ieri*. Vol. I. Partea I. Pînă la 1888 și vol. al II-lae, partea a II-a, 1913—1916. Editie, adnotată și prefată de Stelian Neage. Ed. Humanitas, 1991. Si Constantin Argetoianu *Pentru cei de mine. Amintiri din vremea celor de ieri*. 1888—1898, 1913—1916 vol. I. Ingrijire de editie, inroducere si note de Ion Ardeleanu, Editura Albatros, 1991.

marea proprietate trebuie păstrată, desi era evident anacronică și păgubitoare pentru viața socială și economică românească. Partidul Conservator era, evident, pe ducă, incit abiliul Argetoianu se îndreaptă, în aprilie 1918, spre o altă formațiune politică. Va fi Liga Poporului a generalului Al. Averescu, al cărui cofondator va fi și C. Argetoianu. Ba chiar Argetoianu va fi ministru al Justiției în efemerul guvern Averescu (29 ianuarie—4 martie 1918), calitate în care a condus delegația română la tratative care au început, la Bufta, cu Puterile Centrale. Cit privește pretentia de consecvență a lui Argetoianu e suficient, cred, să se releve, că a aderat la gruparea — devenită repede partid — a lui Averescu desi era notoriu faptul că generalul anunțase că va face reforma agrară. A si fost adoptată, în 1921, sub un guvern Averescu, în care Argetoianu a detinut, pe rînd, portofoliile Justiției și Interioare. A motivat — în memorii — că reforma a fost adoptată datorită faptului că a fost „trădat” de Const. Garoflid „pe care-l puseseam eu la postul de încredere” de ministru la Agricultură și Domenii. Cel drept Garoflid publicase în 1907, în broșura, un studiu în problema agrară (*Păreri în chestia agrară*, receditată în 1917) în care pleda, mai nuanțat, pentru menținerea marii proprietăți pînă la 500 ha. Argetoianu si-o fi pus nădeida în Garoflid. Dar acesta, lucid, a renunțat la mai vechile sale puncte de vedere și a acceptat opțiunile filoreformatoare ale lui Averescu. De altfel, Argetoianu tratează, secret cu Brătianu pentru dinamizarea Partidului Poporului din interior, acțiunea reusindu-i de minune. Tot Argetoianu e dus tratative, în 1922, pentru fuziunea Partidului Poporului cu Iesitul din uz Partid Conservator Progresist de sub conducerea lui Marghiloman. Argetoianu, avid să se afle în fruntea unui partid, voia să-l înlăture pur și simplu pe Averescu, ceea ce a dus la excluderea din partid a fostului ministru de Interne. Argetoianu a luat cu sine un grup de fruntasi împreună cu care fuzionează, în mai 1924, cu gruparea lui N. Iorga, formînd Partidul Naționalist al Poporului. Ulterior, în 1925, va fuziona cu Partidul Național condus de Iuliu Maniu, sperînd că, astfel, crease al doilea mare partid al țării, cu șanse de alternare la guvernare. N-a fost să fie. Si, cînd Partidul lui Maniu a fuzionat, în 1926 cu Partidul Tărănesc, constituind P.N.T., Argetoianu a părăsit, ca și N. Iorga, noul partid. A fost momentul unei noi încarnări politice a lui Argetoianu care, mirare pentru anti-brătienistul de cîndăci, intră în 1927 chiar în P.N.L., cooptat fiind în Comitetul Executiv al acestui cel mai puternic partid al țării înclîndîndu-se și portofoliul Agriculturii și Domeniilor în guvernul Hribal. A rămas în P.N.L. pînă în 1930. Neavînd poziția liberalilor, condus acum de I.G. Duca, potrivnic răstăurării lui Carol al II-lea pe tronul României, e exclus, în decembrie 1930, din P.N.L. Argetoianu, pînă cînd nu se poate impune ca fruntaș al unui mare partid, devine adeptul zelos al ideii carliste de subminare a partidelor. Aceasta — ba chiar se oferă — să devină omul-cheie într-un guvern de tehnicieni deasupra partidelor, secute „compromise”. Era o idee profund funestă care a erodat sistemul democratic al țării. Oricum, în guvernul N. Iorga (aprilie 1931 — iunie 1932) Argetoianu e factorul efectiv conducător, detinînd, uneori simultan, portofoliul Interioare, Exterioare și, mai ales, al Finantelor. Prelînd conducerea treburilor publice în pînă criza economică mondială acest guvern era menit să esueze lamentabil. După demitere, Argetoianu si-a fundat, în 1932, un nou partid, Uniunea Agrară, devenit, în 1936, Partidul Agrar. A dispărut, odată cu Constituția dictatorială regală din februarie 1938, Carol al II-lea nu si-a uitat zelosul sietnic. A fost consilier regal președinte al Senatului, două luni (29 septembrie — 24 noiembrie 1939), prim ministru, ministru de Externe (iunie — iulie 1940). Noul regim antonescian l-a văzut rău pe Argetoianu, fiind chiar arestat — scurtă vreme — în 27 decembrie 1940, dar eliberat datorită intervenției ferme a subsecretarului de la Interne, Rîșanu, considerat de legionarii mason (și nu era!). A părăsit țara, bînuind dezastrul ce stătea să vină, în primăvara lui 1944. Avea 73 de ani si îi venea greu să deztăreze la bătrînet. Dar în 1946 — se pare — după o convorbire cu cîinul Vișinski — se înapoiază în țară. Lui Serban Voinca i-a spus, — la Paris — că vrea să moară în țară, pentru a fi înmormîntat la moșia sa din Breasta. Ajuns în țară, și-a alcătuit și o formațiune politică, avînd promisiuni că îl va înlocui pe Tătărescu. Bolnav, a vegetat, în regim de domiciliu forțat, pînă în 1950. Apoi a fost prestat murind, în grele chinuri, în 1952, în închisoarea din Sighet. Dacă rămînea în străinătate, murea măcar în liniste și ferit de chinurile și umilitățile îngrozitoare. Dar versatilitatea structurală i-a fost în final, fatală. Întreabarea e dacă memorialistul are dreptate cînd spune că „am fost în politică de o rară consecvență”. Întreabarea e, desigur pentru mine, retorică.

MEMORIILE lui Argetoianu apar la o jumătate de veac de la moartea autorului. Le voise poseda, dar nu bănuise că vor vedea, păstrate sub cheie de Securitate, atîta amar de vreme. Aceste memorii scrise, după documentația unor însemnări zilnice — în 1930—1943 — evocă perioada de la copilărie pînă în 1935, însumînd aproape unsprezece mii de pagini. Însemnările zilnice neprelucrate în memorii, din anii 1935—1944 — ne informează editorul Stelian Neage — ar ocupa 59 caiete avînd — fiecare — între 200—400 pagini. Aceste memorii, care ajung, în sfîrșit, să vadă lumina tiparului — dezbăluie un foarte înzestrat prozator, cu har portretistic. Portretele lui N. Filipescu, Al. Marghiloman, T. Maiorescu, dar, mai ales, Carol Davila, Ion Kalinderu, prințul Dimitrie Ghica, Ion Grădistanu sînt memorabile și pot intra în orice antologie tematică a portretului în literatură noastră memorialistică. Apoi, autorul are condeiul slobod, e nemilos în surprinderea tarelor unei personalități, pe care le descrie cu plăcere, sarcasm și răutate, turnînd vitriolul cu pricepere în compoziție. Adesea, citindu-l pe Argetoianu, gîndul m-a dus la Costache Sion, Bucureștiul de pînă la 1889, recreat de Argetoianu, are culoare, zăgăvit fiind cu penele subtile și avînd grija să se păstreze farmecul și nuanțele pitorești. Holărit lucru, literatura memorialistică s-a îmbogățit cu un autor de mare forță. E legitimarea fenomenului descris de Eugen Negrici drept literatura involuntară. Involuntară chiar literatura noastră subiectivă s-a îmbogățit substanțial prin memoriile lui Argetoianu. Si, mărturisesc, marele regret că sratul nu mi îngăduie să citez pasaje care să-mi documenteze diagnosticul. Conțet mult pe faptul că, ascultîndu-mi sfatul, și cînd aceste savuroase și interesante memorii, cititorul se va convinge de literaturitatea lor intrinsecă. Memoriile lui Argetoianu au început să apară, în 1991, ciudat simultan, în două edituri de către doi editori. Nu știu unde s-au aflat, și, mai ales, unde se află acum manuscrisele acestor memorii. (În nici una dintre note asupra ediției nu e menționat locul de depozitare al manuscrisului.) De acolo unde s-au aflat, cei ce au avut acces la ele, le-au xerografiat probabil, le-au păstrat, si acum, deținătorii ai acestui fond (și ale altora), le editează. E probabil că n-au izbutit să adune, fiecare, chiar întreg fondul memorialistic Argetoianu (oare fără s-o știe?), incit — cum se vede la o atentă examinare — edițiile acestea se completează reciproc. Aceea a lui Florian Neage de la Humanitas publică, într-un prim volum, paginile de pînă la 1898. El lipsește însă evocarea anilor 1883—1898 (perioada studiilor pariziene) — foarte succint creionată, numai în 17 pagini — care se află în schimb, în editia lui Ion Ardeleanu de la Albatros. Dar si de astă dată sînt strîlci. Astfel, de pildă, în capitolul I al acestei evocări, în editia de la Albatros lipsește în întregime descrierea campaniei în 1913 în războiul cu Bulgaria (32 pagini), pe pe care le aflăm, în schimb, în cea de la Humanitas. Or mai fi fiind și alte omisiuni într-o ediție si întregiri în cea altă. N-am putut controla chiar paginile cu pagină. După cum, neavînd acces la manuscris, n-am putut verifica — prin colatare — calitatea transcrierilor. Am colatare însă, prin sondaj, cele două ediții atunci cînd cuprîneau același text. Am găsit diferite, nu importante, dar semnificative care semnalează necesitatea unei griji sporite pentru transcrierea corectă a textului. (Să menționez că în vol. I al ediției de la Humanitas [p. 260] Gustave Le Bon e transcris pur și simplu Lebon.). Cit privește aparatul critic al edițiilor, mai bun se dovedeste a fi cel al lui Ion Ardeleanu de la Albatros. Dl. Stelian Neage a ales o cale comodă, facilă, plutind, parcă din avion, deasupra textului. A înzestrat sfîrșitul vol. I cu o cam superficială postfată (vreo 14 pagini cu totul), descriptivă și neanalitică, iar la sfîrșitul volumului II a alcătuit un indice adnotat, în care adnotarea se reduce la o prealapidară enumerare de

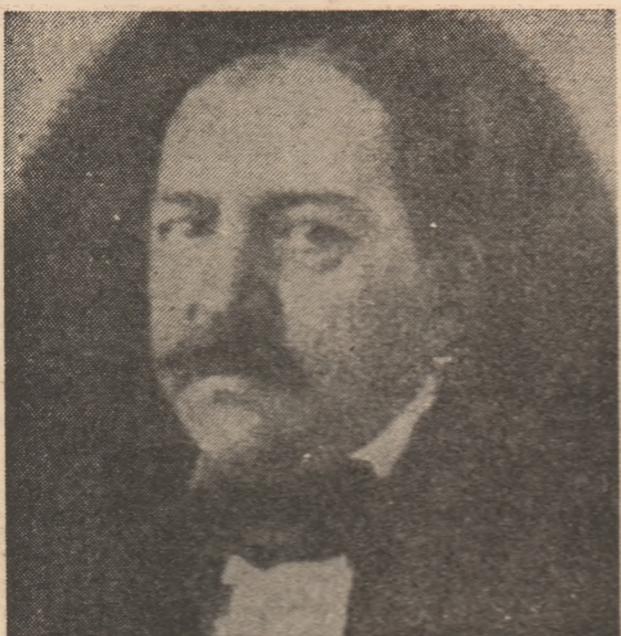
funcție a personajelor citate în evocare. Lipsesc fie și datele biografice (anul nașterii și al morții) nemaivorbind de aite date lămuritoare. În acest fel expeditiv — și evident neprofesionist — se pot alcătui, cum și face dl. Stelian Neage, chiar cîteva ediții pe an, în seriale rapide. Prefața lui Ion Ardeleanu, în editia de la Albatros, e mai amplă (35 pagini), mai analitică — vreau să spun că nu lipsește cu totul spiritul critic —, aspirînd spre temeinicia la care nu ajunge întodeauna. Textul e armat cu o deasă rețea de note de subsol, așa cum e uzual și necesar într-o ediție menită să dăinuiască, oferind cititorului — nu numai celui neprevenit — informațiile necesare înțelegerii lumii descrise. N-as spune că toate notele sînt utile. Inutile sînt, desigur, cele despre, să zicem, Eminescu, Odobescu, Dante, Shakespeare, Homer. Dar cele despre personajele politice cu rol în epocă sau despre evenimente și acte politice sînt, mai toate, utile și lămuritoare. Am găsit și erori de informație (de pildă, C. Stere e prezentat, p. 31, drept autor „al mai multor romane”, desi în preajma revoluției este unicul roman, cel drept în opt volume, al marelui basarabean).

EXISTĂ însă o lacună comună în ambele aceste prefete. Si ea se datorează unei păgubitoare prejudecăți. Nici dl. Florian Neage, nici dl. Ion Ardeleanu nu ne spun nimic despre calitatea de francmason a lui C. Argetoianu. Si el a ocupat în masoneria românească cel mai înalt rang (gradul 33). L-am găsit menționat si în cartea lui Gerard Serbănescu, apărută la Paris, în patru volume, *Histoire de la franc-maçonnerie universelle* și în pamfletul lui Toma Petrescu, *Conspirația lojilor* din 1911. A devenit Argetoianu mason în vremea cînd a fost diplomat, mai înainte, mai tîrziu? Nu știu. Sigur e însă că această apatencență l-a ajutat mult si în cariera diplomatică și în cea politică. În 1932 ziarul lui Nchifor Crainic, *Calendarul*, a dezvăluit o violentă și trivială campanie împotriva masonismului acestui cel mai puternic personaj în guvernul condus de N. Iorga (caricaturile îl înfățișau mereu pe Argetoianu în chip de cimpanzeu, iar legenda îl desemna scurt „Bestia”). Aceasta a dus ziarului o suspendare — aprobată de primul ministru — de trei luni, la reapariție, campania fiind si mai vitrioantă. În 1935, la apariția săptămînalului *Sfarmă-Piatră*, aflat sub îndrumarea lui Crainic, Argetoianu, ca tot mason important, era atacat cu o furie nedomolită. În general, presa de extremă dreaptă ataca masoneria. Prejudecata pare a ni se fi transmis, incit si azi — desi se știe puțin sau deloc despre ceea ce a fost francmasoneria — înțînim atacuri și ricanări. Nu sînt specialist în materie si nu intenționez să devin. Dar îndrăznesc a crede că o societate cum a fost masoneria, căreia i-au devenit membri mai toate figurile ilustre ale pasoptismului (sau ale junimismului) și a altor personalități proeminente din viața politică, cultural-artistică și științifică merită, — nu-l așa? — un altfel de tratament. Fără scrijorul masoneriei europene, momente importante ale devenirii României moderne (1848, 1859, instaurarea regalității si chiar nașea de la Trianon etc., etc.) e probabil că ar fi întîrziat sau nu ar fi avut studiu dezlegare fericită. Mai întii să studiem și apoi să apreciem. E mare păcat că cei doi editori au ratat ocazia, desi aici era locul, de a analiza locul si rolul lui Argetoianu în masoneria românească a vremii sale, făcînd chiar considerații generale, despre masonerie în România.

Revenind la cele două ediții pe care le-am comentat aici, îndrăznesc să mă întreb despre destinul lor posibil. Nu e rostul meu să mă pronunt care dintre aceste ediții ar trebui să continue și care să înceteze. Sner că editurile implicate si editorii să ajungă la o soluție dreaptă si mintuitoare care să elimine, în această perioadă de criză grea a cărții, anarhia simultană a aceluiași text în două ediții. Dar ceea ce mă simt dator să recomand stăruitor e ca ediția care va continua să apară să fie întocmită cu rigoare deplină deopotrivă în transcrierea textului cit și în adnotarea lui. Graba si improvizata n-au ce căuta în editoria textelor rămase de la înaintași.

COSTACHE N

PRIN 1942-1943, generalul Mihai Negruzzi, nepot al scriitorului Costache Negruzzi, locuia în Iași, în apropierea bisericii Toma Cozma. Aici, era preot Mihai Mănuță, tatăl meu, care, din cauza dramaticelor întâmplări ale lui 1940, își intrusese doctoratul în istoria bisericii ortodoxe române. Inceput la Universitatea din Cernăuți. Pasiunea tatălui meu pentru istorie, lucrările publicate până atunci, probabil un început de simpatie (vizibilă și într-o misiune de invitare amicală la „sfat”) l-au determinat pe generalul Negruzzi să-i ofere lui Mihai Mănuță, spre consultare, transcriere și publicare, zeci de acte din arhiva ilustrului său înaintaș. O parte fusese deja publicată de E. Lovinescu, N. Iorga, V. Ghilescu. Alta era complet necunoscută. Unele acte tatăl meu le-a fotocopiat intenționat să publice toate inedite, dar impresările l-au fost putrivite. Nu a putut tipări decât o poezie scrisă de Negruzzi în franceză, însoțind-o de comentarii (Costache Negruzzi, *cină la Unirii*, în *Luminătorii*, an. VII, 1943, nr. 1-3, ianuarie-martie, p. 36-41). Articolul a rămas însă necunoscut, așa încât *Dernier chant à la Moldavie* este în continuare ignorată de istoricii literari și de editorii lui Negruzzi. Doar Al. Piru citează articolul respectiv și o strofă a lui Negruzzi, în monografia sa din 1988. După război, manuscrisele aflate în posesia generalului Negruzzi au fost cercetate de G. Călinescu. Erau „14 dosare și un plic”, din care 12 au intrat în posesia Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” (Istoria Literaturii... ed. 1982, p. 999). Din acest fond, câteva pagini au fost publicate de Andrei Nestorescu, în 1983 și 1984. Presupun că unele dosare nu au mai fost cercetate de G. Călinescu, pierzându-se probabil în timpul războiului sau ulterior. Așa s-ar explica prezenta citorva acte și scrieri literare ale lui Costache Negruzzi numai în copiii și fotocopiiile făcute de Mihai Mănuță în 1942-1943. Consultând recent dosarele înedite, câte cu ani în urmă de generalul Mihai Negruzzi Institutului „G. Călinescu”, am constatat că acestea au fost clasificate și arhivate în forma actuală de Mihai Mănuță, așa cum o dovedesc adnotările și înscăliturile sale. Câteva se reproduc mai jos reprezentând transcrierea făcută de Mihai Mănuță în urmă cu cincizeci de ani, pe care am colationat-o cu originalele din arhiva lui (inv. 2752-2757). Au devenit însă, poate nu pentru totdeauna, originalele de la *Păstorii Nicandru*, păstrate, deocamdată, numai în copiiile efectuate de tatăl meu.

Unele din versurile pe care le publicăm în cele ce urmează aparțin perioadei de început a scriitorului. O probează, între altele, caracterul lor de bruion. Doar una dintre poezii poate fi datată cu oarecare precizie. Este vorba de *Păstorii Nicandru*, traducere a poeziei cenzurată scrisă de Gheorghe Asachi în franceză și publicată (Le Berger Nicandre) în 1834. În Spi-

cătorul moldo-român, Asachi își republică poezia, dar îi schimbă titlul (Etienne devant le cha-teau de Niamzo). Această modificare, produsă în 1841, dovedește că Negruzzi a făcut traducerea îndată după 1834, mai exact — după 10 aprilie 1834, când a avut loc serbarea pastorală unde s-a recitat poezia lui Asachi (cf. notele lui N.A. Ursu, la Gh. Asachi, *Opere*, vol. I, București, Minerva, 1973, p. 682). Din adnotările lui N.A. Ursu aflăm că în Moldova circula și o altă retroversiune a poeziei lui Asachi, inclusă într-un miscelaneu, *Unele documente din Moldova*, legat împreună cu *Dacia literară* (1840) numai în exemplarul de la Biblioteca Academiei Române (cota PI-9). Traducerea (p. 13-15, în notă) este dată drept poezie originală a lui Hrisoverghi, ceea ce este o eroare. Dar nu este nici versiunea lui C. Negruzzi pe care o publicăm acum. Existența acestei a treia versiuni a poeziei lui Asachi dovedește o dată în plus că motivul „mama lui Ștefan cel Mare” era unul predilect în epocă. În ceea ce-l privește, parcă pentru a întări paternitatea traducerii intitulată *Păstorii Nicandru*, C. Negruzzi laudă „balada mamei lui Ștefan” a lui Asachi, recomandând-o cititorilor în chiar *Dacia literară*, prin articolul *Cinzece populare a Moldaviei* (p. 134).

Tot o traducere este și *Păstorii* (inv. 2757), în mod cert aparținând unuia dintre poezii francezi minori (Pessellier, Grécourt s.a.) pe care Negruzzi i-a frecventat și din care a dat versiuni românești. Presupunem că tâlmăcirea va fi fost făcută îndată după acelea incluse în caietul intitulat *Zăbăvile mele în Basarabia*. În aceeași categorie intră și versurile din *Iti mai aduci aminte*, unde se elogiază epoca napoleoniană și care aparțin în mod cert unui francez. Alte trei poezii, *Curtezanu*, *Uni bărbat* și *Odată era o fată* par originale și sînt printre puținele satire în versuri, cunoscute, ale lui C. Negruzzi. Moraliste de substanță, scriitorul avea o vîină satirică pe care căuta însă în mod conștient să și-o tempereze. Aceasta ar explica nepublicarea poeziilor amintite, rădăcite în noianul de ofisuri, anafore, suplici, decrete, inventare, rapoarte. Pe de altă parte, este lesne de constatat că ne aflăm în fața unor compuneri alcătuite fără prea mult har, recunoscute fiind dificultățile lui Negruzzi în ale poeziei. În sfîrșit, cea de a patra poezie (*Eleni ace frumoasă*), nu pare a-i aparține de drept lui C. Negruzzi, fiind o prelucrare după *Călinea* lui C. Conachi (textul acesteia în C. Conachi, *Seri-eri altele*, ed. Ecaterina și Alexandru Teodorescu, București, E.P.L., 1963, p. 37-39).

Republicăm *Dernier chant à la Moldavie*, ignorată complet din 1943 pînă astăzi, nu numai pentru a atrage atenția istoricilor literari asupra ei, ci și pentru că o bănuim scrisă nu în 1859, în lunile iminente Unirii, ci mult mai devreme, prin iulie-august 1856, când Grigore Ghica părăsea tronul Moldovei, urmînd a fi înscăunat — se spera — un alt domnitor, mai decis în favoarea unirii. Cealaltă poezie franceză, (*Hou-rou*), pare a fi scrisă în timpul războiului Crimeii îndată după ce Anglia și Franța s-au aliat cu Turcia, împotriva Rusiei, putere amenințătoare, dar creștină. Ar fi deci vorba de perioada 1854-1855. Versurile franceze sînt însoțite de o versiune grecească. Să fie vorba de un text original al unui scriitor grec? Să fie vorba de un text compus de Costache Negruzzi însuși în franceză și greacă? Scriitorul stăpînea, cum se știe, perfect ambele limbi și ipoteza este verosimilă.

Dan Mănuță

Curtezanu

Cînd te silești să placi
Prin glumele ce faci
Și vorbele ce spui,
Atunci eu rîz de mor,
Căci, vînd să faci amor,
Tu nu placi nimului.

Din colț în colț alergi
Și pe la dame mergi
Ca un curcan umflat,
Apoi te netezești
Pe bot și parcă ești
Cotoi amoretat.

Lîngă vrana te pui
Ș-ndată-ncepi să-i spui
Că-i sint pantofi noi,
Că șalu e frumos,
Că are un miros
Ca laptele de oi.

La alta-i zici : Tu ești
Cu ochii îngerești,
Frumoasă ca un nor
Și stelile din cer
Pe loc, cum te vîd, pier,
De tine să amor.

Dar ai inimă rea,
Căci rana mea cea grea
Nu vrei s-o lecuiești.
Să știi că de necaz

După o ripă caz,
Căci tu nu mă iubești.

Iti spun că ești nerod,
Că nu scoți nici un rod
Din curțile ce faci,
Căci prea semeni la tot
Cu dascălu Anton
Și dracului nu placi.

Cînd nerozii vorbești,
Rîzînd, te pomeniești
Gîndînd că ești ciudat,
Că ai vorbit frumos,
Că ai un duh cinos,
Cum nu s-a mai aliat.

Apoi, ne-ncredințezi
Că bine-naintezi
Orincotro te duci,
Că toate, c-un cuvînt,
Amorezate sînt
De ochii tăi cei dulci.

Că cutare ți-a zis
Că să-i trimiți în scris
Frumoasele-ți idei
Și-apoi să-ți dea răspuns
La cele ce i-ai spus,
Că simți de dumneei.

Eu, zău, mă indoiesc
Și bine-ar fi, gîndesc,
Să stai mai retras,
Căci ieri am auzit

P-o damă c-a sosit
Și tare s-a jurat

Că dacă-i îndrăzni
Ceva o-i mai vorbi
Și scături să-i zici,
O să poie să-ți dea
O bîntea-asa rea
Încît să n-o ridici.

Că palmele pe rînd
O să le vezi curînd,
Și pumni (!) cu perechi,
Iar domnul bucătar
O să te ia c-un par
Pe cap și pe urechi.

Uni(i) bărbat

Imi venise odată
Dorință de-nsurare,
Dar m-am căit îndată
Și nu voi să schimb stare.

Barbat cine să face
Eu vîz că să prosteste
Și firea iș preface
Și foarte rău trăiește.

Vă rog, jupini bărbat,
De ce vă supărați,
Cînd vizite vă facem,
De ce pă nas suflați ?

Noi tot cu plecăciune
Și tot cu sărut-mîna
Și alte vorbe bune
Vă zicem totdeauna.

Pomenit-am în casă
De prîmirea proastă
Cu care ne apasă
Mindria dumneavoastră ?

Așa, jupini bărbat,
De ce vă supărați,
Cînd ne vedeți pe poartă,
De ce pă nas suflați ?

La orice trebuință
Vrem să vă facem bine,
Chiar și peste puțină
Și cit nu să cuvîne.

Ca la crăiești persoane
V-aducem cînte foarte,
Ne luom, ce la icoane,
Căciula de departe.

Așa, jupini bărbat,
De ce vă supărați,
Cînd ne vedeți pă scară,
De ce pă nas suflați ?

Cînd aveți vreo treabă,
Noi vă lăsăm în pace.
Și niminea nu-ntrabă
Boierul ce mai face.

Cînd boierul acasă
Nu să-ntîmplă să fie,
Noi zicem : ce ne pasă ?
Șădem pînă să vie.

Așa, jupini bărbat,
De ce vă supărați,
Cînd ne vedeți în casă,
De ce pă nas suflați ?

L-a soarelui sfințire
Noi, plini de bucurie,
Cînd nu ne dați de știre,
Venim la sintrofie.

Seara tirziu vă pare,
Ziceți că somn vă este.
Dar noi cu-ncredințare
Nici nu prindem de veste.

Așa, jupini bărbat,
De ce vă supărați ?
Cînd vă iubim atîta,
De ce pă nas suflați

Cînd în vro lipscănie
Boierul socotește,
Dăm știre c-o să vie,
Și masa să gătește.

Dacă, din întîmplare,
Ceasornicul vă minte
Noi alergăm mai tare
Ș-ajungem mai noini

Așa, jupini bărbat,
De ce vă supărați,
Cînd ne găsiți acasă
De ce pă nas suflați

Odată era o fată...

Odată era o fată, mindră cît nu s-au mai dat,
Care căuta în lume să-și găsească un bărbat,

Tînăr, frumos și bogat
Și nobil și învățat,
Dar aceasta nu să poate.

Să n-o teamă, s-o iubească ; în scurt, să le aibă
Norocul au voit însă ca după voie să-i facă.
Au venit mulți, dar niciunul n-au fost în stare să-i

Frumoasa joc își bătea
Și de toți hojma ridea.

— Cine eu l astfel de oameni ! Vai de mine, ce-au

Ori gîndesc c-am nebunit,
Dintr-înșii să-mi aleg bărbat !
Parc-am ajuns de lepădat !
Unul n-avea duh ascuțit,
Altu-i cu nasu prea turtit,
Altu-i subțire, altu-i gros.
Acesta nu-i deagiuins frumos.
Căci prețioasele-s așa
Deprînse tot a difăima.

După partidile cele bune, cele de mijloc au venit.
Frumușica ride iarăș : — Zău, pentru că i-am primit

Gîndesc că e de-obrazul lor.
Dar, slavă lui Dumnezeu,
De persoana-mi nu mi-e greu.

Și, deși sint singurică, nopțile petrec ușor.
Vrista i-au scăzut trufia, nimene n-o mai cerea
Și din pețitori nici unul, de leac, nu să mai vedea
Trece-un an și apoi doi și apoi grija s-arată

C-a rămenea nemăritată.
Și pe urmă măhniciunea pe toată ziua simțește
Că fața i să vestejește.

Eleni ace frumoasă

Eleni ace frumoasă
Ce-i zăce-i tu Minelau,
De la dănsa au rămas
Acest numi de ță-l dau.

Lăsat-au și-a sale daruri
A înaltei frumuseți,
Arme, robii și alte planuri
La tine să mă săgeți.

Eleni era atunci
De da săgeți și loviri.
Tu acum imi dai mii de munci,
Nici toate chinuri,
Nimica ea nu te-ndeamnă
Să răneshi, să mai săgeți.

Apoi pentru ce, tirană,
Mă vezi mort și nu mă crezi ?
Cunoști, vezi și-nțelegi
Că astăzi sint mai mult mort.

Ci mă ții ? ci nu te pleci ?
Și mă lași focul să-l port ?
Oh, nu mai pot ca să mai răbdu,
Sint rînit și năcăjât.

Necazul cel mult îl tragu,
Fii-ți milă, dă-m sfârșăt !
Întreabă a ta sîmțare
Ca un hrizmos di-a me parte.

Și vezi a sa hotărâre,
Priimești a me moarte,
Ori numai, din impetriere,
O vrei ca o răspătire

GRUZZI — INEDIT

Unii inimi ca să piară,
Ce strigă cu ah de pară :
Elenco, fii milostivă.
Vezi ochii tăi ce rănire

Pot a-m pricinui mie,
Cind să pornesc cu răpire
Și-m arată urgie.
Atuncea a mei cu infocari,

Căutind la al lor soari,
Și aprinși cu ah de pară
Zic cu lacrimili-amară :
Elenco, fii milostivă !

Iar de ești din ceriu zădire,
Cu fire dumnezăiască,
Și porți a ta strălucire
Supt sămțare ingerească,

C-o clipală de zămbire
Arată milostivire
Unii inimi fără parte,
Ce strigă cu glas de moarte :
Elenco, fii milostivă !

Dernier chant à la Moldavie

„Que celui qui fait l'injustice la fasse encore ;
Que celui qui est umble se umble encore ;
Et que celui qui est saint se sanctifie encore ;
Que celui qui est juste devienne plus juste encore.
Je viendrai bientôt...”
(L'APOCALYPSE, chap. 22)

Tu viendras ! tu viendras, ô toi, dont la patrie,
Sans le connaître encore, évoque le grand nom ;
Tu viendras précéder d'une branche fleurie,
D'une troupe aguerrie,
De l'aigle et du canon.

Oh ! Tu viendras, grand homme que toute âme espère !
Il est temps qu'il surgisse au nom resplendissant,
Qui s'inscrira, chez nous, en marquant une autre ère,

Par le sceau du mystère,
Par l'arc ou par le sang.

Tu viendras sur la cime où notre espoir t'élève,
Héros, législateur, prince, tribun ou roi ;
Portant, ample du front, la trace d'un grand rêve,

Dans une main — la gloire,
Et dans l'autre — la loi !

Va ! Nous te préparons des surprises moldaves :
L'amour des montagnards que rien n'a pu fléchir ;
Le respect des plus fiers, la valeur de nos braves,

Et des hordes d'esclaves
Que tu peux affranchir !

Et nous te donnerons des fêtes populaires
A couvrir de mépris les fêtes d'un César.
Les guerriers, les enfans aux sourires sincères,

Et les vieillards austères
Ombrent ton char.

Rien en nous manquera dans ces sublimes fêtes ;
Ni drapeaux inclinés, ni fidèles sermens,
Ni tambours, ni hourras, ni cloches, ni troyettes,

Ni bruit, et baïonnettes
Près des canons fumeux (fumans).

(Houra !)

Houra ! Du même coup nous allons frapper trois.
La baïonnette en vain n'est point triangulaire.
Houra ! Que notre cri retentisse à la fois
Sur les monts du Caucase et dans l'Europe entière.

Jadis vingt nations vinrent sur nous en masse,
Et le Russe battit ces hôtes malvenus,
Par leur sang fut lavée des campagnes la trace,
L'on vit blanchir les champs de leurs ossements nus.

Alors nous sauvions l'honneur national,
Le trône de nos Rois, notre pays natal,
Alors Napoléon, ce conquérant si fier,
Se brisait en heurtant nos poitrines d'acier.

La nature aujourd'hui contemple dans l'erreur
Ce que jamais mortel n'a vu même en revant :
Deux peuples professant la foi du Rédempteur
Dégainant contre nous en faveur du Turban !

Mais l'andouze n'est poit un rêve, une chimère.
L'Occident voyait bien, les yeux tous grands ouverts,
Les casques guerriers de vingt peuples divers
Devant Borodino roulant dans la poussière.

Il nous voyait aussi, pour venger notre offense,
Venir avec un Roi de grâce et de clémence,
Couvrir du chapeau blanc de l'oubli, du pardon,
Paris tremblant d'effroi, Paris dans l'abandon.

Il voyait le Kalmouk son coursier de la plaine
Venant désaltérer à l'onde de la Seine,
Et dans les Tuileries, brillant comme chez elle,
La baïonnette encore du Russe en sentinelle.

Après que de mitraille il eut couvert le champ,
Maintenant de Paris pacifique habitant,

Empruntant du français l'idiome nerveux,
Le Russe à pleines mains semait son or précieux.
Et plus tard, à Moscou, jadis la proie du feu,
Sur la vierge Nèva, la Saxon, le Normand,
Comme dans leurs foyers vivaient tranquillement,
Sans cesse respectés par tous et en tout lieu.

Mais quoi ! pour prix du pain de l'hospitalité
Vous osez donc livrer avecque lacheté
L'Evangile au Coran, vous renier vos frères,
Vous vous faites du Turc les soldats mercenaires !

Et dans quels termes donc l'histoire véridique
Devra fletir demain votre alliance inique ?
Avec Mahomet l'Anglais fit un contrat,
Et, honte, le Français devint un apostat !

Mais soyez-en bien sûrs, vos machinations,
Vos calculs et vos plans ne sont qu'illusions.
Vous l'ébranler le Russe ! Oh ! ce n'est pas écrit.
Le Russe est pour le Christ et avecque le Christ !

Păstorița

Pe malurile înflorite răpidului pârâu Seni (Seine)
Șădi frumuseța lumii, păstorița Eclimeni.
Pe coasta unii movile, lăsind turma sa să pască,
Gindurile nu-i dau vreme la dinsa să mai gindească.
Oile să rătăcesc prin huciuri și prin păduri,
Ea nu gindește că lupul poate face stricăciune.
Cu gândul la un păstoriu ci a sa nenorocire
Il silești să pitreacă depărtat di-a sa-nțlnire.
Plinge, răcnești, oftază, să vaită și suspină,
Vedi iarba pătuliță, la a unui tei rădăcină.
Ah, Tirsis ! de când te-ai dus, toate cele, te jălesc,
Sena este tulburată, viile să vestează.
Și iarba unde-ai zăzut, di-ntristare sa ce mari,
N-au putut că-s rădăce, să mai caute la soare.
Privighitorile cîntă cu un glas de mahniciune,
Agiutindu-mi la suspinuri cind te caut prin pădure.
Numai zefirii n-au milă de a noastră dispărțire,
Aleargă, să vesălesc de a me nenorocire.
Numile tău în năsip când il scriu și-l zugrăvesc,
Acolo vin de să gioacă și sloville risipesc.
Acești zicind, aleargă la copaciul unde-au scris
Dao-ar Dumnezău să cread-că în inima lui Tirsis
Amoriu ci între noi Dumnezău au aprins.
Cum acest teiu înflorești la vreme de primăvară,
Așa dragoste între noi niciodată să nu piară.

Păstoriul

În zadar umble amoriul, lovindu-mă cu săgeți,
Încit tot imi sint în minte ale tale greutăți.

Primăvara

Iată, vremea ostoită și în mari lenevire,
Iată, limpidi văzduhul și cu multă liniștină,
Iată, ceriul la videri cu o față mângăioasă,
Iată, firea discernită face lumea mai voioasă.
Soarele acum răsari mai cu multă strălucire,
Nourul la noi să uită cu dulce posomorire.
Aerul fiind suptin, îi foarte străbătătoriu,
Omului de o pornire să-l faci mai sămțătoriu,
Pămîntul fiind trudit și în mare slăbăciune
De-a furtunilor mănăie și de-a iernii răpegiune.
Spăriat de geruri mari lasă acum cu ușurință
Asupra sa primăvara să rădăce biruinți.
Să invescu toate celi, sint mai veseli, mai dulci,
Vez sămțarea primăverii cită frumuseți aduci,
Vez verdeața că începi a să ivi la lumină,
Vez ce fel ne disfacează c-o zimbire de ris lină,
Vez hromatismosul ci ochilor dă veselie,
Cu toată că puni-n suflet un ghimp de melanholie.
Iată, să gătesc copacii să-mpodobească pădurea,
Păsările cum așteaptă frumoasa-le inverzie,
Cucul acum își gătește glasul său cel plin de jale,
Peste puțin va să cinte la a pădurilor poale.
Pân acum privighitoarea să temi să să ivască,
Nu să-ncredi într-a verii măgulire viclenească.
Peste puțin a să-nceapă a striga cu veselie :
Iată, vara a sosit, vin în sinul meu, soție.
Atuncea să-mbrătoșază cu suspinuri de dorire.
Cu vaite să sărută, după-o lungă dispărțire,
Supt o umbră de tei mari, lângă-un pârâu ca cristalul,
Săde-atuncea păstorița, ca să-ș tânguiască halul.
Privește de supt copaciu, giudicând aceste toată.
Vez, omoriul, zice ea, cum îi stăpân la toată ?
Numai Cleant nu mai vine, ceriului să jăluiești.
Iată și Cleant atuncea din păduri să ivești.

Să răpăd unul la altul, c-o răpire infocată.
Ah ! un ceas de rai atuncea cumpănești lumea toată.
În vâlceaua ceelantă, lângă-un copaciu sprijănit,
Ceri moarte de la ceriu un păstori nenorocit.
Plinge, oftează, răcnești, să vaită și suspină.
Până cind să mai rabd, zice, sufletul meu, Catilină ?

Îți mai aduci aminte ?

Îți mai aduci aminte, un căpitan zice
Vechiului veteran, ci cerind pine umbla,
Îți mai aduci aminte și de ziua ace,
Unde, de nu erai, ferul viața-mi curma ?
Odată amindoi la un loc ne-am luptat
Supt stegurile sfinte unii moace iubite.
Eu imi aduc aminte, căci viața mi-ai scăpat.
Dar tu, ostașe scumpe, îți mai aduci aminte ?
Îți mai aduci aminte cum fala Italiei
În zadar a ne sta-improtiv-au cutezat ?
Îți mai aduci aminte trufia Iliriei
Cum denaintea noastră genunchile-au plecat ?
Îți mai aduci aminte că-n sinul Germaniei
A noastre regimente, sosind pe nesimțite,
În patru zile dară curmară-o bătălie ?
Îți mai aduci aminte de-acele zile-n grabă
Unde ciștiță Franța acel nume înalt ?
Îți mai aduci aminte cum toți, cuprinși de slavă,
Pe piramizi, cu fală, numile ne-am săpat ?
Cu tot viforul, focul, pămîntul, apa, fire,
Am infipt cu mindrie prapurul cel de cînste
Pe marginile lumii, spre semn de pomenire ?
Spune-mi, ostașe !
Îți mai aduci aminte și de acei câmpi sleiți,
Unde viind franțuzul cu mina neinvinsă,
Pe chipul său văzură omeții niclătiți.
Singele-i degerasă, iar inima-l aprinsă.
Îți mai aduci aminte c-aproape să se darne
Franțuzul supt lovire soartii cei osindite
S-închina de strigare cind auz : „la arme !”
Spune-mi.
Îți mai aduci aminte d-ace zi trist-amară,
Cind Franța, vie încă, să cobori-n mormint ?
Cind am privit cu jali că-n patrie intrasă
Măndrul strein și calcă sfîntul ei pămînt ?
Si pân la răsplătire, ostașe, pân-atunce,
Păstrează pomenire acei zile osândite,
Ca s-o blastămi și nime să nu poată a zice.

Păstoriul Nicandru

Acest munte acoperit cu zidiri în năvală
De unde pe cimpi departe se mărginește priviri,
Acolo ocărnuia o fimei mult vestită,
Între toți crinii atunce în vec nepilduită.
Tot intru aceeași vreme cind păstoriul moldovan
Știe și el da războiul, ca un vrednic pămînean.

Stefan au fost fiul său, ce s-au numit Cel Mare.
Dar între dobinzi de slavă, au gustat și intristare.
El, dintre domnii moldoveni, mai vitează în proslăviri,
Au fost biruit o dată, pe a soartii prigoniri.
Acele au fost atunce, cind păstoriul moldovan
Știe da și el războiul ca un vrednic pămîtean.

Mulțimea cea dușmănească văile acoperind,
A lor suliiți, săbii, focuri, nimică nemai oprind,
S-au întins în totul groaza, care acum pustisă
Orași, țiguri și sate, mame di fii despărțise.
Acel-au fost atunce, cind păstoriul moldovan
Pentru țară da războiu, ca un patriot oștean.

Domnul Ștefan vrind să fie cel mai din urmă războiu,
Pe mumă-sa și pe fiu a-i mai videa, au zis, voui.
Pentru el au fost aceasta acea de apoi plăcere,
În a războiului valuri, o duioasă mingăiere.
Atunci erau epoci cind soldatul moldovean
Au fost fiii patriei sale și-n războiu drept pămîtean.

Mai înainte de zori, de oșteni incungiuarat,
Alergind el la cetate, pe muma lui au chemat.
Ea se arată pe ziduri, dar cu glas spăimîntător
Îi zice că nu-l primește de nu va fi biruitor.
Atunce au fost o vreme cind femeia patrioată
Au dat eroilor pildă, că nici o frică n-arată.

Fiul meu, tu ești den ins cu a biruinții soartă,
Și a triumfului soartă. Numile-n lume-ți poartă.
Nu pot să-ți desc id acum ; în întunecat mormint
Altă moarte-un erou se cuvine pe pămînt.
Atunce au fost o vreme cind femeia patrioată
Au fost eroilor pildă, că nici o frică n-arată.

Întoarce-te înapoi, pe oștenii tăi adună,
Mintuiește a ta țară, sau mori cu ea împreună.
Maică-ta îți poruncește. Iar dacă, din întimplare,
Te va lăsa îndrăzneala, ea-i mai întăi, apoi moare.
Atunce au fost o vreme cind femeia patrioată
Au dat oamenilor pildă, că nici o frică n-arată.

Stefan a adunat oștenii. Iarăși le însuflețește
Rivna lor ace firească, pe drumul slavii pornește.
Și înspăimîntind pe dușmani, prin a singelui vărsare,
Mintuiește a lui țară de a lor cruzime mare.
Acesta au fost atuncea pe cind domnul moldovan
Pentru țară se bătea, ca un vrednic pămîtean.

Revoluția din 1989 și viitorul României

Cit de profundă a fost Revoluția?

GRUPĂRI POLITICE ALTERNATIVE. Totuși, datorită impulsului puternic creat de revoluție și de noile legi privind asocierea, legi pe care Frontul s-a simțit obligat să le emită, au început să se formeze grupări politice independente în România. Printre ele se pot identifica partidele istorice legate de fragila democrație interbelică din România, cum ar fi: Partidul Național Tărănesc, Partidul Național Liberal, Partidul Social Democrat. La conducerea Partidului Național Tărănesc a venit Corneliu Coposu, vechi activist al P.N.Ț., care petrecuse aproape două decenii ca deținut politic după ce partidul său fusese scos în afara legii în 1947 de comuniști. Partidul renăscut și-a aliat cu o grupare creștină și imediat s-a afiliat la „ Internaționala Partidelor Creștine din Europa” de la Bruxelles, pentru a evita conotațiile de extremă dreaptă pe care termenul „creștin” îl are în contextul politic românesc (aminteste Liga anti-semită pentru Apărarea Națională Creștină, condusă de A.C. Cuza în perioada interbelică). Renăscutul Partid Național Liberal, angajat în dezvoltarea unei piețe libere și în privatizarea rapidă, atît în industrie cît și în agricultură, a fost inițial mai puțin puternic în ce privește numărul de membri și structura organizatorică. La conducerea lui a venit Radu Câmpeanu, fost deținut politic și apol expatriat, care s-a întors de la Paris în primele zile ale revoluției. Al treilea partid istoric, cel Social Democrat, condus de Sergiu Cuneșcu, a suferit handicapul de a fi perceput ca partid de stînga, într-o țară în care marxismul a fost sinonim cu dezastrul.

La mijlocul lui aprilie 1990, fuseseră înregistrate alte partide politice, majoritatea destinate inevitabil să dispară repede. O serie dintre ele, incluzînd două grupări ecologiste, s-a dovedit că au șanse oarecum mai mari de supraviețuire. O organizație interesantă din punct de vedere intelectual și politic, care s-a văzut pe sine nu atît ca partid, ci în rolul unui arbitru imparțial al vieții politice în democrația care lua avînt în România, este Grupul pentru Dialog Social. G.D.S. își expune opiniile în săptămînalul incisiv 22 (denumit astfel după data triumfului revoluției). Această publicație a oferit probabil cea mai convingătoare critică împotriva deciziei din ianuarie 1990 a „ingrijitorului” F.S.N. de a-și propune candidați în alegerile care urmau; revista a acuzat F.S.N. că este de fapt o reincarnare a vechiului P.C.R., în ciuda protestelor F.S.N. care exprimau contrariul.⁽⁴²⁾

Pentru a risipi suspensiunile legate de agenda lor secretă, conducătorii Frontului s-au întrecut în a-și accentua anti-comunismul. La 12 ianuarie 1990, Iliescu a anunțat că se va emite un decret-lege al Consiliului F.S.N. pentru scoaterea în afara legii a P.C.R. (De fapt, Iliescu a anulat în ziua următoare decretul far referendum-ul promis nu a mai avut loc). Încercînd să proiecteze imaginea care să susțină „varianta de socialism cu față umană”, F.S.N. s-a angajat, în platforma oficială, să rupă cu sistemul totalitar al deconșilor precedente și „cu caracteristicile ideologice ale aceluia sistem” (termenul de marxism-leninism, acum total compromis, nici măcar nu a fost menționat).⁽⁴³⁾

PROCLAMAȚIA DE LA TIMIȘOARA. Ca o respingere a legitimității F.S.N., reprezentanții unei diversități de asociații muncitorești și studențești s-au întrînit la 11 martie 1990 la Timișoara — leagămul revoluției române — pentru a adopta așa-numita „Proclamație de la Timișoara”. Acea platformă politică în 13 puncte a marcat un punct crucial în lupta românilor pentru democrație. Ea este cea mai matură și cuprinzătoare formulare a obiectivelor revoluției române, fiind concepută de cei care fuseseră în prima linie în decembrie. Articolul 7 declară direct și fără menajamente:

Timișoara a pornit Revoluția împotriva întregului regim comunist și în-

trezii sale nomenclaturi și nicidecum pentru a servi ca prilej de ascensiune politică unui grup de disidenți anticeauști din interiorul P.C.R.-ului.”

Chiar mai precis, articolul 8 al Proclamației a cerut eliminarea foștilor activiști P.C.R. și a ofițerilor de Securitate din viața politică, interzicîndu-le prezența din orice listă electorală timp de trei legislaturi, aproximativ 10 ani. Ca și cum lucrurile nu ar fi fost suficiente de clare, Proclamația a cerut ca noua lege electorală să interzică foștilor membri ai aparatului de partid comunist — opuși simplitor membri de partid — de a participa la alegerile pentru funcția de președinte al țării. Aceasta a fost, fără nici un dubiu, o provocare la adresa președintelui Ion Iliescu și dreptului său de a se prezenta drept moștenitor al revoluției române, girant al păcii sociale și stabilității politice.

Proclamația a subliniat faptul că viitorul României este legat de ruptura cu centralismul și intoleranța. Autorii ei au insistat asupra faptului că pluralismul politic nu poate fi separat de cel economic.

Deși milităm pentru re-europenizarea României, nu dorim copierea sistemelor capitaliste occidentale, care își au neajunsurile și inechitățile lor. Sistem însă categoric în favoarea ideii de inițiativă particulară. Fundamental economic al totalitarismului a fost abotputernicia proprietății de stat. Nu vom avea niciodată pluralism politic fără pluralism economic.”

Proclamația a fost curînd adoptată ca document programatic de sute de grupuri independente, asociații, totalizînd în jur de 4 milioane de cetățeni din toată țara.

Criză economică și rău social

IN TIMP CE românii luptau (sau nu au reușit să lupte) pentru a se elibera de moștenirea politică, țara încerca să facă față unei moșteniri mai teribile, cea economică. În loc să se bucure de ocazia unui start fără obstacolele produse de calamități naturale sau război, România a rămas împovărată de modelul stalinist, impus după al doilea război mondial și fortificat dictatorial în timpul ultimilor 20 de ani, în vreme ce alte țări ale Pactului de la Varșovia (Ungaria, Polonia și, din 1955, Uniunea Sovietică însăși) încercau să găsească modalități de a se îndepărta de acesta. Țara a rămas cu o industrie grea, nejustificată din punct de vedere economic, cu sute de mii de muncitori angajați în ea, și cu o agricultură total colectivizată, la limita productivității.

Imediat după căderea lui Ceaușescu, Frontul a luat măsuri astfel calculate pentru a ciștiga popularitate: a fost mărită cantitatea de electricitate și gaz pentru consum public și privat, temporar a fost oprit exportul de alimente de care era mare nevoie, de exemplu carnea; rezervele, puse la adăpost în foloșul P.C.R., au fost distribuite oamenilor. Conducerea F.S.N. spera, evident, că astfel de măsuri, împreună cu declarațiile oficiale, directe sau indirecte, din Vest, îi vor permite să amîne la nesfîrșit reformele economice serioase. Și totuși, problemele legate de conducerea centralizată a economiei și de sistemul de prețuri, productivitatea scăzută, comerțul exterior și alte chestiuni esențiale s-au acumulat cu timpul, în vreme ce economia continua să funcționeze — cu rezultate tot mai slabe — după vechile norme. Primul-ministru Petre Roman a subliniat frecvent rata în descreștere a productivității; magazinele sint goale și sint cozi lungi la alimentele de bază — într-un cuvînt, situația economică nu s-a îmbunătățit comparativ cu zilele de austeritate din epoca Ceaușescu.

Virtual toate partidele au promis fără a face nimic pentru trecerea spre economia de piață, chiar puține au fost cele care au avut o idee clară despre ce însemna asta. Sub cele mai bune auspicii, procesul ar putea fi exasperant de lent.

plin de dificultăți și extrem de convulsiv din punct de vedere social. Cu siguranță, problemei sociale i s-ar face față cu foarte mare dificultate. În una din cele mai sărăcite țări ale Europei, tranziția de la o economie centralizată și planificată spre una orientată, chiar parțial, spre piață, va presupune șomaj masiv în rîndul muncitorilor industriali, pentru că majoritatea monumentelor înălțate economiei staliniste (de ex. giganticul combinat siderurgic de la Galați) ar fi practic neviabile într-o configurație de piață.

Mai mult, chiar ideea de piață se leagă de noțiunile economice de perspectivă (într-o atmosferă de încredere reciprocă) și de risc. Tipul primitiv, militar de socialism introdus în România de Gheorghe Gheorghiu-Dej, împins la dimensiuni grozesti de Ceaușescu, a diminuat permanent perspectiva economică a populației și a conducătorilor înșiși (care nu puteau lua în serios statisticile extravagante măsluite de ei), totul într-o atmosferă de neîncredere generală. În sfîrșit, patru decenii de industrializare stalinistă dăduseră naștere unei forțe de muncă, lipsită în multe cazuri de calificare, disciplină și motivația pentru a deveni competitivă într-o condiție de piață.

Decolectivizarea agriculturii nu a fost chiar atît de simplă, cum păreau să anticipeze unele din noile partide și inclusiv Partidul Național Tărănesc. Mulți dintre foștii țărani, acum muncitori agricoli la fermele de stat sau colective, își pierduseră dorința de a poseda și a munci individual pămîntul. Amintindu-și persecuțiile de cosmar prin care trecuseră ca mici proprietari în anii '50 și la începutul anilor '60, s-au temut că orice măsuri care încurajau proprietatea privată ar putea fi anulate.

Fără îndoială că într-o țară agricolă prin tradiție, așa cum este România, planurile de viitor pentru agricultură, într-un cadru postcomunist, ar fi în general mai bune decît pentru industrie. Cu un ajutor adecvat din partea unui sector industrial reformat și din partea unor instituții financiare nou create, productivitatea agricolă ar putea crește, risipa redusă și, în cele din urmă, s-ar putea crea o incipientă piață reală pentru produsele agricole, îndreptată în parte spre export. Aceasta ar putea deveni începutul procesului de ridicare a standardului scăzut de viață al poporului român, aducîndu-l aproape, să zicem, de cel al Greciei sau Portugaliei — țări cu un potențial agricol asemănător, dacă nu chiar mai scăzut. Aceasta, de asemenea, ar putea duce la formarea unei piețe mai largi de bunuri de consum și industrii de resort, pe măsură ce mărimea sectorului de industrie grea, lăsat moștenire de stalinism, s-ar micșora. Alte schimbări economice necesare (cum ar fi: realizarea unui curs stabil, convertibil al monedii naționale, crearea unui sistem bancar sănătos etc.), depînd de modul în care cea mai importantă resursă naturală a țării, pămîntul bogat, va fi dirijată și cum industrii variate, legate direct de ea (alimentară, prelucrarea lemnului, pielărie, extractivă și de fabricare a îngrășămintelor) se vor dezvoltă.

Totuși, guvernul român a propus o lege de proprietate a pămîntului doar în decembrie 1990, legea însăși fiind vagă, neasigurînd măsuri pentru sprijinirea tehnologică de bază a fermelor private. Mai mult, economia a rămas una planificată la nivel central, deși guvernul refuză să o numească astfel. Drept rezultat, mai există încă un plan, dar care nu-i obligatoriu, ceea ce adaugă un plus de confuzie.

Nesiguranța în ce privește economia ar explica, cel puțin parțial, unele din cele mai tipice conflicte sociale și politice între cei care sprijină Frontul și cei care sint opozite. F.S.N. a avut sprijinul unui considerabil număr de oameni care știau că vor pierde în cazul unei treceri spre economia competitivă de piață, în primul rînd muncitorii industriali din fabricile gigant încurajate de Ceaușescu; apoi minierii (în special de la minele de cărbune inferior) și muncitorii din alte ramuri industriale neprofitabile și risipitoare. În plus, Frontul conta pe sprijinul foștei burocrații de partid și, virtual, pe întregul

aparat de represiune al vechiului regim (care avea nevoie, de asemenea, în afară de protecție economică, și de un fel de garanție că nu vor fi deferiți justiției pentru crimele din trecut împotriva populației).⁽⁴⁴⁾

S-au opus Frontului în primul rînd tinerii, în special studenții care luptaseră cu atîta curaj pentru triumful revoluției. Lor li s-au alăturat, în sentimente anti-Front, profesioniștii (doctori, ingineri, personal tehnic și mulți muncitori calificați), ale căror servicii ar fi solicitate în situația unei noi piețe. Pentru diverse motive — motive ce țin de libertatea intelectuală — o parte a intelligentsiei s-a întors împotriva Frontului.⁽⁴⁵⁾ Toate aceste elemente au fost gata să demonstreze pe străzi pentru democrație deplină și împotriva a ceea ce ei numesc tendințele „neo-bolșevice” sau „crypto-comuniste” ale Frontului. Pe paucarte este scris: „Revoluția a fost confiscată”, „Păziți-vă de cameleoni”, „Singura soluție, înc-o revoluție” sau chiar „Iliescu este al doilea Ceaușescu”.

DORINȚA DE PUTERE. Mai există încă un element care s-a ascuns la periferia politicii românești. Făcînd pasul dificil de ieșire de sub totalitarism, României i-a lipsit o figură de prestigiu moral și politic, indiscutabil comparabilă cu cea a lui Havel în Cehoslovacia. Această absență a devenit evidentă pe măsură ce Frontul dădea semnele unor conflicte interne intense. Deja din ianuarie 1990, primul vice-președinte al Frontului, Dumitru Mazilu, fost membru al aparatului ideologic care se rupsesse de Ceaușescu și suferise persecuții în anii '80, a fost forțat să demisioneze ca rezultat al unei campanii de presă prin care se sugera că fusese ofițer de Securitate. După februarie 1990, Silviu Brucan a pierdut mult din influența sa pentru că relațiile lui cu Iliescu, după unele relatări, s-au înăcrîit. A existat chiar o speculație neverificabilă despre o fisură între Iliescu și Roman. S-a zvonit că ar fi posibil o preluare a puterii de către armată, în cazul în care conflictele dintre partidele și grupările rivale ar continua să ia amploare. În acest context, fostul Rege Mihai (care trăiește în exil în Elveția) a părut să ofere simbolul continuității cu istoria politică a României precomuniste, întreruptă atunci cînd Regele a fost forțat să abdice la 30 decembrie 1947, cînd comuniștii stabiliseră controlul total al guvernului. Problema nu era monarhia ca atare, ci persoana Regelui Mihai ca om de stat demn, stimat pentru realzări ca: scoaterea României din alianța cu Germania nazistă și livrarea dată dictaturii Mareșalului Ion Antonescu în august 1944.

În aprilie, guvernul român, după ce inițial aprobase o vizită cu caracter privat a Regelui Mihai, i-a retras viza chiar în ultimul moment pe tencuiel unei pretențioze intenții a regelui de a se angaja în activități politice. Tratîndu-l pe Rege ca pe un inamic al ordinii publice, F.S.N. n-a făcut decît să întărească opinia unor români că reinstaurarea monarhiei constituționale ar putea fi cea mai bună soluție pentru situația incurcată a țării. Oare nu ar fi Regele mai potrivit pentru a realiza ceea dorită reconciliere națională, decît oricare dintre grupări, partide sau politicieni activi în primele luni ale lui 1990? În decembrie 1990, Regele Mihai și familia au sosit neanunțați la București pentru a vizita mormintele familiei. Regele și anturajul său au fost curînd făcuți pachet și oși într-un avion care i-a scos din țară.⁽⁴⁶⁾

Alegeri și confruntări

CONFRUNTAT cu „Proclamația de la Timișoara” și alte forme de protest deschis dar pasnic ale nemulțumirii populare, F.S.N. a dat semne de nervozitate crescînd în privința rezultatelor alegerilor de la 20 mai. Sediile partidelor din opoziție au fost devastate în mod repetat. Activiștii național-țărăniști și național-liberali din pro-

NOTE (urmare)

42) Vezi, de exemplu, editorialele lui Ștefan Tănase „Cum va arăta ziua de mîine?” 22 (București), 9 mar. 1990.

Pentru obiectivele G.D.S., vezi „Declaration of Principles of the Group for Social Dialogue”, East European Reporter, Spring/Summer 1990, pp. 36—37; și interviul unui membru al grupului, sociologul Alin Teodorescu, ibid. pp. 38—39.

43) Vezi Platforma Frontului Salvării Naționale, București, fără editură, 1990. Pentru orientările sociale și politice ale F.S.N., vezi Ionescu „Frontul Salvării Naționale începe să-și implementeze Programul”, loc. cit.

44) Textul complet al Proclamației a fost

tradus în engleză și publicat în East European Reporter, Spring/Summer 1990, p. 32—34. Pentru climatul politic general, vezi Vladimir Tismăneanu, „Fear and Frustration in Romania”, ibid., p. 30—32.

45) Loc. cit., p. 54.

46) Despre „Corpul electoral” al F.S.N., vezi Florin-Gabriel Mărculescu, „Trăiască Timișoara!”, România liberă, 3 aprilie 1990.

47) O altă parte a intelligentsiei, chiar dacă nu activ pro-Front, s-a împotrivit ideii de-a renunța la anumite avantaje pe care Frontul ar putea să continue să le dea prin așa-numitele uniuni de creație — Uniunea Scriitorilor, a Artiștilor Plastici, a Ziariștilor, a Compozitorilor. Frontul a părut gata să ofere anumite favoruri, fără să ceară ni-

mic în schimb.

48) Vezi Chuck Sudetic, „Expelling Former King, Romanians Cite „Stunt.”, The New York Times, decembrie 27, 1990.

49) Vezi, de exemplu, Mary Battista, „Romania's New Rulers Curb Demonstrations”, The Washington Post, 25 ianuarie 1990; Celestine Bohlen, „Thousands Rally To Support Group at Romanian Helm”, The New York Times, 30 ian. 1990; și Imre Karacs, „Bucharest Falls Under Mob Rule”, The Independent, 29 ian. 1990. La 19 februarie 1990, 4.000 de mineri au străbătut străzile Bucureștiului în sprijinul lui Ion Iliescu și al F.S.N., după ce sediul guvernului a fost devastat de sute de demonstrații anticomu-

nști. Vezi Jonathan C. Randal, „Romanian Leader Supported in Counter — Protest”, The Washington Post, 20 febr. 1990. După mulți martori al acestui eveniment și al celui din iunie, mișcarea anticomunistă nu cuprindea doar radicali ci și membri ai Securității plantați printre demonstrații pentru a-i compromite.

50) Vezi Marc Semo, „The Commune of University Square”, Liberation (Paris), 30 apr. 1990.

51) Vladimir Socor, „National Salvation Front Produces Electoral Landslide”, Report on Eastern Europe, 6 iul. 1990, pp. 24—32.

52) Primul ministru Petre Roman va admite mai tîrziu că mulți dintre instigatori

Poemele cumplitului Canal

DACĂ pentru strofele de mai jos, elaborate între anii 1950-1954, autorul ar fi fost sancționat cu arestul la domiciliu sau cu ridicarea dreptului de-a semna, ar fi considerat acest fapt ca pe un act de mare clemență din partea regimului. Ele au fost însă plătite cu o condamnare de 18 ani muncă silnică — generoasele mele „drepturi de autor” acordate de Tribunalul Teritorial București în anul 1959.

Nu voi numi aceste versuri „literatură de rezistență”, ci de supraviețuire tenace — și nici „scrieri de sertar”, ci de grôte și poduri, acolo unde au stat ascunse, înfricoșate, timp de patru decenii, pentru a nu fi descoperite de vreun ochi indiscret.

Apărute încă din anii dictaturii în numeroase reviste și antologii de peste hotare și citite la posturile străine de radio, poemele Canalului Dunăre — Marea Neagră îi sînt înfățișate azi cititorului român de aici și de-acum, cu satisfacția autorului de-a fi apucat să le vadă, cu ochii săi, mintuirea.

A. C.

vincie au fost bătuți și simpatizanții lor hărțuiți și amenințați. După modelul care evoca tacticile electorale atit din epoca Ceaușescu cit și a guvernelor interbelice, Frontul a organizat mari „contrademonstrații” transportind mineri din Valca Jiului sau muncitori de prin țară ajutați de provocatori care instigau la izbucniri de violență, atunci cînd se ivea prilejul.”)

Scena pre-electorală a fost perturbată și de conflictul ascuțit între români și etnicii unguri de la Tîrgu-Mureș, din 20 martie 1990. F.S.N. nu a reușit să producă nici o analiză serioasă a acestui incident. În consecință, nu s-a distanțat convingător de Valra Românească, grupare apărută ca mișcare-umbrelă airă-gîndu-și membri dintre românii care locuiesc în Transilvania; retorica acestei grupări este inflamantă, și de un șovinism dus la extremă. E de înțeles faptul că evenimentele au fost văzute ca o favorizare a speranțelor electorale ale F.S.N.

În ultima săptămînă din aprilie a început să capete contur o confruntare majoră dintre F.S.N. și opoziție. Cînd un număr de studenți au organizat o veghe în Piața Universității din București pentru a protesta împotriva prezentei copleșitoare a foștilor colaboratori ceaușisti în guvernul provizoriu și pentru a susține „Proclamația de la Timișoara”, Ion Iliescu a stigmatizat demonstrații, numindu-i „golani”. Aceasta a fost prea mult pentru cei care nu uitaseră discursul televizat al lui Ceaușescu din 20 decembrie 1989. Zi de zi, Piața a cunoscut creșterea unui nou val revoluționar: întii studenții, apoi intelectualii și muncitorii s-au strîns acolo să ceară demisia lui Iliescu.

La început în rezervă, partidele din opoziție au început să solicite un dialog între conducerea F.S.N. și demonstrații. Studenții și intelectualii care li s-au alăturat — incluzînd personalități marcanțe din domeniul științei și culturii — au cerut guvernului să recunoască faptul că revoluția a fost o revoltă spontană împotriva sistemului comunist, nu o mișcare menită să reformeze același sistem. Asprimea verbală și chiar practică a lui Iliescu (poliția a încercat să împrăștiie demonstrația folosind bastoane și ciini) a avut efectul invers, polarizînd mai mult țara, pătînd imaginea Frontului în țară și în străinătate. De asemenea, acțiunea pentru oprirea demonstrației din Piața a eșuat.⁵⁰⁾

Fără îndoială că alegerile din mai au adus o masivă victorie a F.S.N. și candidatului său la președinție, Iliescu a câștigat 85,1 procente (Radu Câmpeanu a câștigat 10,6 procente, iar Ion Rațiu, 4,3 procente). Frontul a luat în urma scrutinului 92 din 119 locuri în Senat și 263 din 296 locuri în Adunarea Deputaților.⁵¹⁾ Pentru mulți observatori din Vest, în special, a fost greu să înțeleagă cum a fost posibil ca românii, care trăiseră sub unul din cele mai cumplite regimuri comuniste, să dea un sprijin copleșitor unei mișcări politice al cărei lider nu a renegat total comunismul. Au fost păcăliți de Front sau, așa cum susțin partidele istorice, Frontul își asigurase triumful prin fraudă electorală, în special la sate?

Deși fraudă a fost un factor, răspunsul se află în primul rînd în abila manipulare de către Front a simbolurilor anti-comuniste și naționaliste. Deși susținea că este un partid de centru-stînga, înrudit cu social-democrația vest-europeană, F.S.N. s-a angajat într-o campanie șovinst fanatică, anti-occidentală. A căutat sprijin din partea grupărilor dușmănoase sau speriate de tranziția spre pluralism care îi va elimina, adică: birocrații, tehnocrații ineficienți și alți membri incompetenți ai societății. Sprijinitorii din mass media nu au ezitat să-i calomnieze pe foștii disidenți marcanti: Ana Blandiana, Doina Cornea, Octavian Paler sau Dan Petrescu, acuzîndu-i de aceleași „crime” politice ca securitatea lui Ceaușescu. În plus, F.S.N. a beneficiat de pe urma slăbiciunii opoziției și a bătut monedă pe decizia discutabilă a celor două partide de a propune drept candidați la președinție doi oameni care trăiseră mulți ani în străinătate. La asta s-au adăugat oboseala generală și neliniștea larg răspîndită în legătură cu privatizarea, lucruri abil exploatare de propaganda F.S.N.

(Continuare și sfîrșit în numărul viitor)

au fost foști membri ai Securității. Vezi interviul său cu trei publicații spaniole, „Blames Securitate for Violence”, FBIS—EEU, 21 iun. 1990, p. 42. Pentru cea mai cuprinzătoare analiză a evenimentelor din iunie 1990, vezi „Raport asupra evenimentelor din 13-15 iunie 1990, București”, lansat în decembrie 1990 de Grupul pentru Dialog Social și Asociația pentru Apărarea Drepturilor Omului în România — Comitetul Helsinki. O excelentă documentație asupra rolului Securității în reprimarea din iunie, poate fi găsită în Mihai Sturdza, „The Miners' Crackdown On the Opposition: A review of the Evidence”, Report on Eastern Europe, 11 ian. 1991, pp. 25-33.

Canalul

Aici am ars și-am singerat cu anii,
aici am rupt cu dinții din țărîna
și-aici ne-am cununat, cu bolovanii,
cite-un picior uitot sau cite-o mină.

Pe-aceste văi și dealuri dobrogene
am dat cu veacuri înapoi lumina.
Amare bezne-am presărat pe gene
și le-am simțit în inimi rădăcina.

Aprinși sub biciul vîntului fierbinte,
bolnavi și goi pe ger și pe ninsoare,
am presărat cu mii de oseminte
meleagul dintre Dunăre și Mare.

Trudind, flămînzi de cîntec și de piine,
înjurături și pumni ne-au fost răsplata.
Să facem drum vapoarelor de miine
am spintecat Dobrogea cu lopata.

Istoria, ce curge-acum întoarsă,
va ține minte si-ntr-o foi va strînge
acest cumplit Danubiu care varsă
pe trei guri apă și pe-a patra singe.

Iar cîntecele smulse din robie
vor cîtori, cu anii care vin,
în cărțile pe care le vom scrie,
o nouă Tristie la Pontul Euxin.

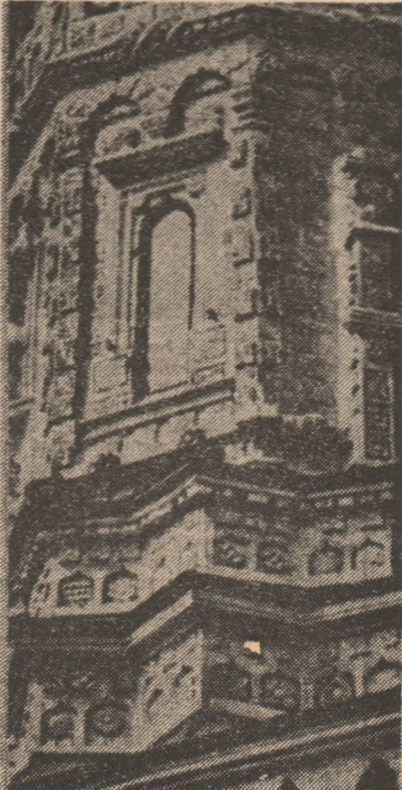
Colonia Peninsula, 1952

Gligore Fărățară

De-un car de ani mă tot numesc așa
bătrîni brazier pe care-i țin de neamuri,
aghezuînd pe jos, în calea mea,
cu lacrimi de rășină de pe ramuri.

Cînd urc pe munte, sus, printre păduri,
aud, de sub a crengilor pavară,
cum mă îndeamnă nevăzute guri:
— Rămii la noi, Gligore Fărățară.

Dacă mă prinde-al Dunării juvoi
cu spume albe ce se sparg în valuri:
— Gligore Fărățară, hai cu noi!
mă cheamă giasul apei dintre maluri.

Minăstirea Dragomirna — biserică mare, turla (detaliu)

Iar cînd pornesc smerit spre cîmîtir
să mai îngrop cite-un copil de ceară,
mă trag de mină morții mei în șir:
— Mai stai cu noi, Gligore Fărățară!

Privesc în brazdă: plugul nu-i al meu.
Fac ochii roată: nu-i a mea moșia —
și porcă, Doamne, nu mai sînt nici eu,
nici Gheorghe, nici Ileana, nici Măria.

Vara cosesc — n-am piine la iernat,
cresc iarna boii ca să-i pierd în vară
și-mi cară hoții țara hat cu hat —
eu rămîn tot Gligore Fărățară.

Mă uit spre cer, dar nu-l mai văd senin,
aș întreba — și nu cutez a spune:
— Oare și cerul mi s-a-ntors haîn,
sau mi-e surată zarea de cărbune?

Și tot aștept, cu fiecare nor,
să se dezlege-a ploilor pornire
și de pe fața dreptului ogor
să spele apa strimba rînduire.

Apoi va scoate Dumnezeu din sin
hrisovul vechi, pecetluit cu ceară,
să-l întărească iarăși de stăpin
pe robul Său Gligore Fărățară.

Voi ști atunci că plugul e al meu,
a mea, cu toate brazdele, moșia,
și voievod pe toată holda eu
și Gheorghe și Ileana și Măria...

Colonia Peninsula, 1952

Liturghie

Anii noștri schingiuiți,
anii crînceni te săpară,
cîmîtir de osîndiți
de la margine de țară.

Ne-au adus din închisori —
robi ai stepei dobrogene,
să împrăștiem pe flori
roua strînsă pe sub gene.

Și-am tăiat peste cîmpii
drum cu trupurile noastre
valurilor cenușii
ale Dunării albastre.

Azi dormim pe cite-un șir
fără cruci, fără sicrie.
Pace ție, cîmîtir
fără nici o liturghie.

Candelile nu ne ard,
nu bat clopote de rugă,
nu pazește nici un gord,
nimeni nu mai vrea să fugă.

Numoi mieii prin pustiu
pasc din trupul, citeodată,
cine știe-al cărui fiu,
cine știe-al cărui tată.

Plouă stelele cu har,
luna ne trimite veghe,
iarba învelește iar
pieptul dezbrăcat de zeghe.

Miine poate va veni
legea cumpenelor drepte.
Doamne, nu mai zăbovi,
morții știu să se deștepte.

Anii noștri schingiuiți
stau de strajă. Pace ție,
cîmîtir de osîndiți
de la margine de glie.

Colonia Peninsula, 1952

Așteptare

Iubito, astă seară te aștept
cu stelele pe cer imbobocite
și ca să poți intra pe nesimțite
deschid fereastra care dă în piept.

Să nu te temi că sîrma dimprejur
va sfișia în ghimpi mătasea rochiilor.
Tu treci hotarul dîncolo de ochii
inveninați ai paznicului sur.

Așa cum știu că poți veni acum
ești o lumină numai, o părere,
întruchipată toată din tăcere
cînd pleacă magii somnului la drum.

Am vîruiț pereții cu argint,
în aer sînt aripi de libelulă
și-acum preșor garoafe prin celulă
cu bucuria crudă că te mint.

Așează-te ușor și nu-ncerca
să rupi cu soapta armonia sfîntă.
Claviatura sufletului cîntă
cînd o atingi cu-apropierea ta.

Dar zorii bat în gene. Mă deștept,
același gol din adîncime suie,
și ca să pot ascunde tot ce nu e
închid fereastra care dă în piept.

Colonia Peninsula, 1953

Blestem pentru casa dușmanului

Noi, robii ieftini, cumpărați cu suta,
te-am ridicat din piatră și nămol
și-am smuls cu palma spinii și cucuta
să-ți facem loc pe bărăganul gol.

Betonul urii noastre fără nume
și l-am turnat întreg la temelii
și fiecare zid al tău anume
l-am tencuit cu singe pe mistrii.

Am stat sub bici, pe brumă și pe rouă,
meșteșugind cu var și cu vopsea
și-am zugrăvit pe zăre casă nouă
în timp ce casa noastră putrezea.

Acum, te-am isprăvit. Noi, cei cu trude,
nu mai avem ce căuta aici.
Te mai primim din drum cu toată ciuda
și ne întoarcem sub același bici.

Stăpînii tăi de miine au să vie
cu pasul sting orbecîind nomad,
dar nu le-aștern blestemul pe hirtie
ci-l scrijelesc pe ușa ta de brad:

din zidurile tale să străbată
la miezul nopții gemete străvechi
și dușmanii să vrea și să nu poată
să-și mai apese pumnii pe urechi.

În fiecare ceas să le răsără
din cei uciși de ei cite-un strigoi
și clămpănind din oase să le ceară
cu mina-ntînsă singele-napoi.

Pentru atîția morți citi nu cunoaște
istoria, te blestem astăzi eu
să moară înainte de-a se naște
toți pruncii zămislîți sub cortul tău.

Ca de suflarea fioroasei ciume
să fugă toți de tine pe pustii
și să rămii la margine de lume
cu hornul îngropat în bălării.

Așa te blestem, casă ridicată
cu miini de rob din piatră și nămol:
de vînturi și de ploii împrăștiată,
să lași în urmă bărăganul gol...

Colonia Coasta Galeșului, 1954

Peter Brook și Mahabharata la București

Imagine din Mahabharata

SAPTAMINA viitoare la Sala Palatului va fi proiectat (pentru numai două spectacole) filmul celebrului regizor englez Peter Brook, **Mahabharata** (1939). Acum doi ani, Mahabharata a inaugurat Festivalul de la Veneția (unde a fost prezentat în afară de concurs). Cronicile au fost elogioase, doar că toți cronicarii s-au declarat nepregătiți să facă față, în cunoștință de cauză, unui film care ecranizează o asemenea epopee, cea mai voluminoasă lucrare din istoria literaturii universale (de 15 ori mai lungă decât Biblia), pentru a cărei simplă lectură — avertizează scenaristul, Jean-Claude Carrière — îți trebuie un an!

Credem deci că — în special pentru **the happy few**, care vor fi prezentați la vizionările bucureștene — nu e inutilă o succintă punere în temă.

Peter Brook, care a împlinit, de curind, 66 de ani — un domn cu un aer modest și afabil, cu o figură amintind de Chaplin la bătrânețe — e o personalitate polivalentă: e nu numai unul din cei mai mari regizori de teatru ai lumii (regizor care a inaugurat, în '70, la Paris, un important Centru de cercetări teatrale), dar și scenograful și compozitor și regizor de film. Primul lungmetraj l-a realizat la 19 ani, pe cind studia la Oxford — **O călătorie sentimentală**, după Laurence Sterne. Dintre titlurile notabile ale filmografiei lui Brook amintim: **Împăratul muștelor** (1963), după Golding; **Marat-Sade** (1967), un film după propria punere în scenă a piesei lui Peter Weiss; **Regele Lear** (1971), un film care pune în evidență aportul lui Brook la îmbogățirea tradiției shakespeariene; **Tragedia lui Carmen**, o transpunere pentru TV, în '83, a operei montate de Peter Brook cu doi ani mai devreme (în trei versiuni, cu trei distribuții diferite).

Se poate vedea deci, în filmografia lui Peter Brook, un interes constant pentru „imortalizarea pe peliculă” a spectacolului perisabil și pentru descoperirea unor echivalențe cinematografice care să nu sacrifice, pe drumul de la scenă la ecran, magia teatrului. **Mahabharata** apare ca un nou exemplu în acest sens: în spațiile filmului există, și de astă dată, spectacolul de teatru (un spectacol calificat de mulți comentatori drept evenimentul teatral al deceniului trecut), realizat de Peter Brook în 1985 și prezentat la Festivalul de la Avignon. După acest spectacol (care dura 9 ore și era jucat de 25 de interpreți din 16 țări) Brook a realizat, la 4 ani distanță — încheind astfel un deceniu pe care l-a dedicat „întreprinderii Mahabharata”, o variantă video pentru TV (un serial de trei episoade, totalizând aproape 6 ore), și un film „de cinema”, de aproape 3 ore (fix 171 de minute). Lunecim deloc disproporționate, dacă ținem cont de dimensiunile monumentale ale materiei, prime o epopee anșurată în secolul IV înainte de Christos și desăvârșită timp de șapte secole. În ceea ce pri-

vește lungimea, acest film, s-a spus, e ca povestea bunicii: chiar dacă o ascuți moțând, n-ai vrea să se termine niciodată... Filmul îi cere spectatorului, implicit, o privire cit se poate de inocentă, singura în stare să guste o asemenea poveste, în care oamenii și zeii, magia și realitatea, filosofia și poezia se confundă mereu, o poveste care nu poate fi văzută fără riscul de a te rătați în „nomenclatura” de zei și de eroi, în hățișul de drame dinastice și tragedii familiale, în puzderia de replici, închizind în ele, fiecare, un set de chei și de cheie accesibile numai inițiaților. Acțiunea Mahabharatei (al cărei titlu, tradus, înseamnă **Marea istorie a omenirii**) este, în esență, eterna luptă dintre bine și rău, haos și ordine, lumină și tenebre; o luptă acerbă, aflată la originea istoriei umanității, dintre două clanuri rivale ale aceleiași familii: frații Pandava (cel 5 frați buni) și verii lor cei răi, frații Kaurava. Toți cei 5 frați buni au una și aceeași soție (caz unic de poliandrie în literatura hindusă, contrar legilor și tradițiilor hinduse, explicabil prin faptul că tatăl celor 5 frați era originar din Tibet, unde, se pare, poliandria e considerată, și azi, un lucru firesc). Unul din frații cei buni va cădea în capcana unuia din frații cei răi și va pierde, la zaruri, și împărăția și soția. După o ispășire de 12 ani — trăind în păduri, ca niște pustnici — frații cei buni revin, ca să-și reîntre în drepturi, și are loc, atunci, o mare bătălie pentru recucerirea puterii și a onoarei pierdute. Din această bătălie distrugătoare va rezulta o lume nouă, purificată, și omenirea va intra într-o nouă eră, de armonie universală. Această mare bătălie finală e partea de rezistență a filmului: ea a fost comparată — pentru că este, într-adevăr, comparabilă — cu bătăliile antologice din filmele unor Kurosawa, Welles, Laurence Olivier.

Firească, sute de pagini de carte trebuie să încapă, în film, într-o replică sau într-o imagine. De pildă, atunci cind, în Mahabharata, unul din frații moare în luptă, înainte de a-și da ultima suflare el va ține un discurs de o lungime insolită (19494 versete!), care e un fel de enciclopedie juridică, filosofică și morală a Indiei antice. Jean-Claude Carrière, cel care și-a asumat misiunea fantastică de a condensa epopeea într-un simplu scenariu, e unul din cei mai valoroși și prolifici scenaristi contemporani, prezent pe genurile mai multor filme de Buñuel, dar și de Milos Forman, Wajda, Louis Malle, Godard, Saura, Schlöndorff...

Mahabharata — declară Peter Brook — „e o epopee cu eroi, zei, animale fabuloase, dar e și o operă intimistă” — personajele sînt vulnerabile și pline de contradicții. Totalmente umane. Indienii ne vorbesc despre ele ca si cind ar fi vorba de niste părinți care în orice clipă ar putea să sune la ușă. Am dorit să păstrăm și noi această trăsătură și am

instaurat, prin figura naratorului, același tip de complicitate cu spectatorul care se creează și în teatru... Acest narator, un bătrîn și anonim Homer indian, îi povestește unui băiat despre moșii și strămoșii lui, începînd cu un rege orb, a cărui soție, în semn de respect pentru infirmitatea lui, se simte dator să-și lege ochii, ca să fie și ea oarbă, pentru totdeauna... Naratorul povestește, dar nu stie să scrie, deci își dictează povestea unui scrib, un semizeu cu cap de elefant. Cel care scrie îl întreabă, pirandellian, pe cel care povestește: „Care din noi doi l-a inventat pe celălalt?”... Naratorul și băiatul vor participa la acțiune, vor dialoga cu personajele, iar personajele, la rîndul lor, își vor întrerupe trăirea ca să se povestească pe ele însele, ca să se substituie, asincron, poveștili naratorului, ca și cind s-ar pune în scenă ele însele...

Un moment memorabil al filmului e acela în care Arjuna, — războinicul perfect, destinat să învingă și să supraviețuiască, — scirbit de viață, vrea să iasă din bătălia fratricidă, să se retragă din baia de sânge, să plece, dar zeul Krishna, acolo de față, îl somează să-și ducă pînă la capăt menirea, îl obligă să rămînă, îi impune victoria, cu orice preț.

Pentru a sugera universul religios și fantastic al Mahabharatei, Brook a recurs la o maximă esențializare, la un stil „sompțuos-sărac”; „stilul cinematografic e încă și mai esențializat decît cel teatral”, spune regizorul. Filmul e făcut cu o scenografie redusă la cîteva elemente simbolice, cu un timbru de exuberanță a trăirii, eliberat de orice urmă de naturalism, cu o imagine cu tentă crepusculară. Atenția e concentrată pe fețele, corpurile, gesturile interpretelor de diferite naționalități și culori (africani, asiatici, europeni, americani), de la figura hieratică a regelui orb, interpretat de Ryszard Cieliecki (actor polonez de la școala grotowskiiană), sau de la actorul italian Vittorio Mezzogiorno (care a renunțat la o carieră în ascensiune, ca să-l urmeze în aventură pe acest „guru” care e Brook) — și pînă la diverse „regine ale frumuseții” indiene și africane. Actorii pronunță cu o firească varietate de accente engleza — cu ecouri

shakespeariene a textului, ceea ce mărește efectul straniu al auto-narării lor, plasindu-i, parcă, în afara timpului și a istoriei. Actorii nu joacă, ci trăiesc un fel de ritual sărbătoresc al identificării vieții cu teatrul.

Și un element de producție: filmul a fost finanțat, în cea mai mare parte, de un producător francez (cu 6 milioane dolari) și filmat „felinian” exclusiv între peretii unui studio.

Brook a văzut, în Mahabharata, o alegorie a Creației, cu barbaria și sacralitatea ei. Abordînd această carte de căpătîi a unei civilizații poetice îndepărtate, semnificația declarată a gestului lui Brook este aceea de depășire a „europocentrismului”; dacă pacea universală se va instaura vreodată pe planetă, e de nădărnici regizorul, ea va presupune, neapărat, și o prăbușire a zidurilor dintre diferitele culturi; Mahabharata va fi — este — în acest sens, o lectură obligatorie. Filmul decupează, printre altele, și interesante analogii între mituri (apare în Mahabharata o fecioară care naste, tatăl cerese fiind Soarele; se vorbește, anoi, despre Brahma, Shiva și Vishnu ca despre „unul și trei în același timp”, și altele încă...)

Unul dintre meritele filmului este, în concluzie, și acela de a permite unui public — mult mai numeros decît publicul de teatru — să ia cunoștință, fie și indirect, fie și parțial, de o operă capitală din cultura lumii. Sigur că filmul oferă doar o „umbră a umbrei”. Întrebați cum a ieșit din experiența Mahabharata, Carrière a povestit o fabulă a unui poet persan: trei fluturi se întreabă ce e aceea o luminare. Primul se duce să o vadă și se întoarce zicînd: lumînează. Al doilea se apropie mai mult, își prileste o arină, se întoarce și spune: arde. Al treilea se apropie și mai mult, se aruncă în flacără și nu se mai întoarce. A aflat că voia să afle, doar că nu mai poate să o spună și altora. Revelația adevărului e netransmisibilă...

Și totuși, una din replicile naratorului sună așa: „Aceasta e istoria poetică a umanității. Și dacă o ascuți, la sfîrșit vei fi altfel”.

CRONICA PLASTICĂ de Tudor OCTAVIAN

O orgă de suave tactilități

In ce privește arta ceramicii, studiile, care apar interesează mai ales tehnologiile. Se cunosc, e drept, cîteva istorii ale domeniului, dar monografiile de artist sînt totuși rare și lipsite de însemnătate sub raport teoretic. Esteticienii domeniului se manifestă modest iar cărțile lor nu-i fac niciodată celebri. Acesta e adevărul: ca univers, ceramica e generoasă cu artiștii și lume aproape închisă pentru comentatori. Cauza e una singură și rezultă din condiția m'lenară de artizan a ceramistului. Mulți critici cunoscători ai picturii, sculpturii și graficii sînt, în fapt, numai analiști ai efectului, cel mai adesea indiferenți la chestiunile atelierului. Ceramica însă presupune atîta tehnică și tehnologie, încît orice critic, care nu cunoaște în intimitate procesul, meșteșugirea, și n-are acces la o seamă de secrete de breaslă ratează, pînă și cea mai devotată angajare prin scris.

Fiind vorba de o îndeletnicire unde date ale caracterului feminin au proeminență, ceramistele se realizează ca artiști fără inhibițiile care marchează biografiile pictorilor și, în chip deosebit, ale femeilor-sculptor. Însuși numele artei lor e acreditat de trecerea timpului: există ceramisti și există ceramiste, pe cind în pictură și sculptură creația e toată la masculin: termenul pictorial e ușor condescendent; acela de sculptorial nu se întrebuintează.

Un mare ceramist e, înainte de toate, un mare artizan. Descrierea unui atelier de ceramist, care se afirmă constant, e fascinantă întrucît și istorisirea unei fabricații cu origini ce merg în adîncul mileniilor. Fabricații care, paradoxal, îngăduie orice fel de revizuire prin materiale moderne. Un ceramist care nu e și un inovator în tehnici — pe fondul unei cunoașteri profunde a unor deprinderi

străvechi — nu poate să spere nici faimă, nici reale satisfacții profesionale.

Dificultatea în aprecierea calităților unui obiect ceramic contemporan provine, logic, tocmai din statutul înalt artizanal al autorului. Mulți ceramisti se mulțumesc să reia la infinit ceva produs dintotdeauna. Un pictor se descalifică făcînd asta. Artizanul cu studii superioare, care nu are ambiția autocontrolului, care nu are alt țel decît acela de a-și vinde bine marfa, nu.

O ceramistă foarte talentată, cu o practică temeinică în industrie, cu darul invățăturii continue e DANIELA FĂINIȘ. Scriu despre arta ei fiindcă e românul care a obținut în două rânduri „TARGA D'ORO” la Perugia. Elogiez astfel strădaniile unor generații întregi de aleși, prea preocupați de perfecționarea meșteșugului, de cunoașterea de sine, de ideea morală a domeniului ca să se prilească la manifestări „de autor”. Sînt tineri care au observat la vremea că, în ceramica, devii autor mai tirziu, că nenumărate selecții premature dau drept operă imitații.

Daniela Făiniș are una din cele mai harnice minți de artist decorator din cîte cunosc. Așa cum unui oameni se exprimă perfect în cîteva limbi și gîndesc în ele fără efortul de a schimba mental dictionarul, Daniela Făiniș gîndește în limbajele ceramicii permanente, spontan, coerent. Observația merită să fie reținută. Multi oameni de artă devin... artiști doar în atelier sau în bibliotecă. În restul timpului, inteligența lor se exercită aproape indiferent de trebuirile creației. E vorba, de fapt, de amatori cu certificări exagerate ale talentului. Daniela Făiniș are voluptatea făcîndului, într-o artă a tactilității prin excelență. În ceramica e fatal să afli un precedent la orice formă, oricît de mult te-ar seduce aceasta

prin noutate. Toată problema e să cauți precedentele, pentru a ști de ce anume te desprînzi, prin ce te poți deosebi. Serile de obiecte concepute, sub semnul unui barocism cordial, de Daniela Făiniș sînt realizate ca serii nu din reci rațiuni de metodă, ci dintr-o epuizare sugestivă a muzeale. E ca și cum ar reconstitui istoricul unei forme pentru a descoperi gradul de verosimilitate al unei interpolarii sau inovări. În ceramică, noutatea absolută nu există. Cel mai elocvent nou e, în ultimă instanță, o continuare frumos consimțită, o aliniere la tradiție. Autenticitatea și originalitatea se obțin prin asimilare de idei productive, care permit deschideri ale personalității. O lucrare din anii '88-'89, inspirată din fabuloasa construcție a orgilor, proba darul Danielei Făiniș de născocitor în termenii unei geometrii extrem de riguroase. Aceasta a fi, pînă la urmă, definiția talentului unui ceramist: capacitatea de a sensibiliza, de a umaniza geometria, de a evidenția în mineral resursele viului. Un obiect ceramic de Daniela Făiniș e ceva atît de gingaș în prețioasa lui materialitate, atît de muzical fragil încît ezită să-l pipăie chiar și cu privirea. Ești curios să ști din ce se alege impresia și totodată timorat de gîndul că atingerea desființează. O orgă de suave tactilități.

Impansabilul, la noi, prin Ișarlîk

STRIGĂTUL în telefon al amicului Laurențiu Damian: „Bine, dom'le, nu puteați să bateți cu 1-0 până în minutul 90 și să-mi lăsați Decalogul...?” are, desigur, justificarea lui artistică. Totuși, ar trebui observat că miercurea trecută, prin prelungirea finalei de la Bari, n-am rămas fără poruncă și fără problemă. Cu o minimă competență fotbalistică, ni s-ar fi putut preciza: „Doamnelor și domnilor, în următoarea jumătate de oră veți vedea în continuare cum iugoslavii au măturat strîmb în fața semenilor lor”. Căci toată finala asta — dinainte de a începe și pînă la deznodămîntul ei — se poate citi ca o prelucrare liberă și acceptată, cum voioșia sportului o poate accepta, a lui „să nu minți!” Iugoslavii „i-au mințit” pe francezi, cum numai prin Ișarlîk și s-ar putea înțipla abatelui de Marrenne. Fotbalul o permite în aceeași măsură ca „Arta războiului” a lui Sun-Tzi.

Ei, mai întîi, l-au intoxicat cu două meciuri pierdute de Steaua Roșie înaintea finalei de pe 29 mai. Pe 25, Stella Rosa Juca la Zagreb cu Dinamo-ul croat și în fața a 25000 de spectatori foarte civilizați aveau loc următoarele „incidente” strict sportive: în primul sfert de oră era deja 2-0 pentru belgrădeni, pentru ca în minutul 45 să fie 2-2! În repriza a doua, Belodedici și ai lui joacă în dorul lelii, ca în minutul 88 marele nostru „Belo” să facă cea mai mare dintre gafele acestui meci, să se lase driblat ca un copil și Dinamo să înscrie golul victoriei. Nu se poate, „cest impenabil” scria în „L'Equipe” omul ziarului trimis special la Zagreb. Era impansabil ca Belodedici să joace atît de prost. Ca Prosneski să se ferească de mingea 90 de minute dar cea mai stupefiantă dintre evidente apăsătoare aceea că Steaua Roșie jucase în stilul lui Marseille, — cu cinci apărători, dintre care doi stoperi și un libero! Antrenorul ei

se lamenta că „echipa mea e în scădere de formă, băieții au mintea ațurea, nu știu ce joacă, sînt iresponsabili...” Dl. J.P. Oudot clama: „nu vă lăsați înșelați, Steaua Roșie și-a ascuns jocul” — fraza frumoasă la care cine poate renunța cînd e francez, cădea pe telex: „Il y a un gros doute dans l'air”.

Urmează timpul doi al manipularii: nu te lași înșelat, dar ce faci cu luciditatea? Toți specialiștii francezi se fixează în următoarele adevăruri: Marsilia are un joc mai organizat, e mai puternică psihic, e înfinit mai disciplinată, are o experiență mai mare în meciurile grele de campionat, iugoslavii sînt periculoși prin câteva individualități cu spirit ofensiv și ceva fantezie în plus, dar mentalul le e slab și bazat „pe ziua bună”. Cînd prind o zi proastă, sînt pierduți. Intoxicația prin luciditate e partea cea mai fină a unei bune (z)mințiri: fiți voi lucizi și porniți favoriți! Cîtă luciditate, atîta dramă — zic noocrații. Dar halfii? Fotbalul, fiindcă nu se ocupă nici cu binele, nici cu justiția socială, nici cu ideile, își poate lua libertatea să aibă în decalogul lui: „cîtă luciditate, atîta eroare”. Iugoslavii au jucat deci altceva decît se așteptau un riguros de talia lui Beckenbauer și un angoadar de belgian ca Goethals, cei doi care au modelat jocul acestor francezi nu prea dotați pentru disciplină. Steaua Roșie n-a atacat strălucit, nu a speriat deloc prin ofensivă, a ținut de meci cu dinții, strînsă în apărare, cu un mental foarte bun, dar nu acela la care se așteptau favorii, un mental obraznic, cu tupeu, ci al unei echipe care suportă presiunea cu încăpăținare și stoic, urmărind ceva suspect. Dar ce? Francezii erau din ce în ce mai transfigurați descoperind acest „malentendu”, situație la fel de gravă pentru ei ca îndoiala. Un morcov mare — cum se spune în Ișarlîk — se lamenta că „echipa mea e în scădere de formă, băieții au mintea ațurea, nu știu ce joacă, sînt iresponsabili...” Dl. J.P. Oudot clama: „nu vă lăsați înșelați, Steaua Roșie și-a ascuns jocul” — fraza frumoasă la care cine poate renunța cînd e francez, cădea pe telex: „Il y a un gros doute dans l'air”.

corp, producînd nesiguranță, neșansă și surplus de adrenalină. Fuseseră „minții” și tot ce organizau era inutil. Iugoslavii îi trăgeau nu spre prelungiri, ci dincolo de ele, spre marea aiureală a penalty-urilor, unde de la Descartes la ultimul baccalaureat nimeni nu mai știe nimic. Era ultima lovitură; li se băgase în cap că au un campionat mai dur și mai competitiv decît cel al disimularii din fața lor, dar uitaseră un fleac: în campionatul ăla slăbuț, în care Steaua Roșie se cam plimbă, toate meciurile nule, după 90 de minute, se decid la penalty-uri! În nici o țară din Europa nu se mai petrece așa o enormitate — campionatul să nu cunoască meciuri egale. Absolut toate analizele nu luau în considerație această situație în care iugoslavii aveau un exercițiu mai serios în ale baftei, cum numesc raționaliștii jocului, aceste lovituri de crimă și pedeapsă. Era impansabil ca francezii să rateze de la prima încercare și iugoslavii să le marcheze pe toate cinci? De ce ar fi fost...? Trebuie să fi baccalaureat francez ca în 1991 să-ți cadă la teza de franceză, întrebarea asta: „Sportul e o școală a dreptății sau a violenței? Poate sportul să te învețe cum să trăiești mai bine în societate?”

Ca om balcanic care am luat odată, în urmă cu cinci ani, o finală europeană, tot așa, „mințind” inteligent o Barcelonă mare și lată, dînd atunci nu cinci jucători care nu ratează penalty-uri, ci un portar care opreste patru dintre ele, îmi permit doar să formulez o singură chestiune pentru toți baccalaureații și corijenții români: «Ce părere aveți — antrenorul echipei naționale jugoslave, Ivica Osim, era nebun, ironic, sau foarte judicios cînd declara înaintea finalei de la Bari: „Orice s-ar spune, în ultimii zece ani n-am văzut nici o finală frumoasă, în afară de Milan-Steaua, în '89”?»

Început de drum

UN articol din „Panoramic” anunță ca iminentă despărțirea Radiodifuziunii de Televiziune.

Iată încă un motiv ca să așteptăm cu atenție legea audio-vizualului ce va fi nevoită să reglementeze în amănunt și această chestiune, mai exact să dea dacă nu o soluție măcar o direcție posibilă de rezolvare a fenomenelor ce decurg din proiectarea secesiune. Între ele, înțelegem din articolul lui Iosif Sava, cele patrimoniale nu sînt de neglijat și semnalul de alarmă este destul de acut. Televiziunea, mai exact reacțiile ce patronează spectacolele muzicale de orice fel, nu va mai avea acces (decît, în cel mai bun caz, condiționat) la dotarea tehnică a instituției (săli de concert etc.) și la formațiile de profil. Așa că, referindu-se strict, la domeniul său specific de activitate, Iosif Sava avansează o propunere vizînd constituirea „unei structuri intermediare, a unei Direcții de înregistrări și formații muzicale care să aparțină deopotrivă Radioului și Televiziunii”, propunere pe care o supune unei largi debateri. Și cum, desigur, nu numai muzicologii întrevăd urmări directe, imediate ale preconizatei decizii administrative, deschiderea unei discuții publice apare ca oportună. Ea poate fi găzduită, cum se sugerează de altfel, în paginile „Panoramicii”, dar mult mai firesc ar fi ca ea să facă obiectul unor mese rotunde radio-televizate, la ore accesibile tuturor celor interesați, adică lucrătorilor instituției, spectatorilor, ascultătorilor. IRSOP ar putea avea, de asemenea, la rîndul său, un cuvînt de spus. Pe scurt, dacă instituții cu organizare mult mai misterioasă decît Radioteleviziunea au nostalgia transparenței, cu atît mai mult, în cazul de față se impune libera circulație de idei. Nu am lucrat nici o zi în Radio, așa că abordarea din interior a problemei îmi este interzisă. Simplu ascultător, mă gîndesc că, în aceste clipe cînd Radiodifuziunea își recapătă și oficial identitatea, șansa de a actualiza lecția tradiției nu trebuie pierdută. Răsfoim, așadar, sintezele de specialitate și înțelegem că prestigiul radiofoniei românești a fost de la început indestructibil legat de prestigiul conducătorilor ei de atunci. Dragomir Hurmuzescu, I. Al. Brătescu-Voinești, Mihail Jora, în 1928, D. Gusti, C. Kirițescu, Liviu Rebreanu, Tudor Vianu, ing. dr. Em. Petrașcu, C. Brăiloiu, Em. Bucuța, în 1929, apoi, Al. Cazaban, Ionel Perlea, Mihail Ralea, Vasile Voiculescu, Th. Rogalski și alții alții sînt mari nume înscrise în actele de constituire ale radiofoniei la noi. Dar colaboratorii? Lista este impresionantă, cuprinzînd, în fapt, pe toți scriitorii, savanții, profesorii, muzicienii, oamenii de teatru, plasticienii, etnograful reprezentativi în epocă. Și, lucru dintre cele mai importante, ei revin cu regularitate în fața microfonului, în cicluri de lungă durată, instituindu-se ca factori activi de informare și orientare a ascultătorilor. Teama că N. Iorga, Tudor Arghezi, N. Cartoian, G. Oprescu, C. Rădulescu-Motru, M. Sadoveanu, Ion Bănuș, Al. Philippide au vorbi prea des nu părea să întunece liniștea nimănui în epocă. Dimpotrivă, stabilitatea ciclurilor și conferențiarilor aleși cu înțeleaptă exigență reprezenta nu numai o garanție profesională, ci, în primul rînd, o dovadă de patriotism: a respecta valorile națiunii și, implicit, a-i respecta pe ascultători. Să privim cu ochi limpezi o asemenea pagină de istorie și să sperăm că din componența viitorului Consiliu de Administrație nu vor lipsi marii cînturari de acum care, alături de specialiștii cei mai reprezentativi ai domeniului radiofonic, vor contribui, desigur decisiv, la regîndirea statutului și funcțiilor unei instituții a cărei semnificație este unanim recunoscută. La 1 noiembrie 1928, Dragomir Hurmuzescu rostea un **Cuvînt la inaugurarea postului București**: „Pentru dezvoltarea temeinică a instituției noastre este nevoie de concursul tuturor celor care lucrează la ridicarea acestei țări. Să nu se creadă că radiofonia este o chestiune numai de distracție. Radiofonia este de o mare importanță socială, cu mult mai mare decît teatrul, pentru răspîndirea culturii și pentru unificarea sufletelor, căci ea se poate adresa la o lume întreagă, pătrunzînd în coliba cea mai răzleată a sateanului. În curînd va deveni criteriu de judecată a gradului de dezvoltare a unui popor”. Actualitatea acestui **Cuvînt** este tulburătoare.

TELEVIZIUNE

Iar „Cîntarea României”?

CHIAR dacă dl Tatulici poate spune că ediția de săptămîna trecută a emisiunii sale **Veniți cu noi pe programul doi** a fost realizată conform cu dorințele publicului asta n-o face mai bună. Dl. Tatulici, pentru a nu fi învinovățit de nimeni că ia vorba din gura celor care fac afirmații neconvenabile, cum i s-a întîmplat de mai multe ori, s-a complăcut în penibil. Există, nici vorbă, destui oameni care visează să apară la TV, asta nu înseamnă că au și aptitudini pentru asemenea apariții. Poate că, obosit de emisiunile în priză directă, dl Tatulici a urmărit să dovedească superioritatea acelor realizate înainte de a fi transmise pe post. Ori poate că în criză de idei, d-sa va fi crezut că umorul involuntar al majorității celor care au participat la emisiunea d-sale va ține treaz interesul spectatorilor. Lipsa de talent, veleitarismul, convingerea tainică în propriul talent nerecunoscut de cei din jur devin, de la un punct, întristătoare. În spatele unei asemenea apariții la t.v. e mai lesne de bănuț o mică dramă ulterioară decît un prilej de bucurie pentru cei care au riscat-o astfel. Să ajuti cuiva să se facă de ris mi se pare indecent. Și n-aș zice că de ridicolul penibil al invitaților săi dl Tatulici a fost scutit, chiar dacă a încercat să-și ia distanță de aceștia, chiar dacă, din cînd în cînd, și-a luat un aer moralizator-critic față de cei veniți să se producă, luni, pe programul 2.

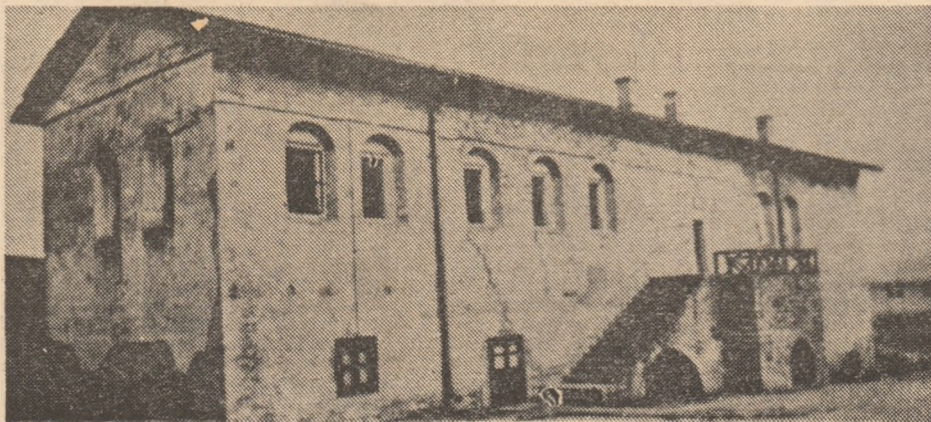
Din nou, la **Simpozion**, prezența dlui Ioan Holban mă face să constat că, în-deobște, această emisiune e făcută la voia întîmplării, prin simplă juxtapunere a unor înregistrări. Apariția criticului Ioan Holban a dat coerență emisiunii, de această dată, cu atît mai mult cu cît, paradoxal, deși neprofesionist, Ioan Holban știe cum trebuie să se comporte ca amfitrion al unei emisiuni de televiziune. În afară de asta, comentariul său n-a fost parazitat de improvizații sau de afirmații fără acoperire, de unde poate și atmosfera de plăcută relaxare, potrivită schimbului de idei, în care s-a desfășurat **Simpozionul**. Oricum e limpede că Televiziunea trebuie să se hotărăască să invite cît mai des critici profesioniști la această emisiune care, altfel, riscă să devină plicticoasă prin repetarea improvizăției. N-ar strica dacă, aproape de emisiunea dlui Tatulici, ar fi organizate din cînd în cînd la **Simpozion** dialoguri despre veleitarism și despre condiția artistului profesionist. N-am nimic împotriva celor care se ocupă de artă în timpul lor liber, dar sîntem mult prea aproape de kitsch-ul „Cîntării României” pentru a nu distinge precis și fără supărare diferența dintre amatorism și profesionalism în artă.

După o succesiune de eșecuri, dl Emanuel Valeriu a cedat locul, nădăduiesc că definitiv, la emisiunea **Invitatul săptămînii**. Deși vechi gazetar, dl. Valeriu nu e și un adevărat profesionist. Cît despre dl Brucan, care și-a repetat la T.V.R. prognoza publicată de curînd în presă, vorbind despre alegeri anticipate, a introdus poate, astfel, un liant ad hoc în cadrul partidului de guvernămînt. Ideea alegerilor cu siguranță că n-a plăcut parlamentarilor fesenști care se văd înaintea unei ipoteze neplăcute. Afirmînd că F.S.N.-ul trebuie să recurgă la alegeri anticipate și că o va face pentru a nu-și pierde catastrofal electoratul, dl Brucan îi a-

vertizează, indirect, pe unii dintre parlamentarii de azi reprezentînd F.S.N.-ul că, la următoarele alegeri, își vor pierde locurile. Să fie acesta mijlocul prin care rupturile probabile din cadrul partidului de guvernămînt vor fi amînate pînă la toamnă? Din cîte îmi amintesc, dl Brucan a mai făcut pronosticuri care nu s-au îndeplinit. Mai ales acela despre căderea capetelor dacă investițiile nu vor veni în țară și dacă imaginea României va rămîne aceeași în străinătate. Investițiile n-au venit, imaginea țării nu s-a prea schimbat, dar, să recunoaștem, cu ajutorul temporizării inculcate de pronosticul dlui Brucan, guvernul a cîștigat cîteva luni bune, interval în care dl Roman a încercat o remaniere cu ajutorul citorva reprezentanți ai opoziției, asta după ce a izbutit să devină liderul național al Frontului și să iasă cu bine din confruntarea sa cu bătrînii din Front.

Pronosticînd necesitatea unor alegeri anticipate, voluntar sau nu, dl Brucan îi sfătuiește în subtext pe viitorii amatori de dizidență din cadrul partidului de guvernămînt să se astîmpere. Fiindcă în ipoteza alegerilor anticipate eventuala lor desprindere de Front i-ar lăsa, politic vorbind, fără capital.

Cristian Teodorescu

Iași, Minăstirea Cetățuia. Casele domnești

Antoaneta Tănăsescu

Ancheta. Starea cărții

1. Cite manuscrite existau în editură la începutul anului 1990?
2. Cite erau apte să vadă lumina tiparului?
3. La cite v-ați oprit?
4. Cite s-au publicat? (Vă rugăm să exemplificați prin citeva titluri).
5. Există cenzură? Cauzele nepublicării?
6. Au existat „cărți de sertar”? Le-ați publicat?
7. Acest an editorial va fi mai bun?
8. Ce preț va avea, în genere, o carte?

EDITURA ARIEL
Director: ARIE MATACHE

1-4. Sintem o editură care abia s-a născut și în timpul care a trecut ne-am construit ca proiect, strategii, comandamente, încercând să adaptăm dorințele la putințe, fără a abdica de la perspectiva ideală, dar și fără a ne rupe de realitate. Într-un anume fel am pornit de la zero, ceea ce a avut și avantaje și dezavantaje, căci nu ne-am prezentat cu „datorii”, dar nici n-am avut vreun „cont”. În 1991 și 1992 vom reuși să edităm circa 15 titluri, deci doar câteva lucrări din fiecare domeniu. Abia cu 1993 editura se va desfășura pe toate coordonatele ei atingând circa 30 de apariții anuale.

Ne adresăm copiilor printr-o literatură adecvată diferitelor paliere de vîrstă — de la carte de colorat la povești și repovestiri din marile eposuri ale omenirii, ne adresăm școlii prin serii ca: *Inițiere în...* sau *În ajutorul elevilor*, vom scoate o serie de *Eseuri*, dar și una ce va cuprinde *Cele mai frumoase 200 de pagini din creațiile marilor noștri oameni de cultură*, vom reedita din literatura noastră clasică, dar și vom traduce din literatura lumii, vom publica literatură contemporană, pentru care vom lansa și premii anuale, în aceeași măsură în care ne vom preocupa și de debuturi (Michelet spunea că: „editorul e o femeie de lux, nu primește și nu suride decît celor ajunși”, dar tot el adăuga „deși nu poți să te naști și să te chemi, imediat după aceasta: Voltaire, Rousseau sau Montaigne”; și nouă ni se pare un nonsens o casă editorială care nu reușește să „propună” o valoare nouă, să sprijine debutul), ne vom adresa cititorilor și prin cartea de divertisment și prin memorialistică și prin lucrări de popularizare. Nu ne propunem nici o prejudecată din acest punct de vedere.

Ce ne gîndim să facem în viitorul imediat? Vom fi prezenți în anul Montaigne cu *Jurnalul de călătorii*, vom scoate primele 200 de pagini (e vorba de seria amintită) din Noica și Tudor Vianu, vom publica o *Inițiere în mitologia românească* sau *eseuri* precum: *Sociologia eșecului*, *In-*

vidia și succesul, *Libertate, iubire, fericire*, vom lansa într-o formulă mai puțin uzitată cărțile pentru copii, vom fi prezenți la Olimpiada din Barcelona, vom publica două proze contemporane, biografiile unor mari personalități, mari domnitori, întemeietori, vom edita *Călătoria în Marea Britanie* a lui Daniel Defoe, avînd în lucru și *Crist și Anticrist* de Merejkovski.

Ne-am asigurat colaborări prestigioase care ne stimulează și ne impun responsabilități majore.

5. Pentru cine știe ce a însemnat cenzura, pentru cine s-a confruntat cu ea, pentru cine a trăit toate formele ei, de la cele mai subtil-insinuoase, la cele mai grav-ofensive, ei bine, pentru un asemenea om întrebarea dumneavoastră nu poate produce decît un suris indulgent. Cenzura — în sensul acceptat de întrebare — nu mai există. Cărțile apar sau nu în funcție de alți factori, dintre care cei mai „violente” sînt cei economici și organizatorici care, vai, au devenit prioritari.

În fond, cenzura înțelegea ca un filtru calitativ, nu mi se pare un balaur. Editorul, pe de o parte, și scriitorul, pe de alta, și, evident, ordinea ar trebui schimbată, au datoria să se exprime ca atare în numele unor superioare criterii valorice. Scriitorul autentic nu trimite spre publicare orice, iar editura nu este un tranzit pasiv între „emittor” și „receptor”.

6. Acum, pentru cultura noastră, nu mi se pare important să stabilim dacă au existat „cărți de sertar”, important este dacă ele au valoare, dacă ele ies la lumină și devin fapt spiritual, perspectivă pentru care editura noastră se declară deschisă.

7. Dinamica producției editoriale va mai oferi nenumărate surprize. Desigur va urma o creștere a numărului de titluri, ceea ce nu înseamnă automat un an bun, ci doar un an mai bun, în raport cu o etapă anterioară. Imaginea pare încurajatoare, dar dacă folosim asemenea determinări pentru o producție ce balansează în jurul a 2.000 de titluri înseamnă să ne furăm singuri căciula. Cred că apariția editurilor particulare (și numărul lor nu mă neliniștește) poate conduce — în timp — spre 10.000 de titluri anuale, cifră care ar europeaniza — sub aspect cantitativ — producția noastră de carte.

8. Creșterea prețurilor la cărți s-a petrecut sub ochii noștri în concordanță cu repetatele salturi ale prețului hîrtiei și manoperei tipografice, marcată de procente ridicate ale difuzării și de fireasca „roșezare” a drepturilor de autor. Fenomenul, sper, se va stabiliza. Primejdiile mai sînt, căci factorii care acționează în acest domeniu încă ne mai pot confrunta cu noutăți dureroase. Ne vom strădui să asigurăm cărților noastre șansa accesibilității.

În librării

● George Anania — **ACTIUNEA LEBĂDA**. Roman. (Editura Ion Creangă, București, 160 p., 35 lei).

● Cristian Moraru — **POETICA REFLECTĂRII**. Introducere în arheologia mizelei. Volum în colecția Studii. (Editura Univers, București, 264 p., 94 lei).

● Eliza Florescu — **POVEȘTI LA TREZIERA DIN VIS**. (Editura Junimea, Iași, 56 p., 30 lei).

● *** — **DECENALUL MONOGRAFIC 1979 — 1989 AL LICEULUI DE MATEMATICĂ-FIZICĂ „EMANUIL GOJDU”**. (Editat de Liceul de Matematică-Fizică „Emanuil Gojdu”. Oradea, 252 p., f.p.).

● Heimito von Doderer — **DRUMUL LUI CONRAD CASTI-LETZ**. Romanul este tradus de Octavian Nicolae. (Editura Univers, București, 304 p., 53 lei).

● William Shakespeare — **OPERE COMPLETE. VIII. Ediția îngrijită de Leon L. Levițchi** reuneste în acest volum piesele *Pericle*, *Cymbeline*, *Poveste de iarnă*, *Furtuna* și *Henric al VIII-lea*. Traduceri de Tașcu Gheorghiu, Dan Grigorescu și Leon L. Levițchi. (Editura Univers, București, 576 p., 142 lei).

● Saki (H.H. Munro) — **OUL PATRAT**. Culegere de povestiri subintitulate *O privire necrutătoare asupra lumii*; traduceri de Gheorghe Crupă și Ion Monafu în colecția *Capodopere uitate*. (Editura Pandora, București, 102 p., 50 lei).

Colocviu Eminescu

● Desfășurat între 30 mai și 2 iunie, la Iași, Colocviul național studențesc „Mihai Eminescu” (ajuns la cea de a XVII-a ediție) a antrenat într-un generos dialog intelectual peste o sută de tineri și mulți profesori din Cluj, București, Cernăuți, Craiova, Constanța, Iași, Timișoara. Deschiderea festivă (de la care reproducem imaginea de sus) a Colocviului, la care au vorbit, printre alții, prof. dr. Călin Ignat, rectorul Universității „Al. I. Cuza”, și prof. dr. Dumitru Irimia, decanul Facultății de Litere, a fost urmată de conferința prof. dr. Constantin Ciopraga, **Eminescu — poet neperche**. Lucrările Colocviului s-au desfășurat pe următoarele secțiuni: *Exegeze, Poetică și stilistică*, *Eminescu în context universal și Cenaclu interuniversitar* (Eminescu tradus de studenți). Dintre comunicări: Cristina Dascălu (II, Iași) — *Nivele ale sacralului la Eminescu*, Mona Nicoră (I, București) — *„Al cugetărei cere”*, Gabriela Lazăr (II, Timișoara) — *Valențe mitice ale avatarului*, Ioana Frunțelată (II, București)

— *Condiții ale transcenderii lumii reale în poezia eminesciană*, Diana Murărașu (II, Iași) — *Supoziții genetice în „Demonism”*, V. Băcu (V, Cernăuți), — *Eminescu la Cernăuți*, Romeo Blaj (II, Timișoara) — *Arhetip creștin sau despre resurrecția creației eminesciene*, Ioana Mărășescu (I, Iași), — *Entropie și redundanță la Eminescu*, Nicoleta Savin (IV, Iași) — *„Poezia ca hieroglifă care trebuie înțeleasă” sau despre mit și filosofie la Eminescu*, Simona Năvărgeac (I, Constanța) — *„Îmbătrinit e sufletul din mine” (analiză)*, Mariana Matei (III, Craiova) — *Motivul ochilor în poezia lui Eminescu*, Laura Simion (II, Cluj) — *Semiosis și reificarea destinului*, Tacu Georgiana (I, Iași) — *Negația, modul originar de percepție a afirmației eminesciene*, Andreea Deciu (II, București) — *„Doină” („Ce știe vîntul să tot bată”) și Sonetul 73 de Shakespeare*. Ca și în alți ani, gazdele au oferit posibilitatea unor instructive excursii literare în Iași și pe cea a unei excursii de documentare Botoșani-Ipotești-Putna.

Centenar Vladislav Vancura

● Casa Culturii Republicii Federative Cehă și Slovace din București organizează o serată literară dedicată centenarului nașterii prozatorului ceh Vladislav Vancura (1891—1942). Opera scriitorului va fi prezentată marți, 18 iunie, ora 17 de Teatrul Pletar, iar ecranizarea romanului său, *Stîrșitul timpului*.

lor vechi (Barrandov, 1989) joi, 20 iunie, la aceeași oră.

În ciclul cinematografic *Zdenek Sverak — actor și scenarist*, vor putea fi vizionate filmele *Ce aveți, doctore?* — 1984 (6 iunie), *Sătucul meu drag* — 1985 (13 iunie), *Ca iepurii* — 1981 (27 iunie).

CRONICA MONDENĂ: De bună voie și nesilite de nimeni

ÎN SEARA în care am ratat un „concert de optzecișinu de lei” la Ateneu, cum mi-a reproșat o prietenă melomană, m-am aflat la o „comedie de douăzecișicinci de lei” la un teatru național din provincie care se luptă și el cum poate cu apetitul redus al publicului pentru teatru. În pauză, în semiobscuritate (pentru că becurile din foaier fuseseră furate), directorul mi-a zîmbit trist: „Este singurul nostru compromis, în rest avem doar spectacole serioase. Dar trebuie să și trăim, trebuie să și atragem lumea la teatru. Cum? N-am scumpit biletele, mai jucăm și cite o comedie... din astea... vremuri grele, mă chere!” Obsesivă, întrebarea revine: coborim scena la mulțime sau ridicăm mulțimea la artă? Acum, mai ales, preferăm texte mediocre la care un public și el adunat cu greu să ridă, să fornăie, să zumbăie, sau încercăm încet, încet să formăm gustul estetic pentru spectacolul de calitate, pentru partiturile de valoare care vor învinge dacă vor fi impuse cu insistență și profesionalism? Mai bine... decît... A te afla într-o seară obișnuită, într-un oraș obișnuit, într-o sală obișnuită este un spectacol deprimant. Pe scenă actorii nu sînt decît niște oameni cum-

secede care vor să distreze alți oameni cumsecede. Și nimic mai trist decît o astfel de comedie mediocră, pe un text mediocru, șarjat din dorința regiei, a actorilor de a fi amuzanți cu orice preț. Iar în sală altă comedie! Se ride gros, pitigăiat, aiurea, la găguri ieftine, la șabloane și ipostaze penibile, unii își trag palme pe genunchi sau pe frunte, se aluncă de pe scaune, se ridică, se reazăză, ce mai, se prăpădesc de plăcere, uitînd de serviciu, de prețuri, de politică, e așa o ridicolă împăcare cu lumea, încît ajungi să te suspectezi de cele mai nastrușnice lucruri, te ajunge așa o deznădejde, încît te întrebă în ce țară, în ce an, ce vină, cit, de ce, pină unde... De bună voie și nesilite azi de nimeni unele teatre mai fac, iată, compromisuri, incluzînd în repertoriu spectacole care plac, care trebuie să placă, umplînd sălile, sărăcind ideea de teatru, funcționează încă autocenzura celor care aleg, spectatorii sînt sfidați odată ce alții știu cam ce le-ar plăcea, și uite că le place. Doar că astfel nu vor fi depășite limitele culturale, astfel sînt încurajate nonvaloarea, pseudovaloarea, kitschul și trivialitatea care sînt bănuite a avea popularitate. Accesibilitatea chiar să însemne cite puțin din

toate acestea? Greu de spus privind sala satisfăcută, în febră: „hai, că e bună!”, greu de spus după zîmbetul ca o scuza al directorului: „avem nevoie de compromisuri ca să trăim”, tristă și amestecată viață, cu rosturi răsturnate, prin care falsitatea se substituie adevărului. Obsesivă și ea, această revoltă mai veche revine: publicul trebuie dispreguit pe mai departe, astfel încît la două spectacole bune să fie incluse în repertoriu așa-zisele reprezentații de casă, ca pe o prăjitură, oferită celor bănuți a fi incapabili de a discerne frumusețea unui text dramatic, a unui spectacol de calitate? Prea multe întrebări, probabil, pentru o sală plină care ride din plin la astfel de reprezentații — abundînd în însușiri cînd politice, cînd obscene — și totuși, cu încăpăținare, ar trebui să credem că ei pot fi salvați prin solidaritatea oamenilor de teatru, de a oferi numai teatru, și nu surogate, celor mulți și triști rămași atîta vreme în tristețea lor. După refuz, conștientare, după propriile lor semne de întrebare și de alarmă, acei în care nu avem încredere vor reveni în sala de teatru dispuși să învețe, să aplaude și să creadă.

CARMEN FIRAN

O singură întrebare: La ce lucrați?

ANATOLIE PANIȘ

Sînt programat în semestrul II să-mi apară romanul *Dincolo de Lisabona* la Cartea Românească. Romanul tratează cauza basarabeană, refugiul din 1940, implicațiile ce-au survenit din evenimentele din 1918, an cînd Basarabia s-a alipit la Patria-Mumă.

Deocamdată manuscrisul a ajuns la Complexul tipografic „PORTO-FRANCO” din Galați unde așteaptă „verdictul” Centrului de difuzare a cărții. Cum romanul respectiv este așteptat și-n Basarabia, cred că nu s-ar mai pune problema precauțiilor de tot felul cu referire la tirajul minim de 30.000 exemplare.

Fiind un roman de 500 pagini, mai sper ca și Ministerul Culturii să mă ajute în sensul că prețul cărții să devină cit mai accesibil cu puțință. (Și desigur să apară cit mai repede). (A consemnat Al. Șt.).

Prof. Daniel AARON (Harvard University):

Istoricii și autorii de romane

■ **Ne-a vizitat la redacție dl. Daniel Aaron, Profesor Emeritus, la Harvard University — Catedra de limba și literatura engleză și americană. Dl. Daniel Aaron este membru al Academiei Americane de Arte și Știință și face parte din comitetul de redacție al revistei New English Quarterly; a publicat numeroase articole (în principalele reviste americane literare, culturale și de istorie) precum și cărți, dintre care semnalăm: Edmund Wilson's Letters on Literature and Politics (1977), Studies on Biography (1978), The Inman Diary: A Public and Private Confession (1985), Introduction to Edmund Wilson: The Shores of Light (1985). Textul de mai jos a fost încredințat spre publicare revistei noastre. Textul apare cu unele prescurtări, cauzate de lipsa spațiului.**

„**C** E S-AR ÎNTÂMPLA dacă o mare parte din așa-numita REALITATE n-ar fi cu nimic mai presus decât FICTIUNEA?” se întreba Carlyle în SARTAR RESARTUS. E o întrebare asupra căreia istoricii nu obișnuiesc să mediteze prea mult, deși aceia dintre ei cu mai multă aplecare spre filozofie nu s-au îndoit niciodată că istoria a fost și va fi mereu — ca să folosim cuvintele lui Carl Becker — „o versiune prescurtată și incompletă a realității”. Această afirmație, adăuga el, nu-i diminuează cu nimic valoarea sau demnitatea.

Totuși, istoricii din ziua de azi preferă să creadă că relațiile lor, chiar dacă nu formează un tot unitar, urmează cu fidelitate faptele probate și se bazează pe ceva mai mult decât simple zvonuri. Miturile și legendele desprinse din vechile cronicile au fost de mult date la o parte. Clio, despărțită de celelalte muze-surori, se confruntă acum cu computerele. Genul de istorie monumentală scrisă de amatori erudiți, cu veleități artistice, cum sint George Bancroft, William Hickling Prescott, John Lothrop Motley, Francis Parkman și Henry Adams s-au demodat. El a fost înlocuit de monografia pedestră, gravă, concepută de specialiști pentru alți specialiști și dezbărată de fast, pasaje descriptive, confruntări dramatice și reflecții auctoriale.

Demisia vechii școli și înlocuirea ei cu istorici de „formațiune științifică” au creat un vid pe care biografil și scriitorii de istorii romanțate l-au umplut foarte repede. Atita vreme cât autorii de romane istorice s-au rezumat la istorii contrafăcute pentru divertismentul marelui public, sau la folosirea trecutului ca decor pentru poveștile lor, istoricii nu le-au prea dat atenție. Dar, odată cu asaltul modernismului, scriitorii și-au permis, uneori cu malițiozitate, să încalce linia ce separă realul de nereal, să amestece realitatea cu ficțiunea și chiar să declare că istoria romanțată ar putea fi mai „adevărată” decât istoria consemnată în documente. Majoritatea istoricilor sînt mult prea preocupați de propria lor muncă pentru a fi conștienți — cu atât mai puțin să riposteze — de această ultimă declarație, dar, după cum vom ilustra în următoarele episoade, divergențele existente între istorici și scriitorii de proză istorică au dus deja la formularea unor probleme interesante.

Episodul I: Gore Vidal publică *Abraham Lincoln, A Novel* o lucrare ce are pretenția că se bazează pe surse istorice. Romanul este atacat de un grup de istorici pentru distorsionări grosolane și pentru inexactități. Ei susțin că Vidal l-a portretizat pe Lincoln ca fiind necioplit și viclean, nepriceput într-ale economiei, „disprețuitor” față de Constituție, de o ambiție sălbatecă și un rasist pină în ultima clipă a vieții. Mai mult, el s-a documentat din materiale depășite și discreditate, minimalizând în același timp probleme complexe. Dacă ar fi declarat de la bun început că romanul său este ficțiune și nimic mai mult, că personajele sînt invenții, nimeni nu l-ar fi acuzat. Dar să pretinzi că „tratezi probleme și evenimente reale” și apoi să le răstălmăcești

cum poțtești, să amesteci istoria și ficțiunea — asta este de neconceput.

Vidal contraatacă. Acești istorici, „șoareci de bibliotecă”, „hagiografi” nu fac altceva decât să strîngă fapte, preocupați doar să avanseze în cariera lor. Despre ar a romanului nu au nici o idee — e și de așteptat așa ceva — dar nici nu sînt la înălțimea profesiei lor. Incapabili să înțeleagă un politician complex și grobian așa cum a fost Lincoln, ei ajung să transforme într-un sfînt de ipsis un om măreț, dar supus greșelilor ca orice om. Da, a fantază pe ici pe colo, dar interpretarea îi este confirmată de sursele principale și de „istoricii erudiți”, și nu de „șoarecii de bibliotecă”.

Pe scurt, spune Vidal, istoria americană nu poate fi lăsată în seama istoricilor, majoritatea dintre ei fiind mult prea limități, incult și analfabeți pentru a înțelege spiritul și motivațiile unui Lincoln, sau pentru a se mișca lejer prin meandrele politice și diplomatice. Nu există istorie „pură”. Ea are întotdeauna părțile ei de umbră, e mereu fragmentată. Scriind la un anumit timp după consumarea evenimentelor, istoricul nu mai poate refăce legăturile care lipsesc. Deci „adevăr” este ceea ce poate fi cel mai bine imaginat, iar romancierul este în mod evident mai în măsură decât istoricul să depisteze și să reîntegreze aceste conexiuni vagi. Cînd el amestecă, de exemplu, fapte controversate (mult discutatele afilii al lui Lincoln, sau afecțiunile sale intestinale cronice) cu fapte unanim acceptate, Vidal creează un context suplimentar, deși nu în mod necesar non-istoric. El pune de fapt în discuție teoria incetănită că istoria e istorie, iar ficțiunea — ficțiune și ele niciodată nu se vor întîlni.

Episodul II: Don DeLillo scrie *Libra* (Balanța), un roman despre asasinarea lui Kennedy, pe parcursul căruia el împletește măiestrit faptul istoric și cel imaginat. El are curajul să recomună personalitatea și acțiunile lui Lee Harvey Oswald dintr-o supraabundență de fapte și ipoteze disparate și să stabilească în lăntuirea de etape care au dus la evenimentele din Dallas. Spre deosebire de Vidal, DeLillo anunță că nu are de gînd să încalce domeniul istoricului. El nu manifestă nici o pretenție de proprietate asupra istoriei americane și nici nu încearcă să o rescrie. Totuși, și el a devenit ținta atacurilor, din pricina temerității sale.

Foiletonistul George Will se referă la această carte ca la „un act de vandalism editorial și de rea credință” și îl acuză pe DeLillo că violează „etica literară”. Dacă romancierii folosesc „materialul brut al istoriei — oameni adevărați, evenimente importante”, atunci ei trebuie să fie permanent preocupați de exactitatea formulărilor, de respectul pentru document și de o cîntărire judicioasă a eventualităților.

Dar majoritatea cititorilor nu par să fie deranjați de asemenea probleme de mult luate în discuție și încă nerezolvate. Fidelitatea față de faptul real a constituit rarea lor criteriu în evaluarea prozei istorice, iar intriga palpitantă și stilul dinamic au avut rezonanță la public în mult mai mare măsură decât trănicia documentară. Istoricii antebelici nu ezitau să împletească legenda și fantezia în ceea ce considerau ei a fi istoria prea săracă a fărîi. Consumatorii de azi ai popularelor proze istorice o citesc în primul rînd pentru a se distra, nu pentru a se instrui, deși nu trebuie neglijat farmecul acumulării de informație istorică fără efort.

Totuși, pentru istorici, biografi, critici literari și romancieri, dezbaterile fără sfîrșit și uneori iritate, privind privilegiile și obligațiile așa numitului „roman istoric”, au implicatii neplăcute, atât estetice cit și sociale. Orice punct de vedere s-ar aborda în controversă, ea are o relevanță deosebită atunci cînd relațiile privind noțiunile remarcabile pe care Tînăra Americă le are despre istoria trecută și prezentă a Statelor Unite au inspirat editoriale alarmante în presă, și cînd documentare dramatice televizate au ajuns să reprezinte esența istoriei pentru o mare parte a publicului. Controversa dramatizează ambiguități, clatină convingeri bine stabilite, arată cum trecutul își smucește odgoanele, în ciuda eforturilor istoricilor de a-l ține cit mai bine ancorat.

Si atunci, ce se poate spune despre dimensiunile extra-literare ale meditațiilor lui William Styron asupra rebellunii lui Nat Turner, care au tulburat atât de mult comunitatea negrilor? Despre șagălnicul *Ragtime* al lui E. H. Doctorow, în care J. P. Morgan, Henry Ford, Harry Houdini, Emma Goldman, Stanford White, Booker T. Washington și Theodore Dreiser își intersectează atât de improbabil și de întîmplător existențele. Despre *The Sot-Weed Factor* (Neguștorul de tutun) al lui John Barth, o parodie istorică ce relatează aventurile picarești ale unui personaj real care a trăit în sec. 18 în Maryland —

autor al unui poem real și el, denumit „The Sot-Weed Factor” — și care ridiculizează adevăruri istorice și însăși ideea de istorie? [...] Despre meditațiile apocaliptice ale lui Norman Mailer și Thomas Pynchon asupra istoriei și societății americane? Este istoria, așa cum spune unul din personajele lui DeLillo „suma totală a tuturor lucrurilor ce nu ni se pot spune”? Este ea în primul rînd o artă, așa cum a remarcat odată Henry Adams, iar istoricul „nu e cu nimic mai avantajat decât un romancier, cu imaginația slăbită din pricina irrosirii ei între un fapt și altul, la intervale atât de lungi”? Este literatura ceea ce „istoria ascunde, uită sau mutilează”? — o observație atribuită romancierului Carlos Fuentes.

C U CÎTEVA excepții notabile, istoricii de profesie resping cu dispreț asemenea sofisticări. Pentru ei, istoria și ficțiunea sînt entități distincte. Ceea ce ei apreciază a fi „istorie” în romanul istoric — adică ceea ce este „adevărat” sau „verificabil” — există deja undeva, în sursele non-ficționale: jurnale, scrisori, autobiografii, documente publice și altele asemănătoare. Ei nu consideră că proza reprezintă vreun interes documentar, indiferent de cit de bine ar fi scrisă. Foarte adesea, episoadele care se referă la evenimente sau personaje istorice abundă în zvonuri, presupuneri și invenții. Ca urmare, istoricii tind să desconsidere o asemenea proză, motivînd că este irrelevantă pentru obiectivele și preocupările lor, și să critice deosebit de vehement pe acei romancieri care, nemulțumindu-se doar să își plaseze într-un context istoric nevinovatele povești, îndrăznesc în același timp să susțină că ficțiunile lor au validitate istorică. [...]

Mai mult, nu există nici o părere unanimă, clar formulată în ceea ce privește definirea romanului istoric. Un gen literar amorț, nici cal nici măgar, a fost definit ca „un fel de catir conceput de mîgarul operii de ficțiune împreună cu iapa de prăsilă a realității, deci un monstru steril”. Unii ar limita acest gen la operele care se concentrează exclusiv și în mod intenționat asupra personajelor istorice și asupra evenimentelor importante. Alții ar extinde termenul de „istorie” și asupra acelor evenimente mai apropiate în timp, asupra tuturilor celor întîmplute în lume înaintea nașterii autorului respectiv.

Oricum ar fi definit, romanul istoric este — după părerea lui Harry B. Henderson — „un mod de a reflecta asupra istoriei și trecutului”. Majoritatea romancierilor folosesc istoria ca pe o recuzită. Puțini se pot lăuda cu o conștiință istorică — sînt acei scriitori care pot reconstitui și popula un spațiu din trecut, se pot identifica, aproape visceral, cu epoca respectivă, o simt în străfundurile ființei lor și îi extrag esența.

Nathaniel Hawthorne a fost unul dintre acești romancieri, deși, după spusele sorei lui, nu-i „prea plăcea istoria în general”, folosind-o ca balast pentru poveștile sale diaphane. Cititor avid al analizei, ziarelor din colonii și a jurnalelor puritane, el poseda ceva mai mult decât cunoștințe întîmplătoare despre epoca puritană. Boston-ul din *The Scarlet Letter* (Litera stacojie) corespunde, fizic, Boston-ului istoric al anilor 1640. Personajele istorice se perindă prin narațiunea sa, iar el nu își lasă libertăți excesive față de evenimente, deși nu ezită, atunci cînd este nevoie, să le restructureze sau să insereze anacronisme. Pe scurt, el nu a rămas dator față de istorie, ci i-a căutat înțelesurile emblematic. Astfel se explică folosirea într-o manieră dramatică a legii puritane, a teologiei, atitudinilor sociale, aluziile la procesul Annei Hutchinson, analizele psihologice asupra personajelor principale — dar întotdeauna cu discreție. Reverendul Arthur Dimmesdale, tatăl copilului născut de Hester Prynne, îndură chinurile iadului pînă își mărturisește public complicitatea. Explorările lui Hawthorne în conștiința chinată a pastorului — cum bine a observat Paul Leicester Ford — sînt „mai adevărate din punct de vedere istoric decât ceea ce pretinde autorul că a reconstituit din surse istorice.” Istoria în *The Scarlet Letter* este o rămășiță a atitudinii lui Hawthorne față de adevăr și legendă, nu istoria literală, ci distilare istorică.

William Faulkner și contemporanii săi din sud, Allen Tate, Stark Young, Andrew Lytle și Robert Penn Warren erau toți obsedați sau binecuvîntați de ceea ce Henry James numea „simpatii și afinități istorice”, iar Allen Tate — „o conștiință în mod deosebit istorică”. Ei au crescut în comunități în care trecutul încă răsuna în discuțiile de familie. Cunoșteau multe lucruri despre istoria regiunii în care trăiau și erau buni povestitori. Nu numai că trecutul le furniza hrana nece-

sară poveștilor lor ancestrale: el le oferea, de asemenea, subiecte de meditație și controversă.

The Fathers (Tații), al lui Allen Tate — acel roman, cum spunea un recenzent, pe care l-a ratat Margaret Mitchell în al său *Gone with the Wind* (Pe aripile vîntului) — este localizat în Virginia, în pragul Războiului Civil. Roman violent, totuși debarasat de clișeele cu „arapi”, cavalerie și brutalii lefegii ianchei, și este mult mai dens și mai sumbru decât genul familiar de roman de dragoste și aventuri despre plantatori. Naratorul, Lacy Buchan, este un bătrîn care își amintește de prăbușirea unei lumi vechi. Tatăl lui, Maiorul Buchan, trăiește pe domeniul său, într-o deplină securitate, fără însă a fi capabil să recunoască simptomele schimbărilor sociale care au și început să-l macine. Războiul nu face decât să accelereze un dezastru deja anunțat de confruntarea a două sisteme: o cultură agrariană tradițională, ordonată, ceremonioasă, dar secătuită de vitalitate, și opusul său, neatrăgător, dar dinamic și comercial, care a cuprins Nordul. Lacy re-trăiește evenimentele traumatiche la care a participat sau pe care le-a observat. Problema sa nu este atît aceea de a recrea trecutul pe care îl evocă atît de convingător (nu l-a pierdut niciodată; pentru el trecutul este acum), cît mai ales să-l înțeleagă și să-l judece.

[...] Tate nu-și permite nici o libertate față de evenimentele istorice, dar ceea ce înalță romanul mai presus de domeniul istoriei convenționale este modul său pătrunzător de a judeca nuanțele sociale și culturale ale codurilor de comportament. Maiorul Buchan este emblematic pentru ceea ce însemna afectare și absurditate în Bătrînul Sud în momentul descompunerii sale. Ca și celelalte personaje din roman, el este perfect realizat, dar reprezintă, în același timp, o idee istorică.

Absalom, Absalom! al lui William Faulkner se departează și mai mult de probabilitatea istorică decât *The Fathers*, totuși este un text ce nu poate fi ocolit — chiar dacă nu este un document — de către istoricii Sudului. Thomas Sutpen, care își face brusc apariția, în 1833, în ținutul Yoknapatawpha al lui Faulkner, însoțit de o bandă sălbatecă de sclavi negri și un arhitect francez făcut prizonier, nu prea seamănă cu plantatorul tipic din zona Mississippi. Nici narațiunea stufoasă despre efortul nereușit al lui Sutpen de a întemeia o dinastie și consecințele monomaniei sale inocente nu trebuie deslăfrată ca o alegorie a înălțării și decăderii Vechiului Sud. *Absalom, Absalom!* este o poveste enigmă, cu amestec de zvonuri, deducții, presupuneri, legendă, închipuire și realități. Ea se desfășoară întortocheat pe măsură ce Quentin Compson, cel mai aprig dintre investigatori și probabil purtătorul de cuvînt cel mai apropiat de Faulkner însuși, adună laolaltă faptele care par a fi avut loc. Ale sale „simpatii și afinități istorice” sînt atît de intense încît el ajunge să re-trăiască episoade întregi din tragedia familiei. Și aici, ca și în *The Scarlet Letter*, „ficțiunea și realitatea” (citez din Lewis P. Simpson) devin „aspecte îngemănate ale istoriei: istoria lui este aceea a conștiinței și subconștiinței lui”.

Istoricii de profesie nu pot reacționa la aceste rezonanțe și la acești fiori ai istoriei. Henry James îi asemlua pe istorici cu minerii care muncesc în întuneric, ingenuncheați, cu ochii îndreptați mereu în jos, cu frunțile încruntate, și cu „o țesătură urlașă de fapte de nepătruns” întinsă deasupra capetelor lor. Istoricul, scria el, „vrea, în fond, mai multe documente decât poate folosi”. Povestitorii au nevoie numai de atîtea cit să le grăbească sau să le disciplineze imaginația, fără să se sufocă sub avalanșa faptelor. Totuși, James era un realist și nu prea avea încredere în romanul istoric ca formă literară. Cu cît trecutul era mai îndepărtat, cu atît i se părea lui mai inaccesibil.

El s-a decis pentru acel trecut care, spunea el, „poate fi vizitat”, adică o perioadă suficient de îndepărtată ca să trezească „poezia lucrului trăit, pierdut și dispărut pentru todeauna” dar, în același timp, suficient de apropiat și de palpabil pentru a fi înțeles. Momentul ideal era atînci atunci cînd trecutul devenea în același timp ciudat și familiar. Plăcind o poveste într-o perioadă cuprinsă în memoria scriitorului sau în memoria unei generații „ce poate fi vizitată”, se reducea nevoia de a dibui trecutul din cărți și documente istorice. William Dean Howells avea o definiție și mai confuză a ficțiunii istorice decât James. El reducea romanele „ce meritau a fi numite istorice” la acelea „conforme moravurilor timpurilor cărora le aparțin”, recunoscînd în același timp că asemenea cărți sînt mai degrabă „aduceri aminte decât romane istorice”.

istorice

Dar asta nu înseamnă nicidecum că romane, bune sau rele, scris de preajma sau în timpul unui eveniment istoric — o criză politică, o bătălie, o panică financiară, un proces, o grevă, o revoltă, o catastrofă naturală — capătă automat autoritate cyasi-documentară. [...]

De fapt, ficțiunea istorică nu este în mod obișnuit citată de către istorici decât în scopuri decorative, cu excepția rarelor ocazii cind este prezentată pentru a ilustra atitudini și teme curente ce caracterizează timpul în care trăiește scriitorul însuși. Ca regulă generală, manualele exilcează sumarele plictisitoare despre „literatura americană” la sfîrșitul capitolelor. Oare istoricii ar scrie mai bine istoria dacă ar acorda mai mult credit spiritului de pătrundere al literaturii? Sau literatura este, prin însăși natura ei, un diluant al istoriei?

ACESTE întrebări, în măsura în care se aplică romanului istoric american, au primit diferite răspunsuri. După cum se știe, majoritatea încercărilor deliberate de a romanta sau de a personifica tipuri sociale nu au prea fost încununate de succes. Totuși, au fost și scriitori care, din cind în cind, au deslășit trecutul, așa cum operele celor mai eminenti istorici nu reușesc să o facă. Chiar și cele mai neînsemnate amănunte pot fi de folos după cum spune și Warren Hope într-o scrisoare recentă adresată revistei *Times Literary Supplement*: „Romanele istorice și biografiile romanțate sînt, sau cel puțin pot fi, încercări ale imaginației de a umple goluri de neumplut în cunoașterea noastră. Ele au libertatea de a începe acolo unde documentele și dezbaterile savante trebuie să pună punct cu cugetul împăcat. Deci, ele ne fac să reîntîm ceea ce gîndim și cunoaștem, folosind un procedeu ce seamănă mai mult cu conjurarea spiritelor celor morți decît cu introducerea unui mecanism vorbitor într-o păpușă.”

A scrie proză este un fel de a scrie istorie; toți istoricii și biografil — ca și autobiografil — fac uz de mijloace specifice prozei; toți povestitorii, indiferent că se referă la trecut ca la un spațiu vizibil, la un depozit ce conține elemente de analogie pentru vremurile pe care le trăiesc ei înșiși, sau la un echivalent al unui spectacol hollywoodian, influențează modul în care este percepută. Și modul de percepere poate influența cursul istoriei — o idee împărtășită odinioară mult mai mult decît acum. În 1842, romancierul și poetul William Gilmore Simms din Carolina de Sud declara că „singură, istoria unei națiuni ar avea prea puțină importanță pentru ceilalți oameni”. „Adevărul istoric” era artistul, modelatorul „faptului brut”, care strîmbă din nas cînd e vorba de corectitudine absolută dar care trezește sentimente patriotice, innobilează telurile cititorilor, le înflăcărează speranțele.

Simms a exprimat aceste considerații într-o vreme cînd zidul dintre ficțiune și istorie era permeabil. Francis Parkman îi reproșă cu blîndețe lui Fenimore Cooper faptul că a dat prea mult frîu liber imaginației de romancier și și-a luat libertăți inutile față de faptele istorice. Dar nu-i ajungeau cuvintele pentru a lăuda forța lui Cooper de a recrea nu numai adevărul „tablou”, ci și adevărata atmosferă: „Însuși spiritul sălbăticiilor”, „marea putere distructivă a naturii”. Epopeea lui Parkman despre cucerirea anglo-franceză a continentului nord-american este mult mai aproape de adevărul istoric decît seria „Ciorapului-de-piele” dar a neliuat de la predecesorul său cîte ceva din modul acestuia de a privi istoria, din tehnica sa narativă și descriptivă, din protretele sale eroice, cu adevărat de neuitat.

Mult înaintea diatribei lui Gore Vidal împotriva atacatorilor săi și a pedepsirii lui Don DeLillo, Coleridge a pus sub semnul întrebării prerogativele breslei istoricilor care și-au asumat cu de la sine putere rolul de gardienii al „Demnității Istoriei”, de a decide ce este „cu adevărat important în evenimente” și care evenimente să fie incluse sau omise din cronicile lor. Comentariul lui Coleridge este încă valabil. Cînd istoria americană însemna mai mult politică, război, diplomatie, domenii importante din experiența națională — cel social, economic, cultural — au rămas în umbră. N-a trecut prea multă vreme de cînd istoricii decretau că negrii și femeile fac parte din elementele cu adevărat neimportante în cadrul evenimentelor. În general, prozatorii care scriu romane istorice au fost din totdeauna mult mai catolici în interesele și simpatile lor și mult mai curioși în privința marii diversități ce caracterizează experiența socială.

Este suficient să comparăm, de exemplu, textele din manualele de istorie a Statelor Unite privind perioada 1890—1920 cu trilogia U.S.A. a lui Dos Passos, o trecere în revistă a aceleiași perioade. Războaie, revoluții, violență industrială, marile finanțe — teme ce apar și într-o parte și în alta, chiar dacă accentele sînt diferite, dată fiind atitudinea politică militantă a lui Dos Passos. Totuși, dacă manualul relatează fapte într-o manieră descriptivă și statică U.S.A. este dramatic și dinamic. Istoria este pusă în scenă prin împletirea vieților bărbaților și femeilor minati de ambiții și poftă. Istoria este interpretată de Dos Passos în „Biografiile”, scurte și bine plasate, a citorva americani remarcabili dar mai puțin cunoscuți, ale căror cariere emblematice servesc drept puncte de reper în descrierea secolului care înaintează cu repeziciune. Și a fost orchestrată pe două nivele: al „Jurnalelor de actualități”, un colaj din fragmente din ziare, titluri de cîntece și expresii populare ce fixează în timp desfășurarea acțiunii; și cel al „memoriei fotografice”, un monolog interior în care autorul își amintește și reflectează asupra tineretii sale și a înaintării în vîrstă pe parcursul anilor cuprinși în trilogie. U.S.A. a fost criticată pentru disprețul manifest față de fermierii și muncitorii din fabrici și pentru exagerarea importanței relațiilor publice și a vestitei Wall Street. Dar acest mare ansamblu romanesc este vitalizat de predispozițiile sale profetice: el modifică și adîncește înțelegerea noastră asupra perioadei respective.

Scriitorii buni scriu acel gen de istorie pe care istoricii buni nu pot sau pur și simplu nu o scriu. Proza istorică nu este istorie în sensul convențional și nu trebuie gîndită ca atare. Cele mai bune romane istorice sînt fidele istoriei, dar istoria este asimilată, pusă pe note, modificată în forme asemănătoare producțiilor de teatru sau operă. [...]

Timp de decenii, istoricii (în special aceea cu veleități literare) i-au muștrănat stringătorii-de-evenimente și -de-note-de-subsol, adică pe fabricanții de cărți plicticoase pe care cititorul inteligent sau cultivat le deschide cu reținere și teamă. Acum cincizeci de ani, Allan Nevins a fost numai unul din cei mulți care cereau scrierea unor lucrări de istorie în care faptele, ideile și expresia literară să se imbine în mod armonios. De atunci, alți istorici au condamnat adesea scrierile istorice lipsite de har, prost scrise, și chiar recomandau renasterea vechiului stil al istoriei narative, atrăgînd astfel, din nou, un numeros public cititor. Această campanie, discutată la sfîrșitul cărții lui Peter Novick, *That Noble Dream (Acel vis nobil)*, a luat însă repede sfîrșit. Pentru apărătorii convinși ai „nobilității vis” al istoriei imparțiale, abandonarea monografiilor era echivalentă cu o capitulare în fața relativistilor, impresioniștilor și amatorilor. Istoria narativă — care combina fapte izolate într-o structură omogenă și oglînda trecutul așa cum era acesta de fapt — era declarată ca fiind imposibilă.

Impasul aparent între istoricii „obiectivisti” și cei care caută să lărgească limitele acestui domeniu ar putea să explice popularitatea prozei istorice. Respins de apărătorii oficiali ai istoriei și indus în eroare de scrieri contemporane exotice, publicul a căutat alte căi, cu mai puține asperități, pentru a descoperi trecutul. E greu să ne închipuim un prozator american (Shelby Foote este o excepție) care să fi scris lucrări de istorie remarcabile. Este și mai greu să ne gîndim la vreun istoric american (și mă refer la Henry Adams) care să fi scris un roman de referință. Deci se pot spune foarte multe în favoarea romanelor bine compuse și exacte din punct de vedere istoric — *Drums (Tobe)* lui James Boyd, sau *Rabble in Arms (Norodul sub arme)* al lui Kenneth Roberts, sau *The Big Sky (Cerul cel mare)*, al lui A. B. Guthrie. Chiar dacă nu sînt nepieritoare, ca opere literare, asemenea cărți trezesc interesul pentru istoria americană și o fac accesibilă unei categorii largi de cititori care, altfel, ar ignora-o.

Vor fi întotdeauna cercetători, independenți sau membri ai institutelor, care vor aborda istoria fără menajamente și dulcegării. Alții par să o prefere înghesuită în biografii cu informații demne de încredere, dar scrise în stil personal și anecdotic. Și mai sînt cei care continuă să opteze pentru poveștile grele de culoare și dramă ce lipsesc scrierilor istorice oficiale.

Nu contează. În Casa Istoriei sînt multe camere în care fiecare negustor al istoriei poate să afle găzduire. Că știu sau nu știu acest lucru, istoricii, biografil și romancierii sînt, în realitate, rude.

Traducere de
Irina Horea

Voroneț. Spălarea picioarelor (detaliu)

CRONICA FRANCEZĂ

Hervé Hamon și istoria imediată

■ **EXISTĂ** în Franța, mai ales, o problemă legată de scrierile unui gazetar sau de articolele unui universitar, referitoare la întrebarea: care este granița dintre actualitate, consemnarea cotidianului, comentariul „la cold”, pe de o parte, și, pe de altă parte, lucrarea de sinteză, reflexia în afara contextului, analiza științifică? Totul s-ar soluționa foarte simplu, dacă articolele de presă n-ar fi scrise decît de gazetari iar studiile și tratatele numai de specialiști. Iată. În țările occidentale, societățile industriale devenite societăți de comunicare, numite chiar așa în a treia lor fază de dezvoltare, creează o inevitabilă confuzie, uneori chiar revendicată. Incurcătura sporește. Animatorii de televiziune publică biografii sau memorii: J.-F. Kahn, gazetar, publică *Un tratat al minciunii*, Christine Ockrent o convorbire cu de Marenches... Unii se interesează de opere perene, alții, istorici și profesori la Collège de France, comentează actualitatea în scurte articole publicate în paginile intitulate „Idei” sau „Dezbateri” ale marilor cotidiene. În același timp, colecții ale editurilor încearcă să-și apropie reviste, alăturîndu-se actualității, iar periodicele multiplică numere în afara tirajului „pentru colecționari” (decî, de păstrat!). Fenomenul nu este recent (să ne amintim cum s-a născut în Franța — „Livre de poche”), dar se dezvoltă căpătînd proporții. Oare se citește Derrida fiindcă au fost citite criticile gazetarilor despre operă și se descifrează Michel Serres fiindcă este invitat la nenumărate emisiuni?

La această stare de fapt, asistăm la o replică a intelectualilor — măsura de apărare nu este nouă — nu numai a celor de dreapta, care se întrebă împreună cu Alain Finkielkraut, Danièle Stallenave sau Elisabeth de Fontenay, „ce este o operă”, „ce înseamnă cultura”, sprijinindu-se uneori pe calitatea lor de heideggerieni de stînga...

CAZUL Hervé Hamon trebuie plasat în acest context. Gazetar (este cronicar la *Monde de l'Education*), producător de televiziune și animator la ra-

dio (a înregistrat emisiunile din Mai 1968), specialist al istoriei „imEDIATE”, a publicat — adesea în colaborare cu Patrick Rotman, — mai multe cărți-sinteză despre A doua stîncă (ed. Le Seuil, 1982), Michel Rocard (Efectul Rocard, ed. Stock, 1970), mediile intelectuale franceze (Intelocrații, ed. Ramsay, 1981), Mai 1968 (Generația, două volume, ed. Le Seuil, 1987 și 1988), educație (Cît timp vor exista profesori, ed. Le Seuil, 1984) războiul din Algeria (Purtătorii de valize, ed. Albin Michel, 1979). El este și autorul unei biografii a lui Yves Montand, publicată anul acesta, Montand care cu siguranță a fost nu numai vedeta show-bisului ci și a cinematografului...

Dacă Hervé Hamon ar fi întrebat care îi este specialitatea, se va ascunde, fără îndoială după „cunoașterea istoriei” știind totuși că ea nu îi conferă o emblemă de „istoric adevărat”. În aceste condiții ar trebui rezervată istoria imediată, istoricilor oficiali (cei diplomați, profesori...) fără a se mai publica ceva despre actualitatea „fierbinte”? Jean-Pierre Azema, istoric, profesor de Science-Po, răspunde negativ, replicînd printr-o afirmație referitoare la anchete atît de serioase ca cele semnate de Hervé Hamon, care vor fi foarte utile istoricilor de mine, fiind necesare alcătuiind o piramidă de articole de presă, de convorbiri directe cu actorii istoriei, dovezi scrise, indispensabile muncii științifice. De ațfel Jean-Pierre Azema mărturiseste că habar nu are de munca unui gazetar.

Sîntem confrunțați cu această nouă specie de stringători de informații ai timpului prezent, care chiar dacă sînt dincolo de vîntul, sînt totodată profesioniști serioși asemeni lui Hervé Hamon avînd dreptul la recunoștința specialiștilor lînsați de metoda explorării istoriei imediate. Acesta este cel cîmpul de investigație al lui Hervé Hamon, dînd lucrărilor sale un caracter științific iar operei sale legitimitate.

F.M.

Voroneț. Turcii în scena judecării de apoi

Expoziții la Biblioteca Națională din Paris

● Tanis, faraonii incertitudinii, săpături actuale în Teba de Nord. Expoziția relevă rezultatele săpăturilor efectuate de Mișcarea franceză condusă de Philippe Brissaud, 15 panouri fotografice ilustrând istoria regiunii și tehnicile folosite pentru o mai bună înțelegere a organizării locale (numismatică, stratigrafică, prospecție geofizică condusă de E.D.T.), fotografii efectuate la sfârșitul lui decembrie 1990. Pe lângă panouri mai sunt expuse 200 de obiecte de la Tanis păstrate în Laboratorul Antichităților egiptene de la muzeul Luvru (din săpăturile lui P. Montet înre cele două războaie), monede de la Luvru și de la cabinetul

de Medalii; documentele lui P. Montet păstrate în familie; cărți vechi cu vederi din Tanis și macheta părții anterioare a templului lui Amon cu mormintele regale. O placuetă și un film video de 13 minute îmbogățesc ilustrația expoziției deschise la 29 mai rămasă la dispoziția vizitatorilor până la 20 octombrie. (In imagine, unul din panouri).

● Bernard Dufour. Sub egida ministrului Culturii, Jack Lang și a administratorului general al Bibliotecii Naționale, prof. Emmanuel Le Roy Ladurie, va deschide la 29 mai expoziția de pictură Bernard Dufour, care va dura până la 13 iulie.

Un maraton al amintirilor

● La finele lunii iunie, Parisul va fi gazda unui omagiu adus marelui pianist german Wilhelm Kempff, în vârstă de 95 de ani, care din 1984, trăiește retras la Positano, în Italia. Acest „maraton al amintirilor” va fi un adevărat florilegiu al pianului: Svietoslav Richter, Martha Argerich, Shura Cherkassky, Oleg Maisenberg, Gerhard Oppitz, Vladi-

mir Ashkenazy, Bruno-Luca Gelber, Jean-Claude Pennetier, Georges Pludermacher și Charles Spencer. În programul manifestării — recitaluri și patru concerte simfonice cu două orchestre germane: Orchestra radio din Berlin sub bagheta lui Vladimir Ashkenazy și Orchestra radio din Leipzig dirijată de Hans Graf. (LE FIGARO, 3 mai).

Intrați în legendă !

● În zilele de 24, 25 și 26 mai, la Paris a avut loc a doua „Întâlnire artistică a tinerilor europeni” pe tema „Spune-mi care îți sînt eroii, îți voi spune cine ești”. Aceasta a reunit peste 2000 de elevi între 8—18 ani, veniți din 16 țări europene (cei 12 plus Norvegia, Suedia, România și URSS) care, sub supravegherea profesorilor lor de franceză sau alte limbi, parti-

cipă la proiectul „Intrați în legendă !”, din care această întâlnire este doar o etapă. Proiectul se întinde pe patru ani școlari (1989—1993) și își propune să redeștepte în rîndul participanților gustul pentru scris și spectacol, încurajându-i să aștearnă și apoi să pună în scenă basme, mituri și legende din țările lor, cu ajutorul unor artiști profesioniști. (LA LIBRE CULTURE, 22 mai)

Moda biografiilor

● Și englezii au o pasiune devorantă pentru biografii. În fiecare săptămână, dincolo de Canalul Minecii apar circa 20 de biografii. Statistica făcută la începutul anului acesta despre aparițiile 1990 a dat la iveală următoarele cifre: 2164 biografii față de 2533 romane. S-au putut număra, în ultima vreme numai, 200 biografii dedicate lui Byron. După informații-

ile ziarului londonez The Independent acum autori renumiți scriu biografii. Peter Ackroyd a primit un avans de 6500 000 de franci pentru a scrie biografiile lui Dickens și Blake, iar Michael Holroyd a încasat în contul unei biografii dedicate lui Bernard Shaw, 6200 000 franci. Lui A.N. Wilson i s-a comandat o biografie a lui Ișus, nu se știe avansul... (LIRE, mai).

Octavio Paz în Europa

● Tema abordată în noua sa carte de Octavio Paz (în imagine), laureat al Premiului Nobel pentru literatură, este viața și opera poetei mexicane Sor Juana Ines de la Cruz. Scriitoarea, care la finele secolului 17 a trăit în mijlocul călugărițelor dintr-o mănăstire, este apreciată de Octavio Paz drept prima femeie care a militat pentru drepturile femeilor și a instruirii și educației. Aflat într-un turneu european,

autorul și-a prezentat cartea la Berlin sub titlul: Sor Juana Ines de la Cruz sau poiana credinței. (NRZ, 23 mai)

Dezinformatorul lui Ustinov

● Actor, prozator, dramaturg, cineast, regizor de teatru și operă, ziarist, Peter Ustinov și-a sărbătorit de curind 70 de ani de viață. Ca scriitor se afirmase de mai multă vreme, delectându-și cititorii, printre altele, cu autobiografia sa intitulată Cher moi. Iată-l acum,

în librărie, cu un roman, Dezinformatorul (ed. Belfond), o parodie de roman de spionaj dar, după cum apreciază critica, mai înainte de toate, o satiră acidă a epocii noastre, în care autorul nu menajează nici establishmentul, nici indivizii. (LA LIBRE CULTURE, 24 mai).

Cote la Stradivarius

● O vioară fabricată de celebrul Antonio Stradivarius în 1707, estimată între 400 000—500 000 lire sterline, a fost pusă în vânzare la licitație la galeria londoneză Sotheby's de către Universitatea

Harvard din Statele Unite. Se amintește cu acest prilej că o vioară realizată de lutierul Guarneri în 1694 atinge la ora actuală între 100 000—150 000 lire sterline. (LE QUOTIDIEN DE PARIS, 21 mai).

Artiștii și libertatea

● Șeful orchestrei Gewandhaus din Leipzig, Kurt Masur și scriitorul Reiner Kunze au primit, la Drezda, Premiul Hanns-Martin Schleyer pentru anii 1990 și 1991. Artist și muzician de renume internațional, Masur și-a dobândit și renumele de „salvator al Leipzigului” pentru că la istorica demonstrație populară din 9 octombrie 1989 a chemat la evitarea oricăror acțe de violență. Prin curajul și angajamentul său rațional, muzicianul a imprimat evenimentelor fier-

binți din toamna anului 1989, care au culminat cu răsturnarea lui Honecker, o desfășurare pașnică. Masur va prelua în toamnă conducerea Filarmonei din New York, păstrînd însă și postul la cunoscuta instituție muzicală din Leipzig, care trece prin dificultăți majore de adaptare. În cel privește pe Reiner Kunze juriul a apreciat că scriitorul a militat într-un stil personal împotriva oprimării libertăților individuale. (In imagini Masur și Kunze). (NRZ, 18 mai)

Oratoriul Jeanne D'Arc

● La peste o jumătate de secol de la crearea sa, poate cu ocazia înregistrării excepționale realizate luna trecută, oratoriul celebru al lui Honegger Jeanne d'Arc au bucher va avea un mare răsunet în lumea melomanilor. Conducerea muzicală a Orchestrei Naționale a Franței și a Corului Radiodifuziunii de către Seiji Ozawa, „a creat o tensiune artistică neobișnuită, asemeni corzilor unui arc din care săgeata e gata să pornească”. Ozawa a imbinat cu

o măiestrie deosebită, pînă la contopire — spun comentatorii —, muzica lui Honegger cu textul lui Claudel, exaltînd cin-tăreții (Pollet, Command Stutzmann, Aler), și dînd masivitate și vibrație recitatorului, prin intermedul unui actor bine cunoscut, Georges Wilson. Halucinantă este compoziția Marthei Keller în rolul principal vorbit care atinge sublimul odată cu rostirea întrebării „Qui m'appelle?”. (L'EVENEMENT DU PARIS, mai).

Metropolitan la Alhambra

● Un eveniment artistic de excepție se anunță a fi fastuoasă expoziție pe care Metropolitan Museum din New York o concepe special pentru Palatul Alhambra din Grenada. Prevăzută pentru începutul anului 1992, aceasta va fi consacrată artei islamice spaniole, între secolele VIII și XV, muzeul newyorkez posedînd cea mai bogată co-

lecție în acest domeniu. Organizați cu prilejul celui de al cincilea centenar al descoperirii Americii, expoziția va reuni circa 120 de opere, unele provenind și din colecții publice și particulare din U.R.S.S., Statele Unite, țări din Europa occidentală și lumea arabă. (LA LIBRE BELGIQUE, 27 martie).

SCRISOARE DIN GERMANIA

Uz intern, uz extern

BOTEZUL Editurii Politice în Humanitas, în credința pogrării unui duh înnoitor, e una din speranțele majore ale actualei conjuncturi culturale din România. De aici, de departe, e greu să socotești cit e nou sau, mai degrabă, cit a mai rămas din leșul „zidirii vechi”.

Humanitas, aflăm din dicționarul lui Livaditu din 1852, înseamnă „omenire, prietenie, sinceritate, politetă, omenie”. Într-adevăr cu tot acest nobil calabalic semantic oficiezi o intrare onorabilă în lume. Ținînd seama de contextul în care s-a făcut schimbarea, se mai pot oferi și alte conotații, de ex. pentru sintagma Editura H.: „Cantora bunului păstor” sau „Oglinda lumii prin învățături de folos”. Oricum, deducem din programul anunțat că ni se dăruiește un îndreptar moral de instrucție civică pentru a putea naviga în oceanul libertății în care am ridicat pinzele.

„Pentru fiecare, cite ceva”, acesta pare să fie planul ascuns al întreprinderii. Pentru plugar și student, pentru filosof și militar, pentru tînăr și bătrîn. Uz intern, uz extern. Astfel memoriile lui Armand Călinescu s-ar putea numi și „Călăuza conducătorului iscusit”, dat fiind didahiile mult folosite din care, cu binișorul, interesații își pot însuși jaloane ca Frontul Renașterii Naționale, cenzura, interdicția partidelor politice, mituire, trafic de arme, partid unic, lagăre de concentrare, închisori, lichidare, suprimare etc. Orice om politic, președinte sau nu, poate urma fără scrupule indemnul pilduitor, tonificat și de prefața cu iz de pivniță veche.

N-am detectat ce carte a fost sortită minerilor dar vizînd străinătatea ne-am oprit la aceea pe care am plasat-o în categoria Cărticica emigrantului sau avertisment celor ce bat la poarta capitalismului, fiindcă avem obrazul să ne considerăm parte din adresați. E vorba de bestseller-ul lui Gûnter Wallraff, Ganz unten (Jos de tot), pe care Humanitas, în traducerea Adelei Motoc (La marginea societății) îl vinde cu 24 de lei.

De la Ilia Ehrenburg la Mircea Zăciu s-au scris multe pagini de ocară împotriva nemților (din R.F.G., în special), dar opera lui Wallraff, autohton, le întrece. Autorul, un jurnalist „spurcă-cuibu”, se răfuiește de peste 20 de ani cu establishment-ul demo-

cratiei apusene, numărîndu-și slăbiciunile și ilustrîndu-i copios abuzurile și inconsecvența. Aceasta i-a adus pe lingă o avere buinică și zeci de procese pe cap, în bună parte cîștigate datorită unor avocați priecupți care îi păzesc scriitura de amenințarea codului penal.

Răutatea, intoleranța, pasiunea și angajamentul său au avut, nu de puține ori, efecte pozitive. Infrațiunii descoperite de Wallraff, delict, călcarea drepturilor minorităților etc., au fost, odată scoase la lumină, condamnate, corectate, abolite. O nouă ediție din Ganz unten (1987) prezintă într-un supliment bogat și instructiv urmăriile aventurilor descrise în carte. Dacă Humanitas ar fi ales această versiune, cititorul român ar fi profitat din plin. Așa, fără prefață, fără o prezentare măcar sumară, cetățeanul de rînd, cum am fi și noi, de-i stă gîndul să facă o vizită în Apus, sau, Doamne ferește, să se pripăsească pe acolo (în traducere apare termenul „emigrant” pentru „străin”) e confruntat cu diverse amenințări din care se trag învățăminte ca: a) nu te duce la meciuri de fotbal că riști să îți se arunce țigări în păr sau să îți se toarne bere în cap (p. 13); b) nu participă la congresele partidelor democreștine, dezmăț al bețivănilor, că vei fi dat mintenăș afară, fiindcă miroși a usturoi — deși băștinășii consumă mai mult ca tine — și, în plus, tejghetarul nu-ți dă nimic de băut, chiar de-ai muri de sete (p.15); c) nu te angaja la restaurantele MacDonald că ți se dă o uniformă fără buzunare, deci nu poți păstra eventual un bacșiș, nu poți să ai o batistă și „dacă îți curge nasul, curge pe hamburger sau sfîrșie pe grătar” (p. 20); d) de lucrezi pe un șantier, „la negru”, fii sigur că vei fi șicanat, prost cazat, prost plătit și în pericol de moarte dacă nu „miști” (p. 27), vei suporta batjocura șefilor, dar nu vei putea folosi closetul lor; e) nu încerca, atunci cînd o faci pe turcu, să convingi pe preoții catolici să te boteze, că în afară de cîteva scene comice nu realizezi nimic (p. 37); f) în situația ta de metec, orice contact cu secta Bhagwan nu-ți aduce profit (p. 57); g) nu-ți organiza propria inmormintare cu transport în patrie, dacă nu poți plăti 10 000 de mărci peșin (p. 59)... Dacă vrei să cîștigi ilegal un ban, găsești un loc de muncă doar în industria prelucrării abestului (p. 65), unde te pîndește cancerul, ca vopsitor de otrăvuri în acord, ca hamal, în coșerii, în tuneluri, pînă la 70 de ore la rînd (p. 81) sau ca biet cobai uman în industria farmaceutică (p. 120).

Cum am mai spus, această sumbră odisee ar fi avut nevoie de o prezentare, de explicații suplimentare.

Cititorul ar trebui iarmurit ca erou povest. Ali, face parte dintr-o categorie de străini care pătrund clandestin în Germania pentru a cîștiga în foarte scurt timp cit mai mulți bani (vă amintiți de filmul „Poarta de aur”, la frontiera dintre Mexic și S.U.A.?). Aceștia nu vor să se stabilească aici sau dacă au intenția să o facă, sint reticenti oricărei asimilări sociale. Trăiesc după normele lor, în societăți închise, exercitînd practici religioase bizare pentru autohtoni. Aversunea provine din lipsa de comunicație între cele două părți, un semn tragic de neajutorare. Străinii nu învață limba germană, preferă să se îmbrace în portul lor de acasă (femeile cu tulpă și feregea), refuză să accepte pentru copiii lor formele normale de instrucțiune publică.

Tabloul prezentat de Wallraff poate fi corectat cu alte date. Să amintim că numai în landul Baden-Württemberg jumătate din restaurante, circumi și baruri au proprietari italieni, iugoslavi sau greci, că mare parte din capitalul industrial e în mîini străine, lucru care nu deranjează nicidecum pe salariații bucurîndu-se de un loc de muncă prosper și asigurat.

Dacă editorii nu au avut intenția să bage pur și simplu groza în oameni în fața unei dorite economii de piață liberă, adaosul unui fir de orientare ar fi fost mai cinstit. Altcum, Wallraff, așa gol-goluț, și lada de gunoi în care a cotrobăit, ar sta mai confortabil în paginile „României Mari”.

Paul Miron

P.S. Wallraff (Ali) redă dialogurile împănate de el cu un „pidgin german” oribil, într-o ortografie problematică, fapt care a îngreunat desigur truda traducătoarei. Bavarezii nu o vor ierta că a tradus „a Freind” prin „pretin” (p. 15). „Comuniștii” (p. 17) sint în germană „Hurensöhne”, deci „feciori de curvă”. Pentru „această firmă își înștiințează solicitanții în ordinea prezentării” (p. 27) ar fi fost corect „imediat după angajare salariații firmei sint anunțați legal autorităților în drept”. „Nebuniei” (p. 13) i-ar corespunde mai degrabă un cuvînt din familia „exuberant”; cunoscutul local „München Bürgerbräukeller” e simplificat penibil prin „Crama din München” (p. 15), după cum „miercurea politică a cenușii” (p. 15) sună interesant, dar nu explică sensul „adunării politice în prima zi din postul Paștilor”. Pentru „catirii” (p. 15) versiunea germană propune „Multreiber”, adică „cei ce mină catirii”. Probabil printr-o gresală de tipar, ordinul trapiștilor (p. 53) a fost înființat cu 60 de ani mai devreme, 1604 în loc de 1664.

Un castel pentru Hugo

● Președinte al Societății Soka Gakkai Internațională, fondator al Muzeului de artă din Fuji, al concertelor Min'on și al Universității Soka, Daisaku Ikeda este un mare iubitor al creației lui Victor Hugo. De doi ani, el se ocupă de restaurarea Castelului Roches unde Hugo și-a petrecut mai multe vacanțe deosebite de fecunde pentru creația sa. Posesor al unei remarcabile colecții de manuscrise și memorii ale poetului, Daisaku Ikeda și-a ales acest loc pentru a-și expune prețioasa colecție.

Baletul Harold și Maude

● Cunoscuta dansatoare Rosell Hightower a revenit pe scenă la vârsta de 71 ani. La Palais de Beaulieu din Lausanne ea a interpretat rolul lui Maude într-un spectacol coregrafic semnat de Etienne Frey. Partenerul ei, în rolul Harold, a fost Jean-Claude Pavatill. (DIE WELT, 18 mai)

Elena, Elena, iubirea mea

● Scriitorul napoletan Luciano de Crescenzo, inclinat în ultimul timp spre subiecte inspirate din antichitate, a scris un nou roman, așteptat cu interes în librăriile din Italia: **Elena, Elena, iubirea mea**. Autorul povestește într-o manieră originală despre războiul Troian și întâmplările care l-au precedat. Evenimentele sunt privite cu ochii unui tânăr care își caută tatăl, dispărut dincolo de zidurile orașului asediat. (DIE WELT, 18 mai)

Omagiu Brassens

● Louis-Jean Calvet, cunoscut biograf al lui Roland Barthes și-a schimbat preocupările. Către sfârșitul lunii mai editura Lieu Commun va publica biografia exhaustivă a lui Georges Brassens. (LIRE, mai)

Civilizația celților

● 200 de muzee din 24 de țări, multe din Europa răsăriteană, au contribuit la realizarea celei mai mari expoziții de până acum consacrată civilizației celților, pe care o găzduiește Muzeul Grassi din Veneția. În total sunt expuse 2.200 de opere aparținând acestei civilizații. Două etaje ale palatului prezintă, după un proiect al arhitectului Gae Aulenti, istoria și cultura celților, exprimate prin lucrări în metale, în special în aur. (IL TEMPO, 6 aprilie)

Nominalizări pentru Toni Awards

● Două comedii muzicale de succes — **Miss Saigon** și **The Will Rogers Follies** — au primit câte 11 nominalizări fiecare pentru înalta distincție care este Toni Awards, echivalentul teatral al Oscarului pe Broadway. Piesa lui Neil Simon: **Lost in Yonkers** a întrunit cinci nominalizări, iar comedia **Six degrees of separation** — trei. (L'UNITA, 7 mai)

Premiul Roger Nimier

● Juriul celui de al 29-lea premiu Roger Nimier, prezidat de Michel Mohrt, a decis încoronarea cu această distincție a scriitorului Stéphane Hoffmann pentru romanul **Chateau-Bougon** (ed. Albin Michel). O carte plină de vervă și ironie, demnă de Nimier — estimează **Le Figaro** (24 mai).

Cinematograful — 100

● Cunoscutul actor francez Michel Piccoli i s-a încredințat organizarea celebrării „cu mare pompă” a centenarului cinematografului în anul 1995. Ministrul culturii Jack Lang a investit pe apreciatul artist cu misiunea de a reflecta asupra acestei aniversări. (LE QUOTIDIEN DE PARIS, 16 mai)

Avanpremieră Giacometti

● „Pletez, sculptez pentru a mușca din realitate, pentru a mă hrăni, a crește, pentru a mă apăra mai bine împotriva foamei, a frigului, a morții, pentru a fi cât mai liber posibil”. Această confesiune a marelui artist Giacometti este admirabil ilustrată în ansamblul de opere (21 de sculpturi și 18 desene) pe care-l găzduiește Muzeul de artă modernă din Liège până la 23 iunie, ca un preludiv la viitoarea retrospectivă pariziană. Ansamblul a fost imprumut de Fundația Maeght din St-Paul de Vence.

Memoriile lui Brando

● Editura pariziană Presses de la Renaissance a cumpărat drepturile pentru Franța ale **Memoriilor** lui Marlon Brando. Pentru a justifica suma foarte ridicată pe care o pretinde pe piața mondială, Brando a declarat că și va scrie singur cartea și va suna tot. Precizarea nu-l lipsită de umor și nici de greutate... monetară. (LIRE, mai)

Dama de pică la Opera Bastille

● Montată la Scala din Milano de celebrul cineast Andrei Konchalovskii, dirijată de Myung-Whum Chung, **Dama de pică** de Csaiikovski, cu Regine Crespin în Conțesă și Tina Kibberg în Lisa, s-a bucurat de un mare succes, timo de o lună la scena pariziană nazională, Opera Bastille. Se pare că în urma acestor două succese răsunătoare, melomanii se vor bucura de editarea unui disc (L'ÉVÈNEMENT DE PARIS, mai)

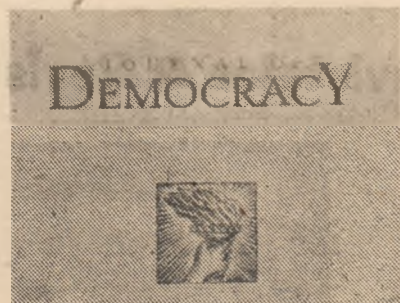
Moartea subită

● Baletul Béart al anului 91 se intitulează **Moartea subită** (numele unei beri belgiene și al unei cafenele din Bruxelles unde Béart și-a înținat tatăl cu puțin înaintea morții subite a acestuia survenite la 64 de ani). **Moartea subită** este și titlul unei cărți apărută luna aceasta la ed. Seguer, în care coreograful mărturisește: „Cine nu vrea să scape, cind a ajuns la jumătatea vieții, de bagaje care îl încurcă? Pentru mine baletele au fost asemenea bagaje, m-au tulburat înfrunții prilei de a-mi mărturisii obsesiile, a-mi motiva creațiile, succesele. Asemeni lui Fellini în 8'”. Béart se revoltă împotriva creațiilor și personajelor sale. (L'ÉVÈNEMENT DE PARIS, mai)

La anul, la Sevilla

● Expoziția universală din 1992 de la Sevilla va prilejui și un gigantic festival cinematografic. Un cinematograful aer liber cu un ecran de 203 m.p. va găzdui în fiecare zi, din aprilie până în octombrie, pe cinefilii care vor dori să răsfășoare o enciclopedie alcătuită din aproape o sută de filme, dintre care 25 cele mai bune din lume — după aprecierea Congresului Statelor Unite și cele mai bune 10 filme europene, după Institutul de filme din Franța, precum și numeroase filme distinsse cu Oscaruri sau cu alte mari premii.

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

Journal of Democracy

● Publicație trimestrială independentă a National Endowment for Democracy — corporație non-profitabilă din SUA, beneficiind de o alocație din partea Departamentului de Stat în vederea întocmirii unor programe de promovare a instituțiilor democratice în străinătate — **Journal of Democracy** vol. 1 nr. 4 (toamnă 1990), debutează cu un articol semnat de Pierre Hassner — director științific al Fundației Naționale de Științe Politice din Paris, și co-autor alături de Pierre Grémion al cărții **Vents d'Est** apărută în 1990 — articol purtând titlul: **Communism: A Coroner's Inquest** în care, urmind procedura unei anchete a procuraturii, autorul încearcă să elucideze cauzele (exogene și endogene) care au dus la decesul atât de suspect al comunismului. Și — spune dl. Pierre Hassner — două lecții sînt de reținut din acest „caz”: 1) mișcările sociale imprevizibile (ca apariție) sînt incontrolabile (în consecință) și 2) legitimitatea democrației este într-adevăr indispensabilă, dar și implacabilă (s.n.).

Revista cuprinde, pe lângă articolele de fond și referate din „teren” (din lume) rubrici de dezbateri de documente, de știri și note, precum și recenzii. De aici ne-a reținut atenția recenzia cărții lui Robert Kostrzewa: **Entre Est și Vest: scrieri apărute în revista „Kultura”** — este vorba despre o antologie a lucrărilor publicate în revista lunară a emigranților polonezi la Paris. Aflăm că revista, deținind locul ei important în istoria politicii modernă încă din anul înființării sale în 1946, a scos și multe cărți sub egida ei, circulația sa fiind renumită nu numai în Vest ci și în Est. **Kultura** a fost „dinamita intelectuală” care a explodat structura falsei constituențe, iar acest „potențial exploziv” nu era o ideologie anume, ci mai degrabă libertatea pluralistă de gândire și expresie” (s.n.) a revistei menționate.

Tot în această revistă găsim și o rubrică extrem de interesantă, Election Watch, care furnizează date privitoare la alegerile care urmează să aibă loc în țările în curs de dezvoltare și în lumea comunistă date asigurate de International Foundation for Election System, fundatie particulară non-profitabilă de educație și cercetare, care acordă asistență în monitorizarea, surrijinirea și întărirea procesului electoral în întreaga lume.

Menționăm că din Comitetul Consultativ Internațional (în curs de formare) al revistei, fac parte, printre alții, d-nii Václav Havel, János Kis, Adam Michnik.

În paginile aceluiași număr, găsim reclama revistei Glasnost — în limba engleză, care cuprinde cele mai importante articole apărute în ultimele două numere anterioare ale revistei cu același nume scrisă în limba rusă, la Moscova, de un grup de ziariști dizidenți. (M.G.)

The New York Times Book Review

● În aprilie, revista new-yorkeză de recenzii de carte își împarte articolele în două secțiuni principale: **non-fiction** și **fiction**, dintre care totdeauna prima este cea mai voluminoasă și, evident, mai variată. Așa cum remarcă recent dl. N'olae Manolescu se constată o schimbare a gustului publicului cititor contemporan, îndreptându-se (și la noi, de mai curînd, încercînd să facă un salt peste rămînerea în urmă și din acest punct de vedere) spre lucrări pe care le-am numi para-literare, mai ales memorii, jurnale, autobiografii, scrieri, dar și lucrări de istorie, politică, sociologie, artă, medicină, de pa că realitatea ar fi cea mai bună literatură. Acest lucru se întîmplă poate și datorită faptului esențial reamintit de Fang Lizhi — astrofizician dizident chinez aflat acum în SUA (participant la demonstrația din Piața Tiananmen — că: „intelectualii

se află în prima linie, în oricare democrație în stare de funcționare” (în China însă, partidul e primul, intelectualii ultimii). **The New York Times Book Review** prezintă pe prima pagină a numărului din 21 aprilie cartea d-lui Fang Lizhi intitulată **Bringing Down the Great Wall / Dărîmarea marelui zid**.

Ne-au atras atenția două tematici importante, care revin des în paginile revistei, ceea ce evidențiază faptul că se scrie foarte mult în Vest asupra ravagiilor nazismului și consecințelor comunismului, de fapt cele două tragedii ale secolului nostru. Din prima serie am reținut câteva lucrări însemnate: **Hitler's Justice** semnată de Ingo Müller, recent tradusă în limba engleză, din care aflăm că aproximativ 80.000 de oameni au fost condamnați la moarte cu „acte în regulă” întocmite chiar de mina judecătorilor calificați ai lui Hitler, toți cu studii de drept, unii dintre ei foști studenți străluciți. **Holocaust Testimonies** de Lawrence L. Langer se bazează pe aproximativ 300 de interviuri luate supraviețuitorilor lagărelor naziste (din cele 1.400 înregistrări video începute în 1980 și care se află la Yale University). Dar cea mai zguduitoare se pare că este mărturia pusă pe hîrtie, abia la 70 de ani, de Adina Blady Szwajger — pediatra într-unul din ghetto-urile din Varșovia.

S-a tradus și cartea intitulată **The Truth about Chernobyl — Adevărul despre Cernobil** de Grigori Medvedev, inginer nuclear, acum scriitor — cartea a apărut în URSS încă din 1999, dintr-o necesitate morală, cum spunea autorul. (M.G.)

NEuropa

● Ajunsă în al douăzecilea an de existență, revista luxemburgheză **NEuropa**, director Mimmo Morina, se adresează în acest număr quadruplu (66-69/vară-primăvară 90-91) cu orecădere iubitorilor de poezie. Ultimului laureat al Premiului Nobel, mexicanul Octavio Paz, îi sînt dedicate primele pagini, publicîndu-i-se poemul **Temporalitate** și un cald profil intitulat **Vino într-o seară la cină — întîlniri cu Octavio Paz**, semnat de Mimmo Morina. Reluăm un aforism al poetului: „Oricine poate învăța de la alții și dăruia altora. Este ca un proces de osmoză universală într-o continuă mișcare”. Idee reluată în cadrul secțiunii **Civilizații universale** de Leopold Sedar Senghor (Sicilia, leagăn al valorilor de simboză biologică și culturală al civilizațiilor mediteraneene) și Vasile Andru (Orient și Occident). Majoritatea dedicate poeziei, eseurile sînt semnate de José Lopez Rueda (**Opera poetică a lui Humberto Diaz-Casaneva**), Pino Mariano, Margarita Feliciano, Aldo Gerbino, Myo Kapetanovich (**Introducere în poezia Annei H'bert**), Geoffrey Hull și Evelyn M'nard (asupra volumului de poeme **Trazos de Ana Maria del Re**). Același spirit universalist domină și selecția prozei scurte unde sînt publicate Francis Goldts, Pierre Roller, Sara Morina, Madeleine Mc Donald, Giovanni Cecchipinti și Dante Medina.

Galeria poetilor reunește, printre alții, versuri de Vincent Rindone (născut în Sicilia), Efim Kleitnikov (Macedonia), Park Tae-J'n (Indochina), Hector Hugo Arollano Herrera (Valparaiso-Chile), Jean Morisset (Canada), Niki Philippou (Cipru), Jeanné Maillet (Franța), Monfredo di Blasio (Italia), Bogomil Djuzel (Iugoslavia), José Luis Lopez Narrillos (Spania). Tot aici, încă o surpriză românească: opt poeme de Bogdan Ghiu (într-o versiune italiană semnată de Geo Văișle), căreia i se adaugă — la sectorul Artă — cronică Evci Sirbu la spectacolul cu **Une prière de trop** de Georges Astalos pe scena teatralului Nesle din Paris. Alte rubrici de artă, cele pentru oenofili și gastronomi, și o substanțială secțiune de Note de lectură rotunjesc fericit sumarul revistei a cărei periodicitate am dori-o îmbunătățită. (M. M.)

● Revista revistelor ● Revista revistelor ● Revista revistelor ●

Viceprimarul
Ion Grigoriu
n-a auzit
de Panait Istrati

● Dintr-un articol al d-lui Teodor Vărgolici din ADEVĂRUL (23 mai), aflăm cu stupeoare că primăria sectorului 2 București a refuzat d-lui Al. Talex, cunoscut prieten și editor al lui Panait Istrati, transformarea camerei în care a trăit până deunăzi soția scriitorului într-un fel de punct memorial. O adresă semnată de viceprimarul Ion Grigoriu îl înștiințează pe dl. Talex că, întrucât deține deja 2 camere și una de serviciu, depășind norma locativă stabilită prin Legea 5/1973, nu i se poate aproba cererea de extindere. Trei chestiuni rezultă, cum ar zice un personaj al lui Marin Preda: 1) să nu fi observat primăria că dl. Talex n-a solicitat extindere, ci cu totul altceva?; 2) oare aplicarea unei legi ceaușiste, la un an și jumătate de la revoluție, și, pe deasupra, în cazul moștenirii unui scriitor celebru, nu e socotită de nimeni la sectorul 2 cel puțin ciudată?; 3) în definitiv, dl. Grigoriu ar fi semnat o adresă precum aceea (răsunasă!) la care ne referim, dacă în locul unor nume ca Al. Talex și Panait Istrati ar fi fost în discuție nume ale unor demnitari actuali, care stau în ditamai vilele, fără ca cineva să le aplice legea 5 din 1973? Una din două: sau dl. Grigoriu n-a auzit de Panait Istrati sau a auzit, dar nu-l pasă! ● Într-un articol din DIMINEAȚA (23 mai), consacrat cazului Atenei Palace, ne-au atras atenția două nume de poeți, amestecate într-o afacere cu securiști și băști. Cu câțiva ani înainte de revoluție, dl. C.V. Tudor (da, acela care conduce acum România Mare) a fost băut de șeful barului de noapte de la Athénée Palace, un oarecare domn Feri (pe numele întreg Urosaviciu-Francis), fost ofițer activ de securitate, pensionat și tras pe linie moartă — dar profitabilă! — la bar. Nu mai are rost să ne exprimăm acum compătimirea pentru o bătaie așa de veche. În orice caz, despre umbletele poetului-patriot prin circiumi și despre conflictele sale cu chelneri-securiști am mai vorbit. Dl. C.V. Tudor se plinge știe el cui și dl. Feri zboară de la bar. Nu pentru mult timp. Intervine al doilea poet din piesa noastră: dl. Adrian Păunescu. Acesta se adresează (cu credeți?) lui Nicu Ceaușescu și dl. Feri face zborul îndărăt la bar. Dumnezeu, cum să nu regrete unii epoca de aur, cind te gindești ce putere aveau pe atunci poeții! Nu ca acum... ● TVR, care abia ne-a anunțat că nu mai permite trecerea pe post a comunicatelor partidelor politice, a decis să sacrifice peste 30', vineri 24 mai, la ora 23, pentru o confesiune penibilă și scandalosă a d-lui Hajdu Győzo, cunoscut colaboraționist și adulțor al lui Ceaușescu. Noi nu mai înțelegem nimic. Dacă dl. Răzvan Theodorescu înțelege, îl rugăm cu umilință să ne lumineze și pe noi. Așteptăm morți de curiozitate! ● TVR a mai intrat într-un bucluc. Dl. Corneliu Ostahie ne informează în TINERETUL LIBER de simbătă 25 mai că TVR a eliminat cu de la sine putere strofele a 2-a și a 3-a din **Deșteaptă-te, române!** După miezul nopții, cind se întonează imnul național, somnoroșii noștri compatrioți nu mai au dreptul să audă (este ipoteza d-lui Ostahie) cuvintele care le evocă descendența din Traian: „Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume / Că-n aste mîni

mai curge un singe de roman / Și că-n a noastră piepturi păstrăm cu fală-un nume / Triumfător! în lupte, un nume de Traian! „Noi credem că promisiunea cu **dovezile** în lume i-a displicut d-lui Răzvan Theodorescu. D-aș da, de la o vreme, cu totul alfel de dovezi, care nu au trecut în lumea civilizată.

Vom săpa și vom vedea

● Un fel de **digest readers** este noua publicație ARCI RADIO EUROPA LIBERĂ. Printr-un acord (fidei!) dintre Grupul „Expres” și Radio Free Europe, publicația va renaște săptămînal în scris principalele emisiuni radiofonice ale postului menționat. Nu știu cine a avut ideea colaborării, care s-ar putea să reducă binisor numărul ascultătorilor Europei Libere. Mulți cititori vor prefera gazeta, care le oferă în rezumat articolele. Nu știm cine face selecția. Probabil că redactorii Grupului „Expres”, în frunte cu dl. Victor Niță, redactor șef. Selecția e, în condițiile date, extrem de importantă. Răsfoind sumarul primului număr (vineri 24 mai), avem de făcut cîteva observații: nu se indică datele difuzării emisiunilor; nu se respectă ordinea (și uneori nici titlurile) rubricilor reproduse (bine fixate în „urechea” noastră, totuși); unele texte sînt evident prescurtate, dar fără indicarea faptului; în fine, ar fi fost obligatorie altă ilustrație, eventual cu fotografiile ale redactorilor de la RFE pe care îi știm de obicei doar după voce. Pe prima pagină a numărului de început, două semnături: a domnului Robert E. Gillette, director al RFE, și a d-nului Cornel Nistorescu, director al Grupului „Expres”. Mă rog, ei sînt **bașii**. Ne-am fi așteptat să nu fie uitat dl. Stroeșcu, directorul departamentului românesc, fiindcă dl. Gillette e, pentru noi, un ilustru necunoscut. Se vede că „aranjamentul” s-a realizat la acest nivel. Sperăm să fi fost întrebați și redactorii de la nivelele inferioare. Că pe noi, ascultători obișnuiți și anonimi, dar ascultători de decenii, ai Europei Libere tot nu ne-ntreabă nimeni dacă acest neașteptat mariaj ne bucură. ● FLAGRANT (nr. 6) ne aduce știrea că dl. Eugen Florescu nu mai este redactor-șef al **Democrației**. Redactorii săptămînalului s-au respicat de un conducător care făcea jocul P.S.M. și P.R.N.S. Nu-l plingem pe dl. E.F. Schimbă d-sa etajul (nu, nu macazul!) și ajunge la Azi sau la România Mare. Transfer în interes de serviciu, cum s-ar zice. ● „Vom săpa și vom vedea” este ti-

tlul emisiunii de la BBC a d-lui Ungureanu (articol reluat în CUVINTUL nr. 22). Despre ce e vorba în articol, ghicește oricine de cînd cu Berevoiești-Argeș. ● „M-am întors la unelele mele filosofice și literare abia în scrierile mele de după 1979, după plecarea din țară — declară dl. N. Balotă în JURNALUL LITERAR (nr. 17—18) d-lui Pavel Chihaia. Unele din acestea, **Breviarul parizian** (o suită mai mare de eseuri pe teme de cultură franceză), **Babel** (o lucrare de filosofie culturii și a limbajului) și o amplă serie memorialistică centrată pe experiența detenției, vor fi primele care vor apărea în țară. O **introducere în literatura secolului XX** și o lucrare de estetică (le) vor urma. Dacă va voi Domnul”. ● De pe la alții adunate: LE CANARD ENCHAÎNE din 22 mai se ocupă aproape numai de noul prim-ministru al Franței care e, cum se știe, d-na Edith Cresson. Îl asigurăm pe dl. Roman că acest răsfăt deosebit de care a avut parte omoloaga d-sale se datorează exclusiv faptului că e femeie și că Franța, falocrată cum o știe de cînd și-a trecut doctoratul **la-bas**, n-a mai avut pînă la d-na Cresson un prim-ministru de sex slab. Ce spun redactorii și colaboratorii veselei răfuște pariziene despre premiera cu o doamnă premier, vă lăsăm pe dv. să ghiciți. Vă oferim prima pagină, cu o caricatură a lui Cabu, în care d-na Cresson se află în rol de (re)animatoare națională. Sperăm să vedeți cu ochii dv. pe clișeu fotografic produs de noi. În ultima pagină, d-na Cresson are parte și de alte amabilități. I se atribuie următoarea lozincă în doi timpi de inaugurare a fotoliului de la Matignon: „Mobilizare de către toți. Solidaritate pentru toți”. A doua parte a lozincii sună precum consensul d-lui Iliescu. Dar prima, spune ziarul francez, n-are nici măcar sens. Mobilizare a **tuturor** ar fi avut unul, care suna tot cam ca un apel la consens. Dumnezeu să-i înțeleagă pe politicieni din toate țările mobilizați întru limba lor de lemn! Pentru alte detalii, de specialitate, cititorii pot vedea articolul d-lui Al. Niculescu din pagina 8.

„Nu scriu absolut nimic — Asta e”

● FAMILIA (nr. 4) propune un titlu pe care nu credem că-l rivnește cineva: **titlul de cea mai proastă carte a anului**. În 1990, titlul a revenit romanului **Nuntă cu garoafe** mov de Petre Sălcudeanu. Aceasta este părerea dlui Ion Simuț, care spune în concluzia amplului său articol: „N-am putut găsi registrul adecvat în care ar trebui citit acest roman pentru ca întîmplările lui să fie suportabile, să aibă semnificație și coerență: realism? literatură SF? absurd? postmodernism? basm? genul fantastic? parodie? Nimic potrivit. L-am desfăcut în părțile lui componente și am văzut că este în întregime gîndit eronat, într-o combinație a-bracadabrăntă de principii și registre”. ● Dl. Romulus Vulpesu, poet, traducător și senator, e de părere că ziaristii care au dezgropat documentele de la Berevoiești ar trebui chemați în judecată pentru ultragiu adus organelor de procuratură. Tot restul uritei afaceri îl lasă rece pe d-sa. Chiar și faptul că în bucățile arse și mucegăite de hirtie e vorba îndeosebi de scriitori, de colegi de breaslă ai d-sale, pe care securitatea i-a urmărit, ascultat și persecutat. Problema traducătorului lui Rabelais este „jignirea” adusă dlui procuror Levanovici (care, el, nu

s-a simțit jignit deloc și nici n-a pretins vreo „reparație”)! Citiți în ADEVĂRUL din 29 mai, intervenția în Senat a iubitorului lui Gargantua. Cînd dl. Vulpesu are problemele pe care le are, să ne mai mirăm că un veleitar în ale scrisului ca dl. C. Duică (vezi DIMINEAȚA din 31 mai) îl acuză pe dl. Băcanu de a fi făcut jocul... securității? O asemenea logică ne lasă perplecși. ● Din TINERETUL LIBER (31 mai) aflăm că la Giurgiu a fost dezvelită o placă comemorativă pe casa în care s-a născut la 27 decembrie 1897 Tudor Vianu și în care acesta a locuit pînă în 1916. Unul din liceele orașului de la Dunăre a primit numele lui T. Vianu. ● Așadar, LITERE a ajuns — după un lung drum de o jumătate de an — la nr. 2. Este un număr care merită a fi citit integral. Este și frumos compus

grafic (pe modelul francezului Lire). Față de numărul de debut, acesta are mai multă literatură străină. Și foarte interesantă! Să spicuiem: Havel, Henry Miller, Félicien Marceau, Danilo Kiš Ray Bradbury. La o întrebare referitoare la ce lucrează, răspund mai mulți autori români contemporani. Cel mai lung răspuns: Daniela Crăsnaru (prea... lung spre a-l reproduce!). Cel mai concis: C. Toiu: „Nu scriu absolut nimic. Asta e”. Dl. George Bălăiță vine și el (în **Domino**) cu unele precizări la acest... capitol: „Prea puțini se mai gîndesc la literatură. Nu, artistul n-a fost alungat din cetate. Mai rău: este, se pare, de toți ignorat”. Cuvinte scrise în octombrie 1990. Cit despre „suferința comună pe care nu reușim încă s-o înțelegem” ca un fel de „blestemat numitor comun care ne desparte”, din articolul aceluiași, poate că vom discuta într-o zi. Decamdată nu. E prea devreme. Trei splendide poezii ale lui Daniel Turcea din **Neinserata iubire**, volumul aflat în preajma apariției la Editura Forum, sînt prezentate critic (și autocritic) de dl. Valeriu Cristea: „Lectura îmi dezvăluie un poet extraordinar, un mare poet, cel mai mărturisit și mai limpede și cel mai iluminat poet creștin ortodox (nu ortodoxist!) al literaturii noastre de după război, și poate chiar al întregii literaturi române. Unde mi-au fost ochii, de critic și de om? Cum am putut eu, tocmai eu, îndrjit căutător al lui Dumnezeu și iubitor mai presus de orice al Domnului nostru Iisus Hristos [...] să trec fără cuvenită atenție, aproape orb, pe lângă contemporanul meu mai tîrziu cu opt ani decît mine, Daniel Turcea, retras în chilia de lumină a rugăciunilor sale, arzînd ca o torță în planul spiritului? Probabil că nu am fost demn de această apropiere, de această recunoaștere”.

Cronicar

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Pascu

Secretariat: Adriana Fianu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 interioare 1001, 1235). Critică: Alex Ștefănescu (interior 2602). Poezie: Constanta Buzea (interior 1736). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu, C. Toiu (interior 1736). Arte: Valentin Silvestru. Eugenia Vodă (interior 1736). Externe: Adriana Bittel. Mihai Minculescu (18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție: Olga Andronache, Mihail Grecu (interior 2529). Fotoreporter: Ion Cucu (18 41 01). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu (interior 2024), Stenodactilografie: Elena Mareș, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier: Maria Micu (interior 1159). TELEFAX: (400) 184101. CORESPONDENȚI: Mircea Iorgulescu (Paris), Dorin Tudoran (Washington)

Redacția: București, Piața Presel Libere nr. 1, poarta B1-B2, telefoane 17.00.10, 17.00.20 și 18.20.30. Administrația: București, Calea Victoriei 133, telefon 50.74.96. Abonament: 3 luni — 195 lei; 6 luni — 390 lei; un an — 780 lei. Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA — sectorul export-import presă, P.O. Box 12—201, telex 10876, prsfir București, Calea Griviței 64—68. Tiparul: Regia Autonomă a Imprimeriilor — Imprimeria „CORESI” — București.

24 pag. —
15 lei